

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

ХАБЮК АНДРІЙ ЯРОСЛАВОВИЧ

УДК 373.027:8

**ДИСЕРТАЦІЯ
ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ І
ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ
ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ»**

015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

01 Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: Сікорський Петро Іванович,
доктор педагогічних наук, професор

Львів – 2020

АНОТАЦІЯ

Хабюк А. Я. Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями). – Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2020.

Актуальність дослідження. У Законі «Про освіту» (2017) зазначено, що післядипломна освіта передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти. Післядипломна освіта, яка охоплює спеціалізацію, перепідготовку, підвищення кваліфікації, стажування фахівців, є одним з важливих засобів удосконалення професійної майстерності вчителів закладів загальної середньої освіти. Особливий інтерес для нашого дослідження становить підвищення кваліфікації, що визначається як набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань.

Згідно із Законом «Про вищу освіту» (2014) післядипломну освіту здійснюють заклади післядипломної освіти або відповідні структурні підрозділи закладів вищої освіти і наукових установ. Підрозділи перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, інститути післядипломної освіти входять до структури закладу вищої освіти.

У сучасних умовах набуває актуальності підготовка та удосконалення професійної діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни», оскільки Україна знаходиться в стані війни. І те, що у закладах вищої освіти не організована спеціальна підготовка учителів для викладання «Захисту Вітчизни» на високому науково-методичному рівні створює низку труднощів у морально-психологічній і фізичній підготовці юнаків до служби в Збройних Силах України.

Пошук шляхів вдосконалення професійної діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни» на сучасному етапі пов'язані з невизначеністю зони такого пошуку і багатоваріативністю рішень, оскільки учителями цього предмету працюють фахівці з різною професійною підготовкою (військовою, спортивною, технічною тощо), то проблема підвищення їхньої кваліфікації є особливо актуальною.

Під час підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» виникають специфічні проблеми, зокрема це відсутність відповідної системи навчання учителів, інтегрованих знань, умінь і навичок, їх основ. Методи і ресурси навчання, які застосовуються у вищій школі у контексті професійної підготовки х учителів, не відповідають сучасним педагогічним вимогам.

Учителі предмету «Захист Вітчизни» підвищують кваліфікацію не лише в інститутах післядипломної педагогічної освіти (ІППО), а й у процесі участі в роботі методичних об'єднань, на військових зборах, а також шляхом самоосвіти тощо

Система становлення особистості вчителя повинна забезпечувати йому можливість системного бачення педагогічної дійсності, що не розпадається на окремі ізольовані складові. Науковий пошук доцільно скеровувати на вивчення можливих шляхів інтеграції в змісті і формуванні системи професійної підготовки у вищому педагогічному закладі освіти. Це ж стосується і професійної діяльності вчителя.

Зміни, які відбулися з упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, пов'язані з відкриттям, розширенням і постійним зміцненням дистанційної освіти, знову ж таки, суттєво пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями та їх інтеграцією з традиційними.

Інтеграція традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні кваліфікації учителів предмету «Захист Вітчизни» спрямована на забезпечення цілісності навчання на основі інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні кваліфікації. Суперечності між вимогами до вчителя предмету «Захист Вітчизни» та

відсутністю підготовки такого вчителя до професійної діяльності; між можливостями інтеграції традиційних й інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні кваліфікації та недостатнім рівнем розробленості її теоретичних та методичних засад. окреслюють проблему дослідження можливостей інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

У науково-педагогічній літературі розглядаються питання засобів навчання нового покоління в комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі інтернет-підтримки професійної підготовки вчителя (Аніщенко, 2009; Біда, Кучай, Кучай, & Чичук, 2019; Биков, 2012; Васіна, 2004; Вертипорох, 2016; Головань, 2007; Гуревич, 2014; Жук, 2002; Кайдалова, 2011; Коваленко, 2017; Кравченко, 2017; Креденець, 2012; Кузьмінський, Кучай, & Біда, 2018; Марченко, 2013; Максимова, 2015; Процай, 2017; Олексюк, 2013; Радченко, 2012; Семаньків, 2019; Семчук, 2018; Шишкіна, 2013; Котко, 2013; Рашевська 2011), зокрема й проблеми змішаного навчання (Кривонос, 2015; Мамон 2015; Триус, 2012; Федорчук, 2002) тощо.

Важливе місце у науково-педагогічній літературі займають проблеми підвищення кваліфікації, серед яких застосування андрагогічного підходу до професійної перепідготовки вчителя (Буренко, 2005), використання інтернет-технологій у процесі підвищення кваліфікації вчителів (Захар, 2014), загальні питання підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (Зубко, 2002) та професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл (Mukan, Yaremko, Kozlovskiy, Ortynskiy, & Isayeva, 2019; Mukan, Myskiv, & Kravets, 2016), підготовка вчителя до інноваційної діяльності у системі післядипломної освіти (Козловська, 1999; Носкова, 2015, Сікорський, 2019) тощо.

Впровадженню інтеграційних процесів в освіті присвячені напрацювання дослідників, що висвітлюють такі проблеми як інтеграція методів навчання (Білик, 2009; Мачинська, 2017), інтеграційні процеси в професійній освіті (Козловський, 2018), розвиток інтеграції в освіті (Пастирська, 2011; Токарева, 2014) тощо. Технології навчання досліджували

такі науковці як Беспалько (1989), Бондар (2003), Сікорський (2019), Стрельников (2013), Смірнова (2015), Фадеева (2015), Янкович (2009).

Проблемі інтеграції технологій навчання присвячена незначна частина наукової літератури. Тут висвітлюються питання теоретико-методологічних засад моделювання нових навчальних технологій у середніх закладах освіти (Сікорський, 2019), поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання іноземних мов (Горейчук, 2015), (Євсєєва, & Бабенко, 2015), традиційних та інноваційних технологій навчання української мови як чинника ефективного формування мовленнєвої компетентності майбутніх інженерів (Снігурова, 2017). До проблеми інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій зверталися закордонні фахівці, зокрема Bandhana (2012), Dziuban (2004), Earle (2002), Hansen (2015), Katz (2008), Moebs (2006), Newhouse, Trinidad, & Clarkson, (2011), Wang (2009).

Водночас, встановлено, що проблемам інтеграції змісту та форм навчання приділялась значна увага, про що свідчать результати аналізу науково-педагогічної літератури, у той час, коли технології навчання за інтегративного підходу до навчання – проблема малодосліджена. Таким чином, невирішеною залишається проблема наукового обґрунтування інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Зазначене вище визначило актуальність досліджуваної проблеми та вибір теми дослідження **«Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»»**.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні моделі інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» та дослідно-експериментальній перевірці її ефективності.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- 1) проаналізувати можливості підвищення кваліфікації вчителів предмету

«Захист Вітчизни» як педагогічну проблему, визначити основні характеристики та стан інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у сучасній у підвищенні кваліфікації;

2) розробити концептуальні засади та побудувати модель інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» та визначити умови її реалізації на практиці;

3) розробити шляхи впровадження моделі та методик інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»;

4) експериментального перевірити ефективність розробленої моделі у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Об'єкт дослідження – система підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Предмет дослідження – теорія та методика інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Гіпотеза дослідження – рівень професійної підготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни» підвищиться за умови використання моделі, яка реалізується шляхом впровадження авторської методики за такими етапами: орієнтовна диференціація слухачів за рівнями (стаж, базова освіта тощо) та розроблення базового (інваріантного) курсу і варіативних курсів за рівнями диференціації; відбір інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання й обґрунтування їх інтеграції; створення навчальних спецкурсів і відповідного науково-методичного забезпечення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше* обґрунтовано та *побудовано* модель інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» та *експериментального перевірено* її ефективність на практиці; *обґрунтовано* методологічні підходи до інтеграції інформаційно-

комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» (інтегративний, диференційований та інформаційний), *виявлено* сутність професійної діяльності та особливості підвищення кваліфікації вчителів предмета «Захист Вітчизни»; *виявлено* специфічні проблеми підготовки вчителів предмету «Захист Вітчизни» (різна базова освіта учителів, викладання предмету вчителями інших дисциплін тощо) та можливості професійного розвитку вчителя у підвищенні кваліфікації; *обґрунтовано* доцільність використання інтегративного підходу до інформаційно-комунікативних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»; *визначено* концептуальні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у сучасній у підвищенні кваліфікації; *розроблено шляхи впровадження* моделі та *визначено умови* її реалізації на практиці.

Уточнено методичні аспекти викладання предмету «Захист Вітчизни» та вимоги до його викладання.

Розроблено етапну методiku інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Набули подальшого розвитку положення щодо професійного розвитку вчителів предмету «Захист Вітчизни», методичні основи інтеграції технологій навчання.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблено авторську методiku та авторський спецкурс інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни». Методичними рекомендаціями та дидактичними матеріалами можуть послуговуватися керівники структурних підрозділів та викладачі закладів вищої освіти у процесі підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Результати дослідження, матеріали публікацій, обґрунтована термінологія та база даних можуть використовувати вітчизняні науковці для

здійснення подальших педагогічних досліджень у галузі неперервної професійної педагогічної освіти учителів загальноосвітніх шкіл тощо.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (229 найменувань, з них 26 – іноземними мовами), 6 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 228 сторінок, з них 173 сторінки основного тексту, який містить 13 таблиць та 10 рисунків на 9 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність та доцільність дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання і методи дослідження; окреслено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; висвітлено апробацію та впровадження результатів дослідження; зазначено особистий внесок здобувача та подано структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі – **«Стан теорії та практики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»»** – проаналізовано теоретичні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» як педагогічну проблему, визначено ключові поняття дослідження та стан практики досліджуваної проблеми.

У другому розділі – **«Теоретичні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»** – висвітлено особливості предмету «Захист Вітчизни» та вимоги до вчителя, обґрунтовано методологічні підходи до інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» та визначено концептуальні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

У третьому розділі – **«Модель інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації**

вчителя предмету «Захист Вітчизни» та експериментальна перевірка її ефективності» обґрунтована розроблена модель та методика інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» та представлено результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності методики інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Визначено перспективи подальших педагогічних досліджень.

Ключові слова: вчитель; інтеграція; інформаційно-комунікаційні технології; підвищення кваліфікації; предмет «Захист Вітчизни»; традиційні технології.

ABSTRACT

Habiuk A. Ya. Integration of Informational, Communicative and Traditional Technologies in Homeland Defence Teacher Advanced Training – Qualificative research paper as a manuscript.

The thesis for the Degree of Doctor of Philosophy in the specialty 015 – Professional education (by specialization). – Lviv Polytechnic National University. – Lviv, 2020.

The research topicality. The Law on Education (2017) states that postgraduate education implies the acquisition of new and improvement of previously acquired competences based on higher education, professional (vocational) or professional higher education. Postgraduate education, which suggests specialization, retraining, advanced training, internship of specialists, is one of the most important means to improve professional skills of school teachers. A particular interest of the current research is to improve qualification, which is defined as acquiring new and/or improving already mastered competences by a person within his/her professional activity or field of knowledge.

According to the Law on Higher Education (2014), postgraduate education is

carried out by postgraduate education establishments or relevant structural units of higher education institutions and scientific institutions. The departments of retraining and advanced training of personnel, the institutes of postgraduate education are included in the structure of higher education institution.

In the current conditions, training and advanced training of the professional activity of a Homeland Defence teacher is a relevant topic, because Ukraine is at war. Thus, the absence of specialized training of Homeland Defence teachers at high scientific and methodic level forces a set of difficulties in the moral and psychological, as well as physical training of young men to the military service in the army of Ukraine.

At the current stage, the search of the ways to improve the professional activities of a Homeland Defense teacher is caused by the ambiguity of the domain of such search and multi-variation of decisions, because teachers of this discipline are specialists with different professional competences (military, sport, technical, etc.), and the problem of their qualification improvement is particularly relevant.

Advanced training of a Homeland Defence teacher generates specific problems, particularly the absence of appropriate system of teacher learning, integrated knowledge, skills, and their fundamentals. Methods and resources of learning, which are used in the higher educational establishments in terms of professional training of teachers, do not meet the modern pedagogical requirements.

Homeland Defence teachers improve their qualification both at the Institutes of Postgraduate Pedagogical Education (IPPE), and in the process of participation in the work of methodic communities, at military meetings, as well as by self-education, etc.

The system of formation of the teacher's personality should secure the possibility of system comprehension of pedagogical activity, which is not broken into separate isolated components. The scientific search should be focused on the study of possible ways of integration in the content and formation of the system of professional training at a higher educational pedagogical establishment. The same is true for the professional activity of a teacher.

The changes, which have happened concerning the introduction of informational and communicative technologies, spreading and permanent improvement of distant learning, are related with informational and communicative technologies and their integration with traditional ones.

The integration of traditional, informational and communicative technologies with improvement of the qualification of Homeland Defence teachers is aimed to secure the integrity of learning based on consolidation of traditional, informational and communicative technologies in advanced training.

The contradictions between the requirements to a Homeland Defence teacher and the lack of such teacher training to conduct professional activity; between the integration opportunities of traditional, informational and communicative technologies in advanced training and insufficient development level of theoretical and methodic fundamentals outline the investigation problem of possible integration of traditional, informational and communicative technologies in advanced training of a Homeland Defence teacher.

Pedagogical literature addresses new generation learning issues in a computer-oriented online learning support for future teacher training (Anishchenko, 2009; Bida, Kuchai, Kuchai, & Chychuk, 2019; Bykov, 2012; Vasina, 2004; Vertyporokh, 2016; Holovan, 2007; Hurevych, 2014; Zhuk, 2002; Kaydalova, 2011; Kovalenko, 2017; Kravchenko, 2017; Krednets, 2012; Kuzminskii, Kuchai & Bida, 2018; Marchenko, 2013; Maksymova, 2015; Protsay, 2017; Oleksyuk, 2013; Radchenko, 2012; Semankiv, 2019; Semchuk, 2018; Shyshkina, 2013; Kotko, 2013; Rashevskaya 2011), including blended learning problems (Kryvonos, 2015; Mamon 2015; Tryus, 2012; Fedorchuk, 2002) and others.

An important place in the scientific and pedagogical literature is occupied by the problems of advanced training, including the use of pedagogical approach to professional retraining of teachers (Burenko, 2005), the use of the Internet technologies in the process of teacher training (Zakhar, 2014), the general questions of professional development of pedagogical personnel (Zubko, 2002) and professional development of the secondary school teachers (Mukan, Yaremko,

Kozlovskiy, Ortynskiy, & Isayeva, 2019; Mukan, Myskiv, & Kravets, 2016), training of a teacher for innovative activity in the system of postgraduate education (Kozlovska, 1999; Noskova, 2015, Sikorsky, 2019) and others.

The introduction of integration processes in education is considered in the work of researchers, who investigate such problems as the integration of teaching methods (Bilyk, 2009; Machynska, 2017), the integration processes in professional education (Kozlovskiy, 2018), the development of integration in education (Pastyrska, 2011; Tokaryeva, 2014) and others. The learning technologies have been researched by such scholars as Bepalko (1989), Bondar (2003), Сікорський (2019), Strelnikov (2013), Smirnova (2015), Fadiyeva (2015), Yankovych (2009).

A small part of the scientific literature is devoted to the problem of integration of learning technologies. It highlights the issue of theoretical and methodological fundamentals of modeling of new learning technologies in schools (Sikorskyi, 2019), combination of innovative and traditional foreign language learning technologies (Horeychuk, 2015), (Yevsieyeva & Babenko, 2015), traditional and innovative technologies of the Ukrainian language learning as a factor of effective speech competence formation of future engineers (Snihurova, 2017). The problem of integration of traditional, informational and communicative technologies has been addressed by foreign experts, in particular Bandhana (2012), Dziuban (2004), Earle (2002), Hansen (2015), Katz (2008), Moebis (2006), Newhouse, Trinidad & Clarkson, (2011), Wang (2009).

At the same time, it has been found that the problems of learning content and forms integration have received considerable attention, as evidenced by the results of the analysis of scientific and pedagogical literature, while the learning technologies in terms of integrative approach present the problem of little research. Thus, the issue of scientific substantiation of the integration of traditional, informational and communicative technologies in Homeland Defence teacher advanced training remains unresolved.

The above presented identified the topicality of the issue under study and the choice of the research topic – **Integration of Informational, Communicative and**

Traditional Technologies in Homeland Defence Teacher Advanced Training.

The research aim lies in the theoretical substantiation of the model of integration of informational, communicative and traditional technologies in Homeland Defence teacher advanced training and the experimental verification of its effectiveness.

According to the research aim, the following **objectives** have been defined, particularly:

- 1) to analyze the opportunities of Homeland Defence teachers advanced training as a pedagogical problem, to define the main characteristics and conditions of integration of informational, communicative and traditional technologies in the modern advanced training;
- 2) to develop conceptual fundamentals and compose a model of integration of informational, communicative and traditional technologies in advanced training of Homeland Defence teachers and specify the conditions of its practical implementation;
- 3) to develop ways for implementation of the model and methodology of integration of informational, communicative and traditional technologies in advanced training of Homeland Defence teachers;
- 4) to verify experimentally the effectiveness of the developed model in Homeland Defence teacher advanced training.

The research object – Homeland Defence teachers advanced training system.

The research subject – theory and methodology of informational, communicative and traditional technologies integration in Homeland Defence teachers advanced training.

The research hypothesis – the level of professional training of Homeland Defence teachers will increase if the model is used, which is implemented by introducing the author's methodology at the following stages: approximate differentiation of listeners by levels (experience, basic education and others) and the development of basic (invariant) course and variative courses according to

differentiation levels; selection of informational, communicative and traditional learning technologies and substantiation of their integration; creation of special training courses and appropriate scientific and methodological support.

Scientific novelty of the results obtained lies in the fact that *for the first time* the model of informational, communicative and traditional technologies integration in Homeland Defence teachers advanced training is *substantiated* and its effectiveness is *experimentally verified* in practice; the methodological approaches to the integration of informational, communicative and traditional technologies in Homeland Defence teachers advanced training (integrational, differentiated and informational) are *argued*, the essence of professional activity and the peculiarities of advanced training of Homeland Defence teachers *are revealed*; specific problems of Homeland Defence teachers training *are identified* (different basic education of teachers, teaching of the subject by teachers of other disciplines and others) as well as the opportunities for professional development of teachers in advanced training; the expediency of using the integrative approach to informational, communicative and traditional technologies in Homeland Defence teachers advanced training *is substantiated*; the conceptual fundamentals of informational, communicative and traditional technologies integration in Homeland Defence teachers advanced training *are determined*; ways of implementation of the model *are developed* and the conditions for its implementation in practice *are determined*.

The research *specifies* the methodic aspects of Homeland Defence course teaching and the course teaching requirements.

The author has *developed* the stage methodology of informational, communicative and traditional technologies integration in Homeland Defence teachers advanced training.

The fundamentals of professional development of Homeland Defence teachers, as well as the methodic base of learning technologies integration *have been further developed*.

The practical value of the research lies in the fact that the author's methodology and the special course of study of informational, communicative and

traditional technologies integration in Homeland Defence teachers advanced training have been developed. The methodological recommendations and didactic materials can be used by the heads of structural units and teachers of higher educational institutions in the process of Homeland Defence teachers advanced training.

The research findings, publications, sound terminology, and databases can be used by domestic scientists to conduct further pedagogical research in the field of continuing professional pedagogical education of the secondary school teachers.

The structure and volume of the thesis. The paper consists of the introduction, three chapters, conclusions to the chapters, general conclusions, references (229 items, 26 of them are in foreign languages), 6 appendices. Total volume of the thesis is 228 pages, main content containing 173 pages. The paper includes 13 tables and 10 figures on 9 pages.

In the **introduction**, topicality and relevance of the research are substantiated; the relationship of the thesis with academic programs, curricula, themes is outlined; object, subject, aim, hypothesis, objectives, and methods of the research are defined; scientific novelty and practical significance of the obtained results are outlined; approbation and implementation of the research results are clarified; personal author's contribution is defined and structure of the submitted thesis is presented.

In the first chapter – **Conditions of Theory and Practice of Informational, Communicative and Traditional Technologies Integration in Homeland Defence Teachers Advanced Training** – the author analyzes theoretical fundamentals of integration of informational, communicative and traditional technologies in advanced training of Homeland Defence teachers as a pedagogical problem, defines key concepts of the research and practice conditions of the studied problem.

In the second chapter – **Theoretical Fundamentals of Informational, Communicative and Traditional Technologies Integration in Homeland Defence Teachers Advanced Training** – the author highlights the peculiarities of Homeland Defence course of study and requirements to a teacher, argues

methodological approaches to informational, communicative and traditional technologies integration in Homeland Defence teacher advanced training and defines the conceptual fundamentals of informational, communicative and traditional technologies integration in Homeland Defence teacher advanced training.

In the third chapter – **Model of Informational, Communicative and Traditional Technologies Integration in Homeland Defence Teacher Advanced Training and Experimental Testing of its Efficiency** – the author argues the developed model and methodology of informational, communicative and traditional technologies integration in Homeland Defence teacher advanced training and presents results of the research and experimental testing of the methodology efficiency of informational, communicative and traditional technologies integration in Homeland Defence teachers advanced training.

The prospects of further pedagogical researches are defined.

Keywords: teacher; integration; informational and communicative technologies; advanced training; Homeland Defence subject; traditional technologies.

Список публікацій здобувача

Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях

України, які включено до міжнародних наукометричних баз

1. Хабюк, А. Я. (2017а). Інтеграція технологій при навчанні природничо-математичних дисциплін у ВНЗ. *Молодий вчений*, 11(51), 452–456.
2. Даналакій, О. Г., & Хабюк, А. Я. (2017). Інтегроване навчання природничо-математичних дисциплін у вищих навчальних закладах. *Молодий вчений*, 2(42), 475–478.

Публікації у наукових фахових виданнях України

3. Хабюк, А. Я. (2016а). Компоненти готовності викладачів до застосування ІКТ у процесі інформатизації освітнього процесу. *Обрії*, 2(43), 96–99.
4. Хабюк, А. Я. (2019а). Особливості фахової діяльності та професійної

підготовки вчителя предмета «Захист Вітчизни». *Нова педагогічна думка*, 3(99), 51–54.

Публікації у періодичних фахових виданнях інших держав

5. Klyuchkovskaya, I. M., Tyutyun, L. A., & Khabyuk, A. Ia. (2019). Integrative approach to the use of information, communicative and traditional technology of learning in the context of continuing education. *Хуманитарни Балкански изследвания*, Т. 3, 3(5), 18–22.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Хабюк, А. Я. (2016b). Дидактичні умови інформатизації професійної освіти. *Проблеми підготовки педагогів для професійної освіти: теорія і практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 237–238). Львів, Україна: ПП «Ощипок М.М.».

7. Хабюк, А. Я. (2017b). Сучасні тенденції розвитку E-LEARNING у вищих навчальних закладах. *Педагогіка: традиції та інновації: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції* (с. 126–129). Херсон, Україна: Видавничий дім «Гельветика».

8. Хабюк, А. Я. (2017c). Основні компоненти роботи з обдарованою молоддю у вищих навчальних закладах. *Сучасні тенденції розвитку науки (частина I): Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 77–79). Київ, Україна: МЦНД.

9. Хабюк, А. Я. (2017d). Особливості інтеграції технологій навчання природничо-математичних дисциплін у ВНЗ. *Формування професійно мобільного фахівця: європейський вимір: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 268–271). Львів, Україна: ПП «Ощипок М.М.».

10. Хабюк, А. Я. (2017e). Система формування інформаційно-комунікативної компетенції майбутнього фахівця. *Проблеми реформування педагогічної науки та освіти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 189–191). Херсон, Україна: Видавничий дім «Гельветика».

11. Хабюк, А. Я. (2018a). Інноваційні педагогічні технології як ознака школи

нового типу. *Сучасні наукові інновації (Частина II): Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 20–22). Київ, Україна: МЦНД.

12. Хабюк, А. Я. (2018b). Правові та соціально-етичні негативні наслідки використання ІКТ у сфері освіти. *Становлення і розвиток педагогіки: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 183–185). Херсон, Україна: Видавництво «Молодий вчений».

13. Хабюк, А. Я. (2018c). Інформаційні технології як один з пріоритетних напрямків удосконалення освітньої системи. *Актуальні питання педагогіки та психології: шляхи теоретичного і практичного вирішення проблем: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 24–25). Одеса: ГО «Інститут інноваційної освіти».

14. Хабюк, А. Я. (2019b). Інформаційні технології в освіті. *Інновації в освіті: сучасні методики та їх практичне застосування: Матеріали науково-практичної конференції* (с. 104–107). Херсон, Україна: Видавництво «Молодий вчений».

15. Хабюк, А. Я. (2019c). Сутність та особливості професійної підготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни». *Управління в освіті: Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 268–270). Львів: Видавництво «Левада».

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ABSTRACT	9
ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. СТАН ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ І ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ»	30
1.1. Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» як педагогічна проблема	30
1.2. Ключові поняття дослідження	42
1.3. Стан практики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»	61
Висновки до першого розділу	75
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ І ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ»	77
2.1. Особливості предмету «Захист Вітчизни» та вимоги до вчителя	77
2.2. Методологічні підходи до інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»	92
2.3. Концептуальні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».....	105

Висновки до другого розділу	119
РОЗДІЛ 3. МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ І ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ» ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ	121
3.1. Моделювання інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»	121
3.2. Методика інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»	135
3.2. Експериментальна перевірка ефективності методики інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»	152
Висновки до третього розділу	169
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	174
ДОДАТКИ	199

ВСТУП

Актуальність дослідження. У Законі «Про освіту» (2017) зазначено, що післядипломна освіта передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти. Післядипломна освіта, яка охоплює спеціалізацію, перепідготовку, підвищення кваліфікації, стажування фахівців, є одним з важливих засобів удосконалення професійної майстерності вчителів закладів загальної середньої освіти. Особливий інтерес для нашого дослідження становить підвищення кваліфікації, що визначається як набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань.

Згідно із Законом «Про вищу освіту» (2014) післядипломну освіту здійснюють заклади післядипломної освіти або відповідні структурні підрозділи закладів вищої освіти і наукових установ. Підрозділи перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, інститути післядипломної освіти входять до структури закладу вищої освіти.

У сучасних умовах набуває актуальності підготовка та удосконалення професійної діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни», оскільки Україна знаходиться в стані війни. І те, що у закладах вищої освіти не організована спеціальна підготовка учителів для викладання «Захисту Вітчизни» на високому науково-методичному рівні створює низку труднощів у морально-психологічній і фізичній підготовці юнаків до служби в Збройних Силах України.

Пошук шляхів вдосконалення професійної діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни» на сучасному етапі пов'язані з невизначеністю зони такого пошуку і багатоваріативністю рішень, оскільки учителями цього предмету працюють фахівці з різною професійною підготовкою (військовою, спортивною, технічною тощо), а проблема підвищення їхньої кваліфікації є особливо актуальною.

Під час підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» виникають специфічні проблеми, зокрема це відсутність відповідної системи навчання учителів, інтегрованих знань, умінь і навичок, їх основ. Методи і ресурси навчання, які застосовуються у вищій школі у контексті професійної підготовки учителів, не відповідають сучасним педагогічним вимогам.

Учителі предмету «Захист Вітчизни» підвищують кваліфікацію не лише в інститутах післядипломної педагогічної освіти (ІППО), а й у процесі участі в роботі методичних об'єднань, на військових зборах, а також шляхом самоосвіти тощо

Система становлення особистості вчителя повинна забезпечувати йому можливість системного бачення педагогічної дійсності, що не розпадається на окремі ізольовані складові. Науковий пошук доцільно скеровувати на вивчення можливих шляхів інтеграції в змісті і формуванні системи професійної підготовки у вищому педагогічному закладі освіти. Це ж стосується і професійної діяльності вчителя.

Зміни, які відбулися з упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, пов'язані з відкриттям, розширенням і постійним зміцненням дистанційної освіти, знову ж таки, суттєво пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями та їх інтеграцією з традиційними.

Інтеграція традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» спрямована на забезпечення цілісності навчання на основі інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні кваліфікації

Суперечності між вимогами до вчителя предмету «Захист Вітчизни» та відсутністю підготовки такого вчителя до професійної діяльності; між можливостями інтеграції традиційних й інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні кваліфікації та неможливістю досягнення її теоретичних та методичних засад. окреслюють проблему дослідження можливостей інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

У науково-педагогічній літературі розглядаються питання засобів навчання нового покоління в комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі інтернет-підтримки професійної підготовки майбутнього вчителя (Аніщенко, 2009; Біда, Кучай, Кучай, & Чичук, 2019; Биков, 2012; Васіна, 2004; Вертипорох, 2016; Головань, 2007; Гуревич, 2014; Жук, 2002; Кайдалова, 2011; Коваленко, 2017; Кравченко, 2017; Креденець, 2012; Кузьмінський, Кучай, & Біда, 2018; Марченко, 2013; Максимова, 2015; Процай, 2017; Олексюк, 2013; Радченко, 2012; Семаньків, 2019; Семчук, 2018; Шишкіна, 2013; Котко, 2013; Рашевська 2011), зокрема й проблеми змішаного навчання (Кривонос, 2015; Мамон 2015; Триус, 2012; Федорчук, 2002) тощо.

Важливе місце у науково-педагогічній літературі займають проблеми підвищення кваліфікації, серед яких застосування андрагогічного підходу до професійної перепідготовки вчителя (Буренко, 2005), використання інтернет-технологій у процесі підвищення кваліфікації вчителів (Захар, 2014), загальні питання підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (Зубко, 2002) та професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл (Mukan, Yaremko, Kozlovskiy, Ortynskiy, & Isayeva, 2019; Mukan, Myskiv, & Kravets, 2016), підготовка вчителя до інноваційної діяльності у системі післядипломної освіти (Козловська, 1999; Носкова, 2015, Сікорський, 2019) тощо.

Впровадженню інтеграційних процесів в освіті присвячені напрацювання дослідників, що висвітлюють такі проблеми як інтеграція методів навчання (Білик, 2009; Мачинська, 2017), інтеграційні процеси в професійній освіті (Козловський, 2018), розвиток інтеграції в освіті (Пастирська, 2011; Токарева, 2014) тощо. Технології навчання досліджували такі науковці як Беспалько (1989), Бондар (2003), Сікорський (2019), Стрельников (2013), Смірнова (2015), Фадеева (2015), Янкович (2009).

Проблемі інтеграції технологій навчання присвячена незначна частина наукової літератури. Тут висвітлюються питання теоретико-методологічних засад моделювання нових навчальних технологій у середніх закладах освіти (Сікорський, 2019), поєднання інноваційних і традиційних технологій

навчання іноземних мов (Горейчук, 2015), (Євсєєва, & Бабенко, 2015), традиційних та інноваційних технологій навчання української мови як чинника ефективного формування мовленнєвої компетентності майбутніх інженерів (Снігурова, 2017). До проблеми інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій зверталися закордонні фахівці, зокрема Bandhana (2012), Dziuban (2004), Earle (2002), Hansen (2015), Katz (2008), Moebs (2006), Newhouse, Trinidad, & Clarkson, (2011), Wang (2009).

Водночас, встановлено, що проблемам інтеграції змісту та форм навчання приділялась значна увага, про що свідчать результати аналізу науково-педагогічної літератури, у той час, коли технології навчання за інтегративного підходу до навчання – проблема малодосліджена. Таким чином, невирішеною залишається проблема наукового обґрунтування інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Зазначене вище визначило актуальність досліджуваної проблеми та вибір теми дослідження **«Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає науковому напряму кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості». Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0116U004108).

Тема затверджена (протокол №3 від 13.10.2016) та уточнена (протокол №7/19 від 13.05.2019) вченою радою Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні моделі

інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» та дослідно-експериментальній перевірці її ефективності.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- 1) проаналізувати можливості підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» як педагогічну проблему, визначити основні характеристики та стан інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у сучасній у підвищенні кваліфікації;
- 2) розробити концептуальні засади та побудувати модель інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» та визначити умови її реалізації на практиці;
- 3) розробити шляхи впровадження моделі та методичку інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»;
- 4) експериментального перевірити ефективність розробленої моделі у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Об'єкт дослідження – система підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Предмет дослідження – теорія та методика інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Гіпотеза дослідження – рівень професійної підготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни» підвищиться за умови використання моделі, яка реалізується шляхом впровадження авторської методички за такими етапами: орієнтовна диференціація слухачів за рівнями (стаж, базова освіта тощо) та розроблення базового (інваріантного) курсу і варіативних курсів за рівнями диференціації; відбір інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання й обґрунтування їх інтеграції; створення навчальних спецкурсів і відповідного науково-методичного забезпечення.

Під час розв'язання поставлених завдань використано комплекс **теоретичних та емпіричних методів дослідження**: *теоретичні*: аналіз, синтез – з метою вивчення психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, дисертаційних досліджень, авторефератів, навчальних планів, програм, підручників (посібників), змісту курсів підвищення кваліфікації у системі післядипломної освіти, нормативно-правової документації для виявлення стану розробленості та подальших перспектив досліджуваної проблеми; порівняння – для аналізу різних поглядів учених, підходів до розв'язання проблеми; узагальнення, моделювання, інтеграція – з метою викладення результатів дослідження; *емпіричні*: педагогічний експеримент, анкетування, інтерв'ю, бесіди з учителями студентами та викладачами системи підвищення кваліфікації, методи математичної статистики обробки й аналізу (кількісного і якісного) результатів педагогічного експерименту, оцінювання результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше* обґрунтовано та *побудовано* модель інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» та *експериментально перевірено* її ефективність на практиці; *обґрунтовано* методологічні підходи до інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» (інтегративний, диференційований та інформаційний), *виявлено* сутність професійної діяльності та особливості підвищення кваліфікації вчителів предмета «Захист Вітчизни»; *виявлено* специфічні проблеми підготовки вчителів предмету «Захист Вітчизни» (різна базова освіта учителів, викладання предмету вчителями інших дисциплін тощо) та можливості професійного розвитку вчителя у підвищенні кваліфікації; *обґрунтовано* доцільність використання інтегративного підходу до інформаційно-комунікативних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»; *визначено* концептуальні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у

сучасній у підвищенні кваліфікації; *розроблено шляхи впровадження* моделі та *визначено умови її реалізації на практиці*.

Уточнено методичні аспекти викладання предмета «Захист Вітчизни» та вимоги до його викладання.

Розроблено етапну методика інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Набули подальшого розвитку положення щодо професійного розвитку вчителів предмету «Захист Вітчизни», методичні основи інтеграції технологій навчання.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблено авторську методика інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни». Методичними рекомендаціями та дидактичними матеріалами можуть послуговуватися керівники структурних підрозділів та викладачі закладів вищої освіти у процесі підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Результати дослідження, матеріали публікацій, обґрунтована термінологія та база даних можуть використовувати вітчизняні науковці для здійснення подальших педагогічних досліджень у галузі неперервної професійної педагогічної освіти учителів загальноосвітніх шкіл тощо.

Результати дослідження **впроваджено** у роботу таких закладів та інституцій: Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №87 Криворізької міської ради Дніпропетровської області (Довідка №650 від 06.12.2019); Управління освіти Глибоцької районної державної адміністрації Чернівецької області (Довідка № 1236 від 19.12.2019); Вузлівського опорного навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів – ліцей» Радехівської районної ради (Довідка №289 від 20.12.2019); Коровійської загальноосвітньої школи I-III ступенів Коровійської сільської ради Глибоцького району Чернівецької області (Довідка № 432 від 20.12.2019);

Чернівецької спеціалізованої школи I-III ступенів фізико-математичного профілю №6 Управління освіти Чернівецької Міської ради (Довідка №02-03/314 від 20.12.2019); Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Довідка №01-08/947 від 20.12.2019); Чернівецького вищого комерційного училища Київського національного торговельно-економічного університету (Довідка №987 від 20.12.2019); Криворізької спеціалізованої школи №9 з поглибленим вивченням економіки, права та іноземних мов Криворізької міської ради Дніпропетровської області (Довідка №681 від 21.12.2019); Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Довідка №603 від 23.12.2019).

Особистий внесок здобувача. У працях, опублікованих у співавторстві, автору належить: Даналакій, & Хабюк (2017) – аналіз специфіки інтегрованого навчання природничо-математичних дисциплін в умовах закладу вищої освіти; Klyuchkovska, Tyutyun, & Khabyuk (2019) – визначення сутності застосування інтегративного підходу до використання інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання у контексті неперервної освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах: «Проблеми підготовки педагогів для професійної освіти: теорія і практика» (Львів, 2016), «Педагогіка: традиції та інновації» (Запоріжжя, 2017), «Сучасні тенденції розвитку науки» (Київ, 2017), «Формування професійно мобільного фахівця: європейський вимір» (Львів, 2017), «Проблеми реформування педагогічної науки та освіти» (Хмельницький, 2017), «Сучасні наукові інновації» (Київ, 2018), «Становлення і розвиток педагогіки» (Харків, 2018), «Актуальні питання педагогіки та психології: шляхи теоретичного і практичного вирішення проблем» (Одеса, 2018), «Інновації в освіті: сучасні методика та їх практичне застосування» (Харків, 2019), «Управління в освіті» (Львів, 2019).

Основні положення і результати дисертаційного дослідження

обговорювались та отримали позитивну оцінку на засіданнях і наукових семінарах кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» (2016-2019 рр.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 15 працях (з них – 13 одноосібні): 2 статті у виданнях, включених до наукометричних баз даних, 2 статті у виданнях, що належать до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття у періодичному фаховому виданні іншої держави, 10 – апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (229 найменувань, з них 26 – іноземними мовами), 6 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 228 сторінок, з них 173 сторінки основного тексту, який містить 13 таблиць та 10 рисунків на 9 сторінках.

РОЗДІЛ 1

СТАН ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ І ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ»

У першому розділі «Стан теорії та практики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» проаналізовано теоретичні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» як педагогічну проблему, визначено ключові поняття дослідження та стан практики досліджуваної проблеми.

1.1. Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» як педагогічна проблема

Сучасні освітні процеси проходять в умовах високої інформатизації життєдіяльності суспільства, коли безпосереднє отримання знань відбувається за допомогою радіо, телебачення і комп'ютерних технологій. Для виконання функції провідника у навчанні здобувачів освіти, вчитель повинен упорядковувати і систематизувати знання, що доходять до учнів з різних джерел. Ефектом цього впливу є утворення загальної структури знань, в якій нова інформація буде пов'язана з вже існуючою.

Зміна пріоритетів і цінностей освіти в Україні зумовлена переходом від індустриального виробництва до науково-інформаційних технологій, що змінює всі аспекти життя й діяльності суспільства в цілому та окремої людини зокрема» (Єсіна, 2012, с. 84). У високій якості освітніх послуг зацікавлені як

окрема особа, так і держава, що має виступати гарантом національних інтересів. Крім того, якість освіти є однією із тих проблем, на якій наголошують працедавці.

Неабиякі можливості комп'ютерів, зв'язку, електроніки та інших мультимедійних засобів забезпечують широкий спектр сенсорних стимулів. Кажуть: «Я чую, і я забуваю, я бачу, і я пам'ятаю, я розумію». Анімації, симуляції, програмні пакети для навчання різних предметів, мови, музики, мультимедійних мереж, покращення зображень тощо створюють віртуальні реалії і досвід для учнів, що, своєю чергою, дає змогу зробити навчання кориснішим і веселішим. Самостійне навчання учнів розглядають як основу належної освіти (Bandhana, 2012).

Масштабне використання технічних засобів навчання й електронно-обчислювальної техніки є характерним для розвитку сучасної освіти. Технічне оснащення освітнього процесу – це «не данина моді, а об'єктивна необхідність, що зумовлена всім ходом суспільно-історичного розвитку. Водночас, «сучасні технічні засоби навчання – це не панацея, яка покликана допомогти школі загалом вирішити всі поставлені перед нею завдання» (Федорчук, 2002, с. 362).

Наприклад, Сваровская (2003) зазначає, що інформаційні технології загалом і ресурси мережі Інтернет, зокрема, можна використати для цілей розвитку: інтелектуальних і творчих здібностей учнів та студентів та їх критичного мислення, уміння працювати з інформацією тощо. При такому підході сучасні педагогічні методики повинні бути спрямовані не стільки на відтворення засвоєних знань, скільки на організацію самостійної пошукової і дослідницької роботи, на подальше застосування отриманих знань для розв'язання конкретних проблем, використання проектного методу навчання, що дозволяє організувати самостійну пошукову роботу.

Педагоги у своїй роботі зазвичай застосовують традиційні технології й прагнуть монологічними повторюваннями й різними засобами наочності донести до здобувачів освіти готовий навчальний матеріал. Викладач здійснює

чітку детермінацію навчального процесу, спрямовує, обирає, а здобувач освіти, натомість, змушений підкоритися. На заняттях студенти слухають викладача-керівника й виконують його завдання, практично позбавлені виразити особистий погляд чи взяти участь у загальному обговоренні, що зумовлює погіршення мовлення, відсутність або ж фрагментарність умінь і навичок спілкування, низьку мотивацію й несаможиттєвість, позбавлення можливості вибору, відсутність співпраці. Хоча позитив є й у звичних, випробуваних часом, методиках. Мета традиційного навчання полягає в намаганні передати здобувачам освіти й досягти опанування ними чималого обсягу знань.

Снігурова (2017) зазначає, що педагоги послуговуються традиційними методами й формами організації навчання, спрямованими на освоєння знань студентів з тієї чи іншої дисципліни, серед яких виокремлює лекції, опитування, як усні, так і письмові, вправи, власні висловлювання, бесіди тощо (Снігурова, 2017).

Розвиток сучасної системи освіти в європейських країнах зумовлюються впливом та впровадженням інформаційно-комунікативних технологій в усі сфери діяльності закладів освіти. Об'єктивний процес інформатизації освіти став основою переходу до інформаційного суспільства, а це, своєю чергою, закономірно призводить до необхідності розробки електронної педагогіки, якій притаманні свої принципи, поняттєвий апарат, нові теорії, нові види навчальних занять тощо (Фірсова, 2011).

Однак, при цьому не слід перебільшувати можливості комп'ютерів, адже передача інформації ще не забезпечує передачі знань, культури, і тому інформаційні технології є ефективними, але допоміжними засобами» (Стрельников, & Брітченко, 2013, с. 34).

Поняття «технологія» трансформувало свій зміст разом зі змінами в освіті. У 20-х роках ХХ століття спостерігаємо появу терміну «освітня технологія», сутність якого полягає у використанні технологічного підходу до організації та реалізації навчально-виховного процесу. Починаючи з 40-х років

XX століття, у зв'язку із запровадженням у закладах освіти США технічних засобів запису й відтворення звуку та проекції зображення у науково-педагогічній літературі використовують термін «технології в освіті».

У 50-60 рр. минулого століття популяризується використання технологічного підходу у навчанні, що можна розглядати як «проекцію технократичної наукової свідомості на сферу освіти» (Проектирование педагогических систем, 1994, с. 21). Використання системного підходу до управління навчальним процесом з метою його оптимізації дало поштовх до розроблення педагогічних технологій, покликаних удосконалити освітній процес, а відтак і його результативність. У 70-х рр. зарубіжні педагоги активно працювали над розробленням нових педагогічних технологій. Результати аналізу науково-педагогічної літератури дають можливість стверджувати, що їхні роботи можна умовно поділити за двома напрямками: розроблення «технологій навчання» та власне «технології у навчанні».

Найсуттєвіші зрушення у технологізації освіти відбувалися впродовж другої половини XIX – початку XX століття, тоді «протікали процеси становлення та розвитку технологічного підходу у вітчизняній вищій педагогічній школі: обґрунтування його теоретичних засад, створення та реалізація інноваційних освітніх технологій, зокрема програмованого навчання як їх основи» (Янкович, 2009, с. 3).

Розвиток освітніх технологій у вищій педагогічній школі України, на відміну від зарубіжних педагогічних технологічних процесів, позначений специфікою у ньому. Тут має місце взаємозв'язок навчальних, соціально-виховних, виховних технологій та технологій управління (у зарубіжній педагогічній науці досліджувалися тільки технології навчання).

Грунтовний історичний та літературний аналіз явища технологізації навчального процесу з позицій раціоналістичного (технократичного) підходу був проведений Беспальком (1989), Кларінім (1989), Назаровою (1997) тощо. Їхні погляди збігаються у тому, що для представників цього підходу основним завданням є пошук найефективніших способів управління засвоєнням строго

дозованого навчального матеріалу.

Педагогічна технологія як інтегративна модель навчально-виховного процесу з чітко визначеними і спроектованими на досягнення цілями передбачає «визначення умов та процедур, за допомогою яких досягаються такі результати. Будь-яка діяльність не обходиться без системи знань, які покладені в її основу, тому виявити ці умови і вибрати процедури можна на основі змістового компонента технології» (Бондар, Момот, Липова, & Головка, 2003, с. 26).

Навчання, засноване на технологіях, не може бути визначальним, але загалом це полегшує процес, завдяки наочності відповідних прикладів та демонстрацій; зміни орієнтації аудиторії; підготовки слухачів до працевлаштування; збільшення гнучкості доставки; розширення доступу; задоволення суспільних вимог до ефективності. Це має також здійснення впливу на успішність слухачів.

Ми спираємося на означення Сікорського (2019), що «освітня технологія – це цілісний алгоритм організації засвоєння визначених компетентностей, всебічного розвитку та національного виховання суб'єктів учіння, який відповідно до стратегічних цільових установок, упорядковує основні навчальні компоненти (зміст, прийоми і методи, форми і засоби) і адаптує їх до індивідуальних особливостей суб'єктів учіння, освітня технологія є відтворювальною і забезпечує досягнення запланованих освітніх результатів» (с. 32-33).

В основу традиційних технологій навчання покладено пояснювально-ілюстративні, проблемні, програмовані і диференційовані методи навчання.

Активне використання сучасних технологій в освіті й безпосередньо у навчанні спричиняє гостру потребу у забезпеченні навчального процесу належним академічним, технологічним, навчально-методичним й організаційним супроводом. Останнє ставить на порядок денний необхідність формування у педагогічних працівників розуміння важливості такого супроводу та готовності до його впровадження в освітній процес.

На думку багатьох учених для ефективного використання інформації в сучасній освіті потрібно більше, ніж можуть забезпечити традиційні технології навчання.

Як стверджує Мукан (2011), «... на відміну від традиційних форм професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл, інформаційно-комунікаційні технології представляють можливості професійного розвитку, доступні у будь-який час, зручний для споживача. Вибір місця навчання зумовлюється тільки присутністю Інтернет-доступу або програмного забезпечення, а наявність альтернативних програм навчальних інституцій по всьому світу сприяє забезпеченню доступності навчання. Ще однією відмінністю між традиційними формами професійного розвитку та професійного розвитку із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США є відсутність формальної структури навчання, і навпаки, її спрямування на потреби споживача та відповідність принципу індивідуалізації» (с. 153).

Водночас, виникає питання чи можуть інформаційно-комунікаційні технології задовольнити освітні потреби: насамперед інформаційно-комунікаційні технології не є «чарівною паличкою» для відповіді на виклики, що з'являються в освітньому середовищі та постають перед вчителями. Особлива увага сьогодні звертається на те, щоб країни могли забезпечити ефективність навчання для всіх бажаючих, у будь-якому місці та будь-який час (Bandhana, 2012, с. 131). Ці питання є актуальними і для системи підвищення кваліфікації та післядипломної освіти працівників освітньої галузі.

Протягом останніх трьох десятиліть освітні системи в усьому світі розглядали використання інформаційних та комунікаційних технологій як важливе питання для підвищення ефективності викладання і навчання, оскільки дедалі більше технологій, таких як інтерактивні дошки, смартфони та цифрові відеомагнітофони, стали доступнішими завдяки стрімкому розширенню можливостей комп'ютерних мереж у системі освіти.

Термін «інформаційні технології» передбачає впровадження нових підходів до навчально-виховного процесу, «який орієнтований на розвиток інтелектуально творчого потенціалу людини, з метою підвищення його ефективності через застосування сучасних технічних засобів» (Кравченко, 2017, с. 42). Основними завданнями інформаційних освітніх технологій є інтенсифікація всіх рівнів навчально-виховного процесу, підвищення його ефективності та якості (Романишина, 2016).

Сьогодні розглядається сутність, особливості, переваги та недоліки хмарних інформаційно-комунікаційних технологій. Формується хмарно-орієнтоване освітньо-наукове середовище закладу вищої освіти, в якому, як зазначає Биков (2012), реалізується інтегроване використання сервісів і технологій хмарних обчислень.

Завдяки впровадженню хмарно-орієнтованих засобів навчання у закладах вищої освіти зростає частка спільних форм організації навчання здобувачів освіти, активізується їхня індивідуальність у здобуванні освіти й засвоєнні знань, формуванні і розвитку умінь і навичок, технологічно аудиторна й позааудиторна робота об'єднуються на базі комбінованого навчання. Мета навчання полягає у формуванні і розвитку системи знань, умінь і навичок відповідно до компетентнісної моделі професійної підготовки фахівців та державних стандартів вищої освіти, що безпосередньо впливають на зміст навчання, добір методів, засобів та засобів його організації (Стрюк, 2013).

У новітній українській школі застосовують і традиційні, й інноваційні технології навчання.

Інтеграція здійснюється на основі достатньої підстави, яка визначається цілями інтеграції та природою елементів інтеграції. Підстава інтеграції є складним, динамічним утворенням, яке може набувати різноманітних форм, у нашому випадку – це об'єктивні передумови інтеграції.

Передумови дозволяють дати «загальну характеристику й одночасно виявити специфіку технологій навчання як складних самоорганізованих

соціально-економічних систем. Оптимальне управління технологіями навчання через методи дозволяє досягнути підвищення якості підготовки фахівців з урахуванням людських і технічних ресурсів і їх взаємодії» (Сафін, 2002, с. 36).

Як зазначає Сікорський (1998), дидактична інтеграція – явище складне і багатопланове. Вона спричинює не тільки вирішення глобальних змістових проблем (ступеня інтеграції навчального змісту з науковим, реформування навчальних планів тощо), а й тактичних завдань (інтегративні процеси всередині самої навчальної дисципліни, міждисциплінарні взаємозв'язки тощо). Крім того, інтегративні дії завжди повинні узгоджуватись із диференціаційними, інакше можна з однієї крайності перейти до іншої.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій для викладання та навчання – не нова концепція. Ерл (Earle, 2002) трактує інтеграцію як відчуття повноти або цілісності, за допомогою якої всі суттєві елементи системи безперешкодно об'єднуються, щоб утворити єдине ціле. Погоджуючись із тим, що визначення термінів «технологія» та «інтеграція» неоднозначні, підтримуючи позицію таких вчених як Уанг та Ву (Wang, & Woo, 2009), можна стверджувати, що інтеграція означає не тільки розміщення обладнання, а також наголошує на технологіях, що повинні бути педагогічно потужними і виходити за межі пошуку інформації для вирішення проблем.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у процес навчання – це зростаюча сфера з різноманітними визначеннями відповідно до різних аспектів її використання. З іншого боку, така інтеграція – це комплексний процес застосування технологій до освітньої системи для покращання викладання та навчання. Її успіх залежить не тільки від наявності технологій, а й від педагогічного дизайну. Хоча не існує єдиної формули для визначення оптимального рівня інтеграції у систему освіти, творчі педагоги на всіх рівнях освіти завжди знаходили шляхи впровадження інноваційних навчальних стратегій. Проте, інформаційно-комунікаційні технології необхідно застосовувати сьогодні разом із належно організованим навчанням

в умовах конструктивного навчального середовища.

Навіть найкращі програми та умови навчання не забезпечать досягнення заздалегідь визначених цілей освіти без активної участі компетентних і підготованих у галузі методики викладання навчальної дисципліни вчителів, задіяних у процесі навчання. Учитель повинен вміти оцінити і розрізнити, що є корисним для розвитку здобувачів освіти і служить формуванню його особистості (Якубовски, 2003).

Вивчення проблеми побудови професійних моделей учителів в контексті їхніх творчих позицій (Kurczab, 1982) свідчить, що освіта, яку отримує студент у закладі освіти, має на меті формування основ, які протягом усієї трудової кар'єри будуть служити вчителю для розвитку кваліфікації дослідницької роботи, для впровадження інновацій тощо. У зв'язку з цим акцент у професійній освіті вчителя доцільно перенести на вивчення методів отримання інтегрованих наукових знань.

Процес освіти не може бути «випадковим», що виникає при розбіжності цілей суб'єкта та об'єкта. Функцію професіонала сучасної вищої школи «може виконувати викладач з академічною освітою, кваліфікацію якого будуть оцінювати за певними критеріями або якостями» (Legowicz, 1975, с. 40; Jura, 1997, с. 25).

До таких якостей відносять:

- компетентність мериторична – знання і здібності в сфері його власної наукової дисципліни;
- компетентність педагогічна – знання і здібності в сфері методів і техніки навчання, а також у сфері психології навчання. Ця компетентність проявляється у вчинках учителя, що організує роботу і керує поведінкою учнів, який навчаючи, пристосовує його до життя, який вирізняється умінням безпосереднього співіснування з ним;
- емоційна мотивація – виникає зі свідомості покликання до професії вчителя і його впливу на формування майбутнього суспільства. Тому мотивації роблять з учителя людину, яка трактує свою роботу не тільки як

виконання професійних обов'язків, але й як реалізацію власного покликання, конкретної суспільної місії;

- риси характеру як вірець особистості. Учитель – це людина стійких поглядів і широкого світогляду, вчений у своїй спеціальності, у нього системний склад розуму, він планує дії на основі наукових знань, але йому також притаманна й спонтанність дій;

- свідомість та інтерналізація методів освіти – учитель повинен розуміти, що його завдання не тільки проводити заняття, але, передусім, досягнути методи освіти. Це не просто передача конкретної порції знань, а навчання, формування певних умінь і навичок здобувачів освіти, а отже заняття повинні бути засобом для досягнення мети, а не власне метою.

Так у наукових розробках польських педагогів спостерігаємо презентацію конкретних кваліфікацій, що формують загальний образ ідеального вчителя. Хоча ідеал завжди недосяжний, але і рівень відносності як ступінь наближення до ідеалу, визначає суспільний статус педагога. Змінюються (хоча і поступово) функції школи, тож змінюється і роль вчителя. Зараз вчитель не тільки не має монополії на знання, а й часом його знання виявляються недосконалими. Якщо педагог не хоче обмежуватися передачею знань, які застаріли, він повинен по-новому переосмислити всю свою роботу, поєднати її з тим, що подається засобами масової інформації та іншими джерелами інформації.

У цьому контексті теж дуже важлива базова освіта педагога і його світоглядно-моральний аспект. Не підлягає сумніву й те, що вчителі повинні мати добротну загальноосвітню підготовку. Однак, майже всі курси часто стосуються вузької професійної підготовки.

Предмет «Захист Вітчизни» викладають вчителі, які мають різну базову освіту. В першу чергу – це викладачі військової справи, а також викладачі фізичної культури та інші. Важливо, щоб вчитель предмету «Захист Вітчизни» дотримувався основних вимог начальної програми, не акцентуючи на своєму власному предметі, який є його базовим. Наприклад, викладач фізкультури

може занадто акцентувати фізичні вправи, фізичні заняття, певною мірою нехтуючи теоретичною підготовкою.

Зважаючи на широке використання інформаційно-комунікаційних технологій в сучасній освіті, одним із важливих завдань вчителя предмету «Захист Вітчизни» є врахування їх переваг та передбачення можливості їх використання у власній педагогічній діяльності. Власне у цьому випадку, система навчання, вибудована вчителем відповідно до нормативно-правової бази освітньої галузі та навчальної програми повинна поєднувати в собі не тільки властивості експертних і гіпертекстових систем, але також враховувати індивідуальні особливості особи, яка навчається, що дозволить організувати процес навчання, розрахований на конкретного індивіда.

Однак, на нашу думку, традиційні технології відіграють роль певних обмежувачів, які не дозволяють, щоб сама ідея комп'ютерної техніки домінувала над ідеєю предметного навчання. Тобто, вони є своєрідними, якщо вжити більш образне порівняння, графітними стрижнями, які забезпечують протікання ядерної реакції спокійно і не допускають вибуху і засилля комп'ютеризації, коли за інформаційними технологіями, за засобами здобувач освіти перестає сприймати сам зміст і саму суть навчального матеріалу.

Таким чином, акцентуємо увагу на взаємозв'язку інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій як у підвищенні кваліфікації вчителя «Захист Вітчизни», так і в його професійній діяльності. Пояснимо сказане вище. Якщо учитель під час підвищення кваліфікації постійно бачить, як викладач, так і сам він, користується інтерактивною дошкою, він бачить анімаційні фрагменти свого предмету, бере участь як слухач у майстер-класах з презентаціями, спостерігає і залучається до комп'ютерного моделювання ситуацій навчальних і реальних, це водночас підвищує кваліфікацію як вчителя, так і здобувача освіти, який уже володіє певним рівнем сформованих умінь і навичок володіння комп'ютерною технікою.

Пошук шляхів удосконалення професійної діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни» на сучасному етапі пов'язаний з невизначеністю зони

такого пошуку і варіативністю можливих рішень. Окрім загальних проблем педагогічної підготовки вчителів, під час професійної підготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни» виникають специфічні проблеми. Зокрема, нові тенденції у процесі здобуття освіти, особливості підвищення кваліфікації, професійне вдосконалення, яке крім освоєння предметних знань і методичної підготовки, передбачає уміння проектувати навчальні програми або ефективно їх використовувати.

Тому у підвищенні кваліфікації мова йде не тільки про власне підвищення кваліфікації, але й про уніфікацію базової освіти. Дієвим засобом досягнення цього результату є інтегративний підхід, зокрема до використання у єдності традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Отже, інформаційні засоби навчання сприяють ефективному вирішенню навчальної проблеми, а відтак і засвоєнню навчального матеріалу. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі дозволяє досягти не лише освітню, а й розвиваючу мету. Здобувачі освіти засвоюють не тільки знання, але й той спосіб, за допомогою якого можна вирішити проблему, запам'ятовують з яких дій складається ця діяльність і здобувають досвід виконання операцій, формуючи вміння й навички, навчаються робити самостійні висновки, коригувати педагогічний процес і виявляти професійну поведінку (Радченко, 2012).

Першою важливою умовою у підвищенні кваліфікації повинна бути диференціація слухачів курсів підвищення кваліфікації за низкою ознак:

- за віком (і, відповідно, стажем),
- за базовою освітою,
- за рівнем комп'ютерної підготовленості (наскільки людина – вчитель володіє комп'ютерною технікою).

Виходячи з цих трьох груп, для кожної з них будується власна варіативна система навчання.

У підготовці і перепідготовці вчителя предмету «Захист Вітчизни» дистанційна освіта теж відіграє особливу роль. Далеко не всі вчителі, особливо

ті, які проживають в сільських місцевостях, можуть постійно підвищувати свою кваліфікацію у великих міських освітніх центрах, де для цього створені широкі можливості. Звичайно, періодично вони відвідують курси підвищення кваліфікації, однак, за допомогою дистанційного навчання, вони можуть власне підвищувати рівень власної освіченості на робочому місці.

Інтеграція полягає в оптимальному поєднанні дистанційної, інноваційної, інформаційної складової підготовки та традиційної, коли на робочих місцях педагоги користуються відповідними підручниками, матеріалами і традиційними технологіями.

Отже, інформаційні засоби навчання дають можливість створювати нове конструктивне навчальне середовище, що здатне підвищити якість освіти, долучитися до світового інформаційного простору. Застосування ж інформаційних технологій – один із основних напрямів удосконалення освітніх систем. Завдяки поєднанню освіти з такими технологіями можливі активізація аналітичної діяльності, поглиблення демократизації методики навчання, краще і глибше розкриття творчих можливостей здобувачів освіти.

Тому система, яка передбачає підвищення кваліфікації вчителя «Захист Вітчизни», повинна опиратися на інтеграцію. Загалом, і в змісті, і в методах, і в формах, але й великою мірою, власне, на інтеграцію технологій, оскільки сучасні учні зорієнтовані на комп'ютерну техніку, постійно спілкуються в соціальних мережах і тому їм більш зрозумілі і більш доступні ті речі, які вчитель може подати зрозумілою їм мовою. Але, водночас, щоб занадто не підтримувати комп'ютеризацію, варто в розумних співвідношеннях використовувати інформаційно-комунікаційні та традиційні технології.

1.2. Ключові поняття дослідження

Обов'язковою умовою розвитку освіти стає інноваційний процес, а особливістю інноваційного розвитку освіти – її технологізація. Технологій

досить багато. В освіті «використовують різноманітні педагогічні технології, до яких належать освітня технологія, педагогічна технологія, технологія навчання, інноваційна технологія, виховна технологія, управлінська технологія, розвивальна технологія, ІТ, інтернет-технології, хмарні технології тощо. Слід зазначити, що всі названі технології, за умови інноваційного розвитку закладів загальної середньої освіти, можна характеризувати як інноваційні» (Носкова, 2015, с. 14).

Для дослідження умов інтеграції ми вдалися до порівняння та узагальнення ключових дефініцій поняття «технологія навчання». Дефініція є логічною операцією, за допомогою якої розкривається зміст поняття. Ця операція дозволить знайти видові ознаки технологій навчання. Вибірково покажемо найхарактерніші з дефініцій.

Як зазначають Сікорський та Сікорська (2008), «навчання – це цілеспрямована педагогічна взаємодія, яка забезпечує виховання, розвиток і саморозвиток суб'єктів учіння, засвоєння ними необхідних знань, навичок і вмінь, методів і способів пізнання навколишнього світу» (с. 19).

Основне завдання технологій навчання полягає у максимальному спрощенні організації навчального процесу з одночасним збереженням його ефективності шляхом передачі творчих функцій учителю (Педагогічні технології у неперервній професійній освіті, 2001).

Сучасні технології навчання полягають у системному поєднанні активної індивідуальної діяльності студентів (самостійне навчання) й діяльних методів навчання (кооперативно-групові заняття), що передбачає забезпечення систематичності упродовж періоду опанування навчальної дисципліни (всі теми й заняття) (Козаков, & Дзвінчук, 2003). Причому, рівень актуального розвитку визначається тим, що здобувач освіти вміє робити виключно самостійно (наприклад, вирішувати задачі, відповідати на тестові питання тощо), це успіхи минулого розвитку, підсумок розвитку на вчорашній день, наслідки минулої діяльності. Виготський розробляв ці положення для молодших школярів на основі уявлень про розвиненість їхніх окремих

психологічних функцій. Для здобувачів освіти в умовах вищої школи видається більш логічним та доцільним пов'язувати знань, умінь і навичок з інтелектом як інтегральною рисою особистості (Данилено, & Даниленко, 1991).

Отож, технологія навчання полягає в керуванні дидактичним процесом, тобто в організації діяльності здобувача освіти і контролі за такою діяльністю. Зазначені процеси взаємодіють постійно: результат контролю впливає на зміст управлінських функцій, інакше кажучи, передбачає наступну організацію діяльності для досягнення мети, визначеної на основі освітніх стандартів (Ортинський, 2017).

Результати опрацювання та аналізу напрацювань науковців, присвячених визначенню поняття «педагогічна технологія» дав можливість виокремити три аспекти їх розгляду:

- науковий (педагогічна технологія є складовою педагогічної науки, завдання якої полягає у вивченні й аналізі мети, змісту і методів навчання, а також проектуванні педагогічних процесів);
- процесуально-описовий (алгоритм, цілі, зміст і засоби для отримання бажаних результатів навчання);
- процесуально-дієвий (технологічний процес, у межах якого діє низка особистісних, педагогічних, інструментальних і методологічних засобів) (Беяева, 1997, с. 23).

Отож погоджуємося, що «педагогічна технологія (технологія навчання у широкому розумінні змісту цього слова) – це впорядкована система дій, виконання яких гарантовано забезпечує досягнення педагогічних цілей, а технологія навчання у вузькому розумінні змісту слова – це педагогічно, валеологічно та економічно обґрунтований процес гарантованого досягнення еталонних результатів навчання (знання, вміння та навички), який здійснюється на основі спеціально переробленого змісту та критеріального контролю» (Левитес, 2003, с. 66).

Загвязинский (2001) педагогічну технологію розглядає як галузь знання,

яка охоплює сферу практичних взаємодій вчителя та здобувачів освіти у будь-яких видах діяльності. Водночас, «освітні технології беруть на себе» загальну стратегію розвитку єдиного державного освітнього простору. До їхніх основних функцій слід віднести прогностичну, проєктивну, оскільки технології безпосередньо пов'язані із плануванням безпосередніх цілей і результатів, основних етапів, способів й організаційних форм освітнього і виховного процесів, спрямованих на підготовку висококваліфікованих кадрів» (Педагогічні технології, 2001, с. 7).

Важливим аспектом результатів педагогічних досліджень, висвітлених у наукових працях дослідників, є «визначення спільних і відмінних рис таких понять, як «педагогічна технологія» і «методика». Педагогічна технологія використовується на трьох рівнях: загально-педагогічному, предметно-методичному та локальному. На другому рівні вона розглядається у значенні «окремої методики», зокрема це може бути «сукупність методів, форм і засобів для реалізації певного змісту навчання і виховання в рамках одного предмета, класу» (Боднар, 2003, с. 24).

За Пехотою, педагогічна технологія визначається як «сукупність методів і засобів для реалізації визначеного змісту навчання в межах одного предмета (методика викладання предмета)» (Освітні технології, 2001, с. 24). Як бачимо, визначення дещо відрізняються і наголос робиться на елементах, за якими педагогічні технології поділяються на групи: перша – за застосуванням засобів навчання у навчальному процесі, друга – за його організацією.

Якщо педагогічна технологія розглядається в процесуальному аспекті викладання предмета, то її називають методикою. Загвязинский (2001) запропонував своє бачення проблеми розрізнення педагогічної технології та методики: «і технологія, і методика володіють системністю (тобто в їх основі має бути система наукових закономірних положень), але ідеальна технологія володіє жорстко визначеною системою вказівок, які гарантовано ведуть до цілі (це, наприклад, система програмованого навчання), тобто інструментальністю. А методика передбачає різноманітність, варіативність способів реалізації

теоретичних положень, а значить, і не передбачає гарантованості досягнення цілі, тобто навіть ідеальна методика не володіє високою інструментальністю» (с. 95).

На думку вченого, педагогічну технологію і методику слід розрізняти за допомогою рівня їх інструментальності: першій властивий високий рівень, а другій – низький. Ознаки технологій навчання він вбачає в системності, відтворюваності та гарантованості результатів, системі зворотних зв'язків. Крім того, до кожної ознаки автор наводить показники їх реалізації. Системність розглядається як гармонізація цілей, змісту і дидактичного процесу. Для її реалізації потрібна наукова психолого-педагогічна основа. Ця основа може бути, як цілісною, так і охоплювати набір окремих наукових положень (Загвязинский, 2001).

Змішування технологій і методик приводить до того, що іноді методики входять до складу технологій, а іноді, навпаки, ті або інші технології – до складу методик навчання» (Гуревич, 2014, с. 3).

Педагогічна технологія навчання це:

- модель інтеграції навчально-виховного процесу з конкретно встановленою метою, спроектованою на її досягнення, дослідженням поточних і підсумкових результатів, поділом навчально-виховного процесу на складові, стійким і безапеляційним виконанням конкретних навчальних дій за умов ефективного зворотного зв'язку (Бондар, Момот, Липова, & Головка, 2003);
- системність у створенні, застосуванні й визначенні загалом навчального процесу і опанування знань, враховуючи людські й технічні ресурси та їх взаємозв'язок, завдання якого – оптимізація освіти (ЮНЕСКО);
- сфера втілення системи наукових засад у програмуванні навчального процесу, а також практичного їх застосування, послуговуючись конкретною метою навчання, від якої й залежить їх оцінювання (Гончаренко, 1997);
- опис, проект процесу формування особистості (Беспалько, 1989).

Водночас, поняття «технологія навчання» уже на дефініційному рівні

складається з передумов інтеграції, позаяк органічно поєднує, з одного боку, дію – роботу педагога (навчання), з іншого – навчально-пізнавальну діяльність студента (Козловський, 2015).

Наприклад, Сваровская (2003) зазначає, що інформаційні технології загалом і ресурси мережі Інтернет зокрема, можна використати для цілей розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів та студентів, їхнього критичного мислення, вміння працювати з інформацією. При такому підході сучасні педагогічні методики повинні бути спрямовані не стільки на відтворення засвоєних знань, скільки на організацію самостійної пошукової і дослідницької роботи, на подальше застосування отриманих знань для розв'язання конкретних проблем. Використання проектного методу навчання дозволяє організувати самостійну пошукову роботу.

Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження свідчить, що учені виокремлюють такі технології навчання:

- наочно орієнтовані технології навчання: технологія постановки мети; технологія повного засвоєння; технологія педагогічного процесу; технологія концентрованого навчання.
- особистісно орієнтовані технології навчання: технологія навчання як дослідження; технологія педагогічних майстерень; технологія колективної діяльності; технологія евристичного навчання (Гуревич, 2014).

Структура технології навчання, як і педагогічної технології, складається з двох компонентів: змістового та процесуального. Кожен з цих компонентів має власну підструктуру (змістову, діагностичну, дидактичну), що орієнтує викладача на «оптимальне поєднання змісту, методів, прийомів, організаційних форм і засобів з орієнтацією на конкретних студентів з їх індивідуальними особливостями та вихідним рівнем їхніх актуальних знань і вмінь» (Бондар, 2001, с. 29). Виходячи зі структури технології навчання, можна побачити важливість професійно-педагогічної, методологічної компетентності викладача, його особистісних якостей для їх вибору та ефективного застосування. Найбільш активним елементом дидактичної

складової технології навчання є методи.

Із настанням ХХІ століття перед людством постає потреба інтенсифікувати інформаційний прогрес, що впливає на всі сфери життєдіяльності суспільства. Індивідуальний розвиток кожної особистості стає основним показником прогресу і водночас основною передумовою подальшого вирішення нагальних проблем суспільства (Роберт, 1994). Розробка та впровадження комп'ютерних технологій і засобів навчання проводиться у продовж тривалого часу, проте залишається остаточно нерозв'язаним питання забезпечення закладів освіти комп'ютерною технікою, педагогічними програмними засобами тощо. Комп'ютерна техніка все активніше застосовується під час вивчення предметів, а комп'ютер стає важливим засобом індивідуалізації навчання.

Як зазначають Сікорський та Сікорська (2008), «комп'ютер можна використовувати як навчальний засіб в індивідуальних і групових формах навчання. Якщо в індивідуальних формах навчання комп'ютер може бути основним засобом навчання, то в групових технологіях – лише як допоміжний. Таким чином, якщо основним засобом навчання є комп'ютер, який використовується на всіх технологічних етапах (планування, настанова на досягнення мети, організація засвоєння знань, контроль і корекція), то таку навчальну технологію можна назвати комп'ютерною. Очевидно, що термін «інформаційна навчальна технологія! не є правильним, оскільки не відображає суттєвої ознаки навчальної технології. Інформація є невід'ємною ознакою будь-якої технології, а ось засоби її поширення та засвоєння можуть бути різними (педагог, підручник, комп'ютер тощо). Отже, комп'ютерна навчальна технологія – це цілісний алгоритм організації засвоєння знань, умінь, навичок, у якому основним засобом навчання є комп'ютер» (с. 23).

Для підвищення ефективності навчального процесу, організації цікавих занять, зацікавлення здобувачів освіти необхідне застосування інноваційних технологій навчання. Це, насамперед, мають бути сучасні комп'ютерні технології, що дадуть змогу користуватися технічними засоби навчання.

Інтернет на сьогодні – основний електронний засіб. Завдяки використанню комп'ютерів, інтернет-ресурсів, відповідних повчальних мультимедійних програм і новітніх технічних засобів (DVD, відеокамер, диктофонів) можливе залучення студентів і викладачів до процесу живої комунікації, підвищення їхньої мотивації; формування у здобувачів освіти умінь і навичок пошуку й аналізу інформації; раціональна організація навчального процесу; істотне поліпшення якості презентації навчального матеріалу; розвиток професійних і комунікативних умінь і навичок студентів (Снігурова, 2017).

Сучасні інформаційні технології базуються на використанні комп'ютерів, можливості яких визначаються їхнім забезпеченням: апаратним (англ. hardware), програмним (англ. software), «мозковим» (англ. brainware). Результати аналізу сучасної практики свідчать, що на сьогоднішньому етапі вирішальну роль в успіху сучасних інформаційних технологій відіграє саме останній компонент. До характерних рис використання сучасних інформаційних технологій відносимо такі: робота в режимі маніпулювання даними (не програмування); інтерактивний режим взаємодії користувача й персонального комп'ютера в процесі вирішення завдання; можливість адаптування способу й форми подання інформації під час діалогу з персональним комп'ютером.

Інформаційні технології ґрунтуються на основних принципах: інтегрованості, гнучкості та інформативності. Для них характерні такі особливості:

- діяльність користувача в режимі маніпулювання даними (не програмування);
- абсолютна інформаційна підтримка упродовж усього періоду проходження інформації на основі інтегрованої бази даних, з єдиною уніфікованою формою пошуку, подання, зберігання, відтворення, відновлення й захисту даних;
- безпаперовий процес опрацювання документа, коли на папері фіксують тільки його кінцевий варіант, а проміжні версії й потрібні дані, записані на

- машинні носії, доводять до користувача за допомогою дисплея комп'ютера;
- інтерактивний (діалоговий) режим вирішення завдань, завдяки якому користувачі можуть активно впливати на сам процес;
  - можливість спільної (групової) співпраці, аби підготовки документів і виконання завдань на основі декількох персональних комп'ютерів, об'єднаних комунікаційними засобами;
  - можливість адаптивно перебудовувати форми й способи подання інформації у процесі розв'язування задачі (Носкова, 2015).

Науковцями виконано порівняльний аналіз традиційних та інноваційних технологій навчання за такими параметрами як одиниця управління, цілі, рольові позиції та функції вчителя, характер організації навчально-пізнавальної діяльності, форми навчальних взаємодій (Вдовюк, & Фильков, 2004).

Вартим до розгляду у контексті нашого дослідження є висновок Вдовюк (Вдовюк, & Фильков, 2004) про форми навчальних взаємодій. У процесі традиційного навчання навчальні цілі та плани їхнього досягнення задаються педагогом, організовується індивідуальна робота здобувачів освіти. Основна форма навчальної взаємодії тут – наслідування, імітація, слідуванням зразкам. Учні перебувають в позиції ведених упродовж всього навчання. Під час інноваційного навчання цілі й задачі розробляються спільно педагогом і учнем. Процес їхнього досягнення організовується як спільна діяльність, застосовується багатоманіття взаємодій, що допомагають актуалізувати особистісний досвід здобувачів освіти. На кожному етапі провідною стає та форма взаємодії, яка зберігає високий рівень активності (див. Таблицю 1.1).

Аналізуючи традиційне та інноваційне навчання за критерієм «одиниця управління», автор визначає традиційне навчання як навчально-виховний процес, в основу якого покладено взаємозв'язок двох видів діяльності: навчальної діяльності педагога та навчально-пізнавальної діяльності студента. Тут учні виступають як об'єкти управління, виконавці планів педагога. Щодо інноваційного навчання, то йому притаманна наявність цілісної навчально-

виховної ситуації у взаємозв'язку багатоманітних форм взаємодії між всіма учасниками.

Таблиця 1.1

**Порівняння параметрів традиційних та
інноваційних технологій навчання (за Вдовюк)
(Вдовюк, & Фильков, 2004)**

Параметри	Традиційне навчання	Інноваційне навчання
Одиниця управління	Навчально-виховний процес як взаємозв'язок двох видів діяльності: навчальної діяльності педагога та навчально-пізнавальної діяльності студента. Учні виступають як об'єкти управління, виконавці планів педагога	Цілісна навчально-виховна ситуація у взаємозв'язку багатоманітних форм взаємодії між всіма учасниками. Форми взаємодії змінюються на різних етапах засвоєння з метою підтримання високої активності учнів, що виступають як суб'єкти навчання, спілкування, співпраці з педагогом.
Цілі	Засвоєння предметно-дисциплінарних знань	Розвиток особи та багатоманітних форм мислення учнів у процесі засвоєння знань
Рольові позиції та функції вчителя	Предметно-орієнтована позиція, переважає інформаційно-контролююча функція	Особистісно-орієнтована позиція, переважає організаційна і стимулююча функція
Характер організації навчально-пізнавальної діяльності	Переважають репродуктивні дії за зразком, вправив заданих способах вирішення. Система завдань будується в логіці ззовні заданих цілей, не стимулюючи самостійність ціле утворення. Завдання розраховані на диференціацію рівнів індивідуальних здібностей учнів, закріплюючи індивідуальні відмінності в межах вже досягнутого студентом	На перший план висуваються творчі й продуктивні завдання, що визначають зміст і мотиви вибору учнями репродуктивних задач. «Занурення» в діяльність передую розчленуванню окремих елементів і дій. Завдання йдуть в логіці зростання креативностей, спонукаючи до самоорганізації системи пізнавальної діяльності і розширюючи зону найближчого, перспективного розвитку учнів
Форми навчальних взаємодій	Навчальні цілі та плани їхнього досягнення задаються педагогом. Індивідуальна робота учнів. Основна форма навчальної взаємодії – наслідування, імітація, слідуванням зразкам. Учні перебувають в позиції ведених на всьому протязі навчання.	Цілі й задачі розробляються спільно педагогом і учнем. Процес їхнього досягнення організовується як спільна діяльність. Багатоманіття взаємодій, що допомагають актуалізувати особистісний досвід учнів. На кожному етапі провідною стає та форма взаємодії, яка зберігає високий рівень активності.

Форми взаємодії змінюються на різних етапах засвоєння з метою підтримання високої активності учнів, що виступають як суб'єкти навчання, спілкування, співпраці з педагогом. За традиційного навчання цілями є

засвоєння предметно-дисциплінарних знань, а інноваційного – розвиток особи та багатоманітних форм мислення учнів у процесі засвоєння знань (Вдовюк, & Фильков, 2004).

Щодо рольових позицій та функцій учителя, то тут теж спостерігаємо відмінності між традиційним навчанням, що передбачає предметно-орієнтовану позицію, переважання інформаційно-контролюючої функції, та інноваційним, за якого педагог займає особистісно-орієнтовану позицію з переважанням організаційної і стимулюючої функцій (Вдовюк, & Фильков, 2004).

Зауважимо, що ми не у всьому погоджуємося з авторами цієї порівняльної таблиці. Наприклад, загальновідомо, що одиницею управління (термін не дуже вдалий) під час навчання може бути клас, група, потік, студент. Натомість Вдовюк порівнює взаємодію між педагогом і суб'єктами учіння.

Вдовюк (Вдовюк, & Фильков, 2004) пропонує класифікацію технологій навчання за кількома критеріями: за об'єктами впливу (навчання школярів, навчання здобувачів вищої освіти, підвищення кваліфікації й підготовка фахівців, підготовка викладачів закладів вищої освіти); за предметним середовищем: для гуманітарних дисциплін; для природничо-наукових дисциплін; для загально професійних дисциплін; для спеціальних дисциплін тощо); щодо застосовуваних засобів (відеотехнічні; інформаційні; проблемно-діяльнісні; рефлексивні тощо); щодо організації навчального матеріалу (індивідувальні, колективні, змішані); щодо методичної задачі (технологія одного предмету; технологія одного засобу; технологія одного методу) (Вдовюк, & Фильков, 2004) (див. Таблицю 1.2).

Ми вважаємо більш вдалою є класифікація за провідними методами навчання. Так, педагогічні технології поділяються на лекційно-семінарські (вища школа) й пояснювально-практичні (середня школа). Часом навчальні технології намагаються назвати за суттєвою ознакою, якою є відрізок часу, що відводиться на організацію засвоєння знань (урок, модуль). Тоді навчальні

технології відповідно називають класно-урочними чи модульними. Розмаїття технологій навчання представлене на рис. 1.1 (Сікорський, & Сікорська, 2008, с. 23).

Таблиця 1.2

Класифікація технологій навчання (Вдовюк, & Фильков, 2004)

Технологія навчання – процес реалізації змісту освіти, передбаченого навчальними програмами, який є системою форм, методів, прийомів і засобів навчання, що забезпечують найбільш ефективне досягнення поставлених цілей	
Класифікація технологій навчання	За об'єктами впливу – навчання школярів – навчання студентів ЗВО – підвищення кваліфікації й підготовка фахівців – підготування викладачів ЗВО тощо
	За предметним середовищем: – для гуманітарних дисциплін – для природничо-наукових дисциплін – для загально професійних дисциплін – для спеціальних дисциплін тощо
	Щодо застосовуваних засобів – відео-технічні – інформаційні – проблемно-діяльнісні – рефлексивні тощо
	Щодо організації навчального матеріалу – індивідуальні – колективні – змішані
	Щодо методичної задачі – технологія одного предмету – технологія одного засобу – технологія одного методу

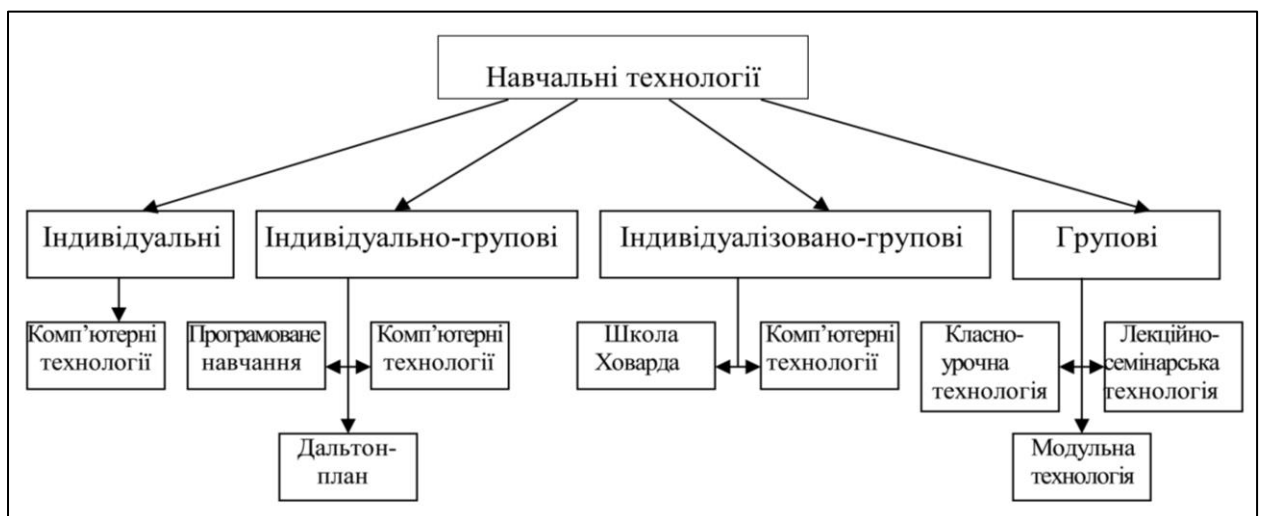

Рис. 1.1. Різновиди технологій навчання (Сікорський, & Сікорська, 2008)

Таким чином, комп'ютерні технології будуть використовувати під час вивчення окремих дисциплін, окремих розділів чи тем, під час проведення лабораторних і практичних робіт, для віртуального зображення складних фізичних, хімічних та інших процесів тощо.

Поняття «професія» визначається «як така, що вживається для позначення чітко визначеного, відокремленого в межах суспільного поділу праці комплексу діяльності, якою індивід займається постійно або відносно постійно, що є джерелом його існування, і виконання якої потребує відповідної підготовки і кваліфікації» (Słownik pedagogiki pracy, 1986). Існують також інші визначення, наприклад: професія – це інструмент вмілої діяльності; володіння професією – це суспільно-культурний обов'язок людини і життєва необхідність при розподілі праці; професія є особистою цінністю індивіда; в професії і праці індивід бачить сенс свого життя і розвитку; професія надає істотний шанс для самореалізації; професія є формою вираження честі і гордості людини; професія визначає місце людини в суспільному розподілі праці (Чарнецькі, 2001).

У деяких країнах в останні роки вводиться поняття «професіологія». Генезис її існування на генетичному рівні стосується далекого минулого і формується одночасно з розвитком всіх історичних етапів професійної освіти. Предметом професіології як науки є професійна діяльність, яка дає можливість людині проявити всі можливі якості і здатність особистості упродовж життя. Вона вивчає професії як вид діяльності відповідно до рівня освіченості, вихованості та культурного розвитку особистості. Основними областями системного вивчення в професіології є праця, діяльність, професійно-кваліфікаційні моделі, професіографія, інтеграція і диференціація професій, класифікація професій, професійне самовизначення, професійна орієнтація та адаптація, професійний відбір та професійна кар'єра тощо.

Вважаємо, що у професійній освіті вчителя необхідно також передбачити освоєння ним теорії пізнання, основ наукознавства, практичного ознайомлення з методологією міждисциплінарних досліджень,

експериментальними методами, типами спостережень, вміння критично проаналізувати педагогічний прогрес. Необхідно ставити акценти на розвитку інтелігентності, інтелектуальних здібностей, здатності адаптації до нових методів і пошуку нових рішень.

Кожному періоду професійного розвитку людини відповідає особливий цикл змін, які польський вчений Чарнецькі (2001) називає «результатом розвитку» і який набуває щораз вищих якісних форм. Результатом періоду професійної підготовки вчителя є навчально-професійні успіхи, свідоцтва та дипломи, які дають право приступати до роботи за фахом (професійна кваліфікація випускників закладів освіти). Результатом успішного перебігу періоду професійної адаптації, ідентифікації і стабілізації молодих працівників в умовах професійної діяльності є їхня суспільно-професійна придатність до праці (придатність до праці випускників закладів освіти).

Більшість проблем професійної підготовки та перепідготовки освітянських кадрів у значній мірі зумовлені тим, що в концептуальному плані і донині залишається невизначеним поняття професіоналізму. У наш час, коли у важкій боротьбі за новий світ нова людина ризикує створювати нові форми, центральною стає проблема освіти людини. З точки зору системного мислення методика виглядає, швидше за все, як реконструювання внутрішньої логіки саморозгортання знання. Така його самоорганізація, підпорядкування єдиної системотворчої ідеї дає можливість для відтворення в логіці мислення «логіки речей» і є пов'язаною з підпорядкуванням цієї першої другій, з узгодженням мислення з життям.

Виходячи з цього, «професіоналізм необхідно визначати не в сенсі здатності вчителя до систематизації та класифікації знань, надання йому завершеної форми і його стандартної подачі. Він повинен, перш за все, зв'язуватися з умінням вчителя обґрунтовано формувати у своїх учнів гнучкість розуму» (Мазур, 1997, с. 256).

На наш погляд, заслуговує на увагу думка психолога Балла (2000) про те, що «увага до духовної сторони професійної діяльності та освіти знаходить

вияв у розрізненні «фахівців», які володіють методами, засобами, технікою своєї справи (цього в основному вчать у закладах вищої освіти), і «професіоналів», які володіють крім того цінностями, ідеалами і взагалі цілісною професійною культурою» (с. 135). Як свідчать результати аналізу науково-педагогічної та психологічної літератури, кожній професії або групі споріднених професій притаманна наявність відповідності певній особистісній якості, і саме її розвитку варто надавати неабияке значення. Основа такої якості, духовний стрижень особистості фахівця – конкретний ціннісно-мотиваційний принцип. Для особистості вченого – це спрямування на пошук правди (й раціональних способів, прийнятних для наукового співтовариства); для індивідуальності інженера – намагання створити найбільш досконалий технічний об'єкт (або забезпечити його найбільш ефективно функціонування); для особистості художника – «прагнення виразити істотний для нього сенс в художніх образах і з їх допомогою залучити до цього змісту людей, які будуть сприймати його твори» (Балл, 2000, с. 149).

Таким чином, формування готовності вчителя до професійної діяльності передбачає декілька етапів професійного становлення, які представлені на рис. 1.2.

Визначальна форма вищої освіти в Україні – її вечірня й заочна форми навчання, що дають змогу студентам здобути освіту конкретних рівня й профілю у межах виробничої діяльності; окрім того, у системі сталої освіти актуальні дистанційна, екстернат, кореспондентська форми її здобуття (Буренко, 2005).

Підвищення кваліфікації вчителів є одним з дуже важливих аспектів його професійного росту. Підвищення кваліфікації виконує кілька функцій. Як правило, це виявлення інноваційних підходів до викладання навчального предмету, який вкладає вчитель, та ознайомлення педагога з новинками, що трансформують зміст, форми і методи навчання.

Зростанню фаховості вчителя сприяють деякі напрями діяльності у системі післядипломної освіти. Це, зокрема, фахова перепідготовка,

підвищення рівня кваліфікації, науково-методична діяльність, стале інформаційне забезпечення педагогічного процесу, а також дослідження результатів такого процесу.

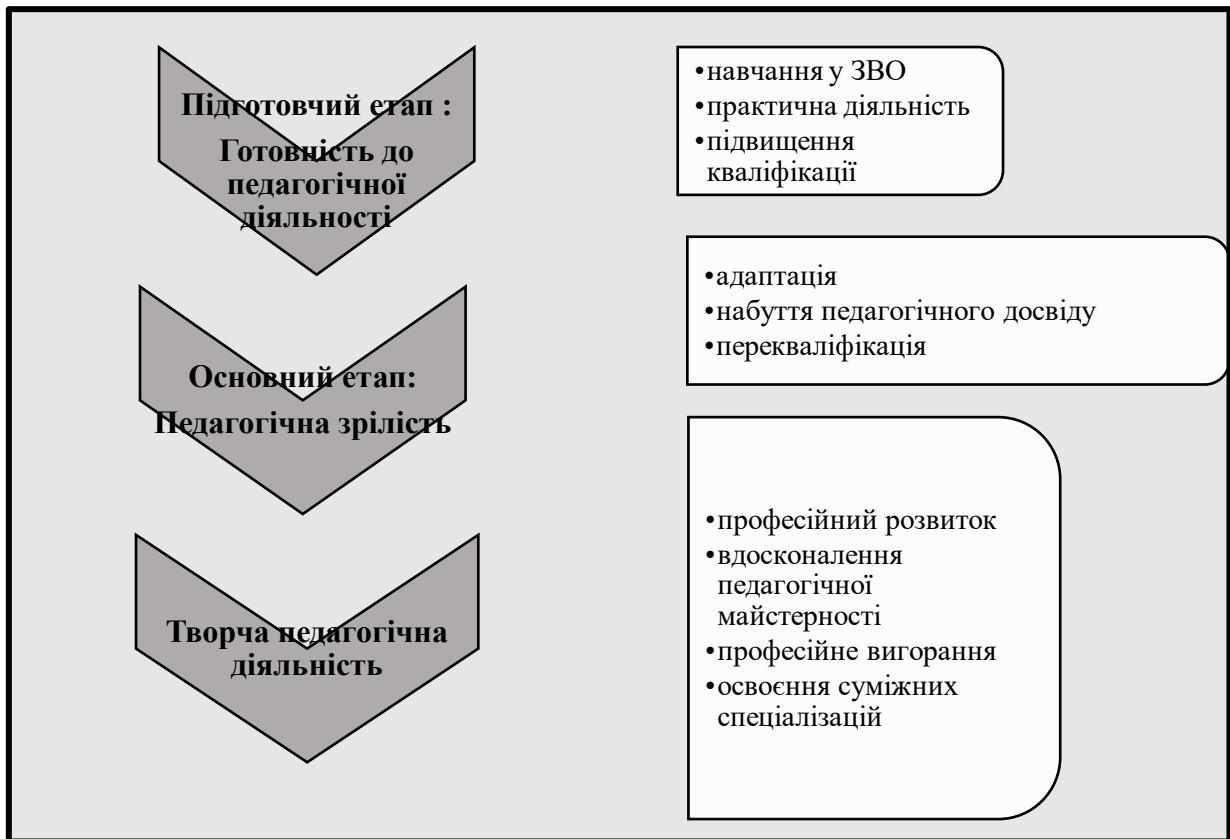

Рис. 1.2. Етапи професійного розвитку учителя

Здійснений теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження дає змогу конкретизувати основні визначення:

- освіта дорослих – планомірний процес розвитку й виховання особистості за допомогою впровадження освітніх програм і послуг, здійснення освітньо-інформаційної діяльності у й поза загальною середньою, професійно-технічною, вищою й післядипломною освітою;
- неперервна фахова освіта – процес, спрямований на широкий розвиток, послідовне поповнення знань, умінь і навичок упродовж життя для інтелектуального, культурного й духовного розвитку особи, поліпшення фаховості й духовних потреб особистості;
- післядипломна освіта – спеціалізоване підвищення рівня якості освіти й фахової підготовки індивіда за допомогою поглиблення, розширення й

оновлення його фаховості в усіх аспектах;

- перепідготовка (друга вища освіта) – одержання іншого фаху на основі раніше здобутої (неповної, базової, повної вищої) освіти й практичного досвіду;
- цілеспрямований процес стимулювання, виховання, навчання й удосконалення індивіда упродовж фахової підготовки й перепідготовки, що об'єднує здобутки особистого й творчого підходів.

Для нинішньої системи підвищення кваліфікації педагогів характерні складна будова й наявність різних рівнів. Функцію науково-методичних і навчальних центрів у регіонах виконують обласні інститути післядипломної педагогічної освіти.

В основу роботи закладів, що забезпечують підвищення кваліфікації педагогів, покладено організацію навчання як системи навчально-розвивальної діяльності, основу якої становить органічна єдність і взаємозв'язок навчання та учіння, спрямовані на досягнення мети – підвищення кваліфікаційного рівня педагогів та їхньої педагогічної майстерності (Зубко, 2002).

Ми суголосні із твердженням науковців та використовуємо у нашому дослідженні поняття «система післядипломної освіти», під яким розуміємо організаційну та функціональну єдність взаємоузгоджених явищ та процесів (спеціалізації, перепідготовки, підвищення кваліфікації, стажування), спрямованих на забезпечення зростання, розвитку та удосконалення освітнього рівня і кваліфікації педагогічних працівників відповідно до сучасних вимог (Сігітей, 2019).

Одним із пріоритетних напрямів, безпосередньо пов'язаних з удосконаленням кваліфікації педагогічних працівників в Україні, є післядипломна педагогічна освіта як найгнучкіша складова процесу фахового росту особистості. Для цієї сфери освіти «характерні такі переваги порівняно з базовою професійною: спроможність реагування на стрімкі соціально-економічні зміни; безпосередній зв'язок з практикою. Окрім зазначеного,

функція закладів післядипломної педагогічної освіти – навчати дорослих з уже наявною відповідною вищою освітою й досвідом роботи за спеціальністю» (Швидун, 2013, с. 94).

Перебіг процесу підвищення кваліфікації значно залежить від результативності дидактичних дій вчителів, при чому інтенсивність їх безпосереднього впливу, найчастіше, зменшується на вищих щаблях освіти. Отже, «формальні рамки цих впливів складаються з принципів, форм і методів навчання, проте дійсні ефекти залежать від суттєвої (мериторичної) і методичної компетентності викладача та презентації ним власної особистості» (Jura, 1997, с. 24).

На думку цього педагога (Jura, 1997), процес навчання як зв'язний і логічний процес формування особистості залежить, передусім, від вчителів, так званих, «аніматорів дидактичних ситуацій». Саме вчителі інспірують пізнавальну діяльність учнів, спонукають інтерес і викликають задоволення від нього. Анімаційна діяльність вчителів повинна бути спрямована на пояснення явищ, процесів і залежностей, які притаманні і наявні у навколишньому середовищі, доповнюючи і систематизуючи інформацію з метою утворення структури знань здобувачів освіти. Потім необхідно забезпечити формування холістичного бачення світу, синтез знання, освоєного здобувачами освіти з різних джерел, збагачення знань та їх об'єктивну інтерпретацію.

На нашу думку, повнота наукових положень у педагогічній технології і технології навчання також відрізняє їх. Відтворюваність і гарантованість результатів визначається наявністю діагностичних цілей та логічно пов'язаних етапів, які ведуть від цілей до задач і результатів. Для забезпечення системи зворотного зв'язку потрібні система контрольних завдань, що відповідають цілям навчання, та алгоритм контролю.

Поєднання новітніх педагогічних технологій із традиційними уможливорює перехід від дисциплінарності до системності навчання, організацію творчої професійно спрямованої діяльності здобувачів освіти,

організацію особистісно орієнтованого процесу навчання у закладі вищої освіти. Застосування нетрадиційних форм навчання полягає не в ефекті новизни, а в засобі підвищення якості навчання фахівців. Досвід свідчить, «що у разі застосування новітніх технологій суттєво зростає мотивація учіння, здобувачі освіти розуміють необхідність оволодіння теоретичними знаннями і своєчасно задовольняють свої професійні інтереси; формується їхня відповідальність і самостійність. Якщо у разі застосування традиційних технологій студент завжди перебуває у позиції того, хто навчається, то новітні технології стимулюють його до виконання різноманітних ролей, сприяючи розвитку особистості майбутнього професіонала» (Bandhana, 2015, с. 3).

Таким чином, наряду з традиційними підходами необхідно постійно модернізувати зміст освіти та педагогічні технології. Слід доводити їх до такого стану якості, при якому стане можливим забезпечення високоякісної освіти студентів, підготовка та перепідготовка педагогів, підвищення їхньої професійної кваліфікації. Також слід забезпечити підвищення кваліфікації професорсько-викладацьких кадрів та управлінського корпусу системи освіти на різних її щаблях для ефективного впровадження в практику освіти інноваційних технологій навчання, що базуються на використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Наслідком очевидної потреби розв'язання сукупності цих завдань є поява електронної педагогіки, що, послуговуючись досягненнями традиційної психолого-педагогічної науки, розробляє певні завдання створення й ефективного втілення в практику освіти інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема завдання педагогіки відкритої освіти

1.3. Стан практики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»

У підвищенні кваліфікації, на відміну від закладів вищої освіти (де основним контингентом є здобувачі освіти переважно молодого і приблизно однакового віку) навчаються особи з надзвичайно різними показниками: віку, стажу, досвіду, базової освіти, можливостей, індивідуальних особливостей тощо.

Слід врахувати, що значна частина викладачів предмету «Захист Вітчизни», особливо та частина, яка стосується військових у відставці, це люди вже немолодого віку і дехто з них може недостатньо володіти комп'ютером і бути ознайомленим з сучасними технологіями.

Однією із перешкод, що гальмують ефективну інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій в освіту, є недостатня підготовка педагогів системи післядипломної освіти щодо освітніх технологій та їх інтеграції.

Власне у процесі підвищення кваліфікації можна сформувати у слухачів належне розуміння та адекватні компетентності з освітнім використанням інформаційно-комунікаційних технологій та їх інтеграції з традиційними технологіями.

Це забезпечить стале навчання перед початком та без відриву від роботи і сталу підтримку результатів роботи. Навчальне програмне забезпечення містить системи управління навчанням, системи управління змістом курсів, мультимедійні та веб-курси, банки ресурсів навчання, комп'ютерні системи тестування, програмне забезпечення, як-от моделювання та мікросвітові середовища, навчальні шлюзи, системи управління освітою та інше прикладне програмне забезпечення тощо.

Однією з проблем педагогіки є необхідність подолати фрагментарність даних про інноваційні розробки у сфері освітнього процесу, виробити цілісні

теоретичні уявлення про тенденції підготовки вчителя до інноваційної діяльності (Смірнова, 2010).

Специфічні розбіжності між особливостями навчальної діяльності здобувачів освіти і професійної діяльності вчителя, досліджені в роботі Семиченко (2000), є важливим аспектом, який необхідно враховувати під час моделювання дидактичних процесів.

Однак, зовсім протилежна ситуація *характерна для реальної практики учительської професії*. Сьогодні спостерігаємо відхід у минуле багатьох педагогічних традицій та доцільність повноцінного використання здобутих знань в умовах диверсифікації як освітнього середовища, так і методів організації роботи з учнівською молоддю.

У сучасній практиці професійної освіти вчителя увага ще зосереджена на обсязі та рівні засвоєння досягнутих педагогічних (а в багатьох випадках окремо методичних) знань. Одним з реальних шляхів покращення якості професійної освіти вчителя є не тільки побудова моделей фахівця (це питання вивчалось в педагогіці останніх років досить детально), але і моделювання дидактичних процесів.

Джерелом для аналізу стали анкети слухачів та викладачів системи післядипломної освіти, у яких пропонувалося оцінити за 100 бальною шкалою ступінь можливого впливу інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» на формування і розвиток таких компонентів професійної діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни», як професійна етика, професійно необхідні знання, сфера професійної компетентності, професійні навички, професійні вміння, професійна техніка.

Зроблено висновок, що сфера професійної компетентності вчителя предмету «Захист Вітчизни» значною мірою формується засобами інформаційно-комунікаційних технологій, однак вилучення традиційних технологій завдає шкоди формуванню професійних навичок та професійних умінь, а також негативно впливає на рівень педагогічної техніки вчителя.

Ми досліджували також співвідношення можливого (теоретично обґрунтованого) та реального (того, який практикується на рівні навчальних програм та процесу навчання) в інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Як виявилось в результаті аналізу, можливості інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» слухачів у реальному навчальному процесі використовуються далеко не повністю. Особливо це стосується тих тем, які пов'язані не тільки зі змістовим, а й з діяльнісним компонентом професійної діяльності.

Низький рівень інформаційної культури вчителя предмету «Захист Вітчизни» теж може стати причиною зайвих проблем у його роботі.

Із проведеного аналізу висновуємо про необхідність дослідження взаємодії традиційних та інформаційно-комунікативних технологій.

Об'єктом уваги була значущість цілей (соціальних, професійних, культурологічних, організаційних, особистісних, психологічних та педагогічних) у системі післядипломної освіти.

Як показали додаткові дослідження шляхом опитування слухачів системи післядипломної освіти, їхнє ставлення до використання інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» є неоднорідне. Відповідь передбачала вибір одного з варіантів – позитивне, негативне, нейтральне.

Аналіз дозволяє виявити чітке зростання з часом позитивного ставлення слухачів до інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни», зменшення негативного ставлення.

Характерно, що частина респондентів, які протягом навчання ставилися до інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» нейтрально, з

часом, а особливо після закінчення курсів змінили своє ставлення на позитивне. Очевидно, що з набуттям досвіду, вчитель предмету «Захист Вітчизни» усвідомлює свою професійну діяльність більш широко, отримує реальні докази важливості не тільки професійної, але й інформаційної культури.

Дослідження ми розпочали з класифікації спеціальних курсів для слухачів системи післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни» за ознаками, основними з яких на сьогоднішній день є:

- спеціальні курси, які містяться у державних стандартах
- спеціальні курси на рівні конкретного інституту удосконалення
- експериментальні авторські спеціальні курси.

Аналіз отриманих результатів вказує на той факт, що на загальнодержавному рівні проблематиці спеціальних курсів приділяється зовсім мало уваги. Значно більший інтерес проявляється на рівні закладів системи післядипломної освіти, а пріоритетними є авторські спеціальні курси. Такі результати свідчать про чітке усвідомлення необхідності впровадження спеціальних курсів для викладачів системи післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Досліджувався вплив організаційних чинників для впорядкування процесу за певними критеріями, надання йому необхідної форми з метою найкращої реалізації поставленої цілі. На результативність впровадження спеціальних курсів у навчальний процес системи післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни» впливає впорядкування процесу за певними критеріями, надання йому необхідної форми, підготовка навчально-програмної документації, розроблення навчально-методичного забезпечення, визначення системи контролю та критеріїв оцінювання тощо.

За результатами дослідження виявлено, що найбільшу проблему становить кадрове забезпечення зі сторони адміністрації системи післядипломної освіти та відношення до інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя

предмету «Захист Вітчизни» зі сторони викладачів.

З метою розв'язання цієї проблеми, шляхом анкетування, ми встановили структуру спецкурсу для вчителя предмету «Захист Вітчизни». За рейтингом були встановлені такі теми курсу: поняття, функції та роль спеціальних курсів; види спеціальних курсів; дидактичні умови добору спеціальних курсів; методи і прийоми вивчення спеціальних курсів; контроль рівнів засвоєння взаємопов'язаних знань; дидактичні вимоги до навчально-методичного забезпечення інтегративного курсу.

На цьому етапі ми з'ясували, які типи спеціальних курсів використовуються в системі післядипломної освіти для вчителя предмету «Захист Вітчизни», тепер необхідно встановити наскільки ефективною є методика викладання цих спеціальних курсів. Аналіз показав необхідність використання спеціальних курсів в системі післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни», але постало запитання про міру їх ефективності.

З метою вирішення цієї проблеми було введено коефіцієнт ефективності курсу. Приймаємо показник в групі за 1 (чи 100%) якщо середній бал є максимальним, а будь-яке зниження показника обраховуємо за формулою $E = K_p / K_i$, де E – коефіцієнт ефективності курсу, K_p – реальний показник, K_i – ідеальний показник.

В ролі показника виступає успішність слухачів, яку ми можемо порівняти у випадку використання різних спеціальних курсів. Загалом використання спеціальних курсів в більшості випадків приводить до росту успішності слухачів. Добре відомим є той факт, що в професійній підготовці спеціальні курси використовуються мало.

Ми проаналізували основні причини недостатнього використання спеціальних курсів у система післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Серед інших ми виявили такі причини:

- 1) практична відсутність механізмів діагностики якості авторських курсів,
- 2) складності переструктурування змісту спеціальних курсів,

- 3) формальності з уведенням нових авторських курсів,
- 4) відсутність механізмів виключення застарілих курсів та тих, які не відповідають сучасним вимогам до освітнього процесу,
- 5) невідповідність викладача системи післядипломної освіти.

Отже, розвиток авторських курсів для системи післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни» курсів перебуває на стадії, яка потребує удосконалення та покращення.

Ще одна причина недостатнього використання авторських курсів у системі післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни», на нашу думку, полягає в неповному розумінні сутності використання спеціальних курсів викладачами.

На основі оцінювання експертів, у якості яких виступали науковці, викладачі системи післядипломної освіти та вчителі предмету «Захист Вітчизни» встановлено, що у проектуванні авторських курсів найбільшу роль відіграють :

- ступінь оптимального поєднання та взаємодії компонентів *авторських курсів*: змісту знань як базової складової освітньої системи професійної підготовки; навчального предмета, що базується на знаннях однієї галузі знань чи кількох галузей знань; теми чи модуля у межах навчального предмета;
- виявлення запитів і функцій авторських курсів;
- необхідність проектування змісту авторських курсів;
- доцільність розробки системи моделей та алгоритмів побудови авторських курсів.

На основі аналізу можна зробити висновок про існування суттєвих недоліків в існуючих спеціальних курсах, що використовуються у системі післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни». По-перше оцінки ефективності існуючих авторських курсів є далекими від максимальних, що свідчить про можливість удосконалення та покращення. По-друге, авторська оцінка досить суттєво розходиться з експертною, що свідчить про деяку необ'єктивність авторів.

Як показало дослідження проблеми інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» на практиці, серед викладачів системи післядипломної освіти намітилась тенденція до координації та узгодження навчання традиційних та інформаційно-комунікативних технологій.

Деякі викладачі системи післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни» роблять спроби організувати інтеграцію інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни». Такий підхід передбачає певні якісні зміни у педагогічному мисленні: не лише вихід викладача за рамки власного предмета, але й освоєння вчителями предмету «Захист Вітчизни» нових можливостей комп'ютерної техніки.

Узагальнивши погляди практиків на проблему, висновуємо, що більшість вчителів предмету «Захист Вітчизни» не має достатньої комп'ютерної підготовки, яка б дозволила їм ознайомлювати учнів з професійно значущими комп'ютерними уміньми. Разом з тим, більшість викладачів системи післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни» недостатньо пов'язують навчальний матеріал комп'ютеризації зі спеціальними знаннями слухачів. Такий стан практики негативно впливає на професійні якості вчителя предмету «Захист Вітчизни», особливо у прогностичному аспекті.

Нерозробленість теоретичних та методичних основ інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни», а також відсутність аналізу дидактичних особливостей такого навчання веде до порушення низки принципів навчання, зокрема принципів системності, наочності, самостійності тощо. Не повністю дотримується принцип послідовності, тобто планування змісту за висхідною лінією, де кожне нове знання спирається на попереднє та впливає з нього.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у

підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» має різні рівні та напрями його реалізації, проте навчальні плани і програми системи післядипломної освіти, в кращому випадку, обмежуються інформаційними відомостями про сучасні технології. Це позитивно впливає на якість знань вчителя предмету «Захист Вітчизни», проте не забезпечує формування цілісної системи професійних знань та умінь вчителя.

На наш погляд, інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» сприяє не лише реальному оволодінню вчителем сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, але значно розширює його професійні можливості, даючи змогу використати таку інтеграцію вже у власній професійній діяльності на уроках.

Одним з головних чинників у системі сучасної професійної освіти є орієнтація на самостійне оволодіння знаннями. Однак, самоосвіта вчителя предмету «Захист Вітчизни» не забезпечена в достатньому обсязі навчальною, методичною, довідковою та іншою літературою, яка враховує особливості предмету «Захист Вітчизни».

Розв'язання цієї проблеми ми бачимо у комп'ютеризації навчального процесу. По-перше, це сприяє алгоритмічності і підвищенню продуктивності мислення, привчає вчителя предмету «Захист Вітчизни» до порядку й організованості. Можливість самостійного засвоєння матеріалу сприяє розвитку гнучкості мислення, тобто забезпеченню розвиваючої функції навчання. По-друге, створення комп'ютерних баз даних, електронних конспектів лекцій, довідників тощо, здешевлює доступ до науково-технічної інформації, необхідної у процесі підготовки до уроків вчителя предмету «Захист Вітчизни», полегшує зберігання та обмін такою інформацією. Таким чином, учителі предмету «Захист Вітчизни» не завжди готові до творчої реалізації завдань, що зумовлені їхньою професійною діяльністю.

Непросте й розмаїте ремесло та фахову готовність педагога дослідники часто розглядають в організаційно-педагогічному аспекті. Тим часом

особистість педагога, розуміння ним власних фахових устремлінь, саморегулюючих засобів – зазвичай залишається поза увагою. У результаті педагог у процесі підготовки до роботи послуговується певним «середнім» типом, не зважаючи на особисті характеристики, стиль роботи, індивідуальні фахові погляди.

Професійний розвиток учителя формує низка складових. На думку Якубовскі (2003), це обґрунтована мотивація обрання фаху, фахово важливі індивідуальні якості, потреба у фаховому розвитку, вміння ухвалювати оптимальне рішення, новітній стиль діяльності, гармонія з довкіллям, етична фахова поведінка, відповідальність за результати власної роботи тощо. Освіту невдовзі здобуватимуть в умовах збільшення кількості інформації, отримуваної людиною поза межами освітнього закладу. Тому, на думку цього автора, «з'являються нові функції вчителів (функції провідника), виконуючи які, вчитель мусить упорядкувати і систематизувати знання з різних джерел. Академічний учитель повинен уміти оцінити інформацію і розрізнити ту її складову, що є корисною для розвитку учнів, слугує формуванню їх особистості. Найдосконаліші програми, найкращі умови навчання не забезпечать досягнення поставлених цілей освіти без активної участі компетентних і методично підготовлених учителів» (Якубовскі, 2003).

Нова педагогічна ідея формується непросто, адже зазвичай педагогічна новизна є відносною, з більшим або меншим ступенем нового, ба навіть суб'єктивним характером. Новизною може бути охоплено всі або тільки декотрі аспекти освітнього процесу. Вона буває істотною чи формальною. З історії розвитку освітніх систем відомі приклади інноваційних ідей, внутрішньо або зовнішньо нові стосовно традиційних ідей і шаблонів якогось періоду.

Після ретельного вивчення суті вказаного поняття можлива конкретизація питань, від відповідей на які й залежить рівень фаховості педагога для впровадження інноваційних задумів. Це зокрема такі питання: Чи має намір сам учитель втілювати певні інноваційні задуми? Наскільки вчитель

обізнаний з інноваційними педагогічними задумами й методами їх втілення? Чи вичерпні ці знання? Чи вірні вони? Чи правильно педагог їх розуміє? Яке розмаїття педагогічних засобів, потрібних для втілення зазначених педагогічних ідей, знає вчитель? Чи достатньо цього?

Провідними суперечностями існуючої системи професійної освіти є, на думку низки учених, «невідповідності формалізованого розвитку системи в рамках вузького професіоналізму й об'єктивної потреби суспільства в загальній професіоналізації всіх прошарків населення; розрив між рівнем невикористаної суспільством кваліфікації і можливостями системи професійної освіти» (Марищук, 1982, с. 9). Поглиблюються суперечності між освітою, яку отримують кандидати на вчительську професію, і вимогами, які виникають з моменту їх роботи за фахом (Kurczab, 1982).

Професійна діяльність характеризується професійним розвитком і професійним вигоранням. Перший термін узгоджується з основними ідеями неперервної професійної освіти, зокрема з підвищенням професійної майстерності. Професійна освіта вчителя є надскладною системою. Її головні компоненти: професійна підготовка (навчання закладі освіти) і професійна діяльність. Своєю чергою, система професійної підготовки складається з підсистем загальноосвітньої, загальної педагогічної та спеціальної підготовки (за профілем конкретного навчального предмета). Другий термін є відносно новим: у його рамках досліджуються причини та шляхи подолання таких негативних явищ у педагогічній практиці, як послаблення інтересу до педагогічної діяльності, різні труднощі в роботі вчителя тощо.

При формуванні концепції підготовки та перепідготовки вчителів предмету «Захист Вітчизни» слід враховувати та активно працювати над формуванням вищезазначених компетентностей у педагогів. Такий підхід може знизити ризик емоційного вигорання педагогів та підвищити рівень викладання і засвоєння програмового матеріалу здобувачами освіти.

Для вчителя предмету «Захист Вітчизни» виокремлюємо ті особливості, що накладаються фактично на декілька ризиків професійного вигорання.

Перше – це, власне, професія вчителя. Це відомі прояви, які виявляються у перевантаженні під час спілкування з великою кількістю людей, постійною відповідальністю, напруженням і, у низці випадків, з конфліктними ситуаціями. Другим аспектом є особливості самого предмету, оскільки військова справа теж вимагає від вчителя значного напруження.

Наведемо приклад: якщо учень на уроках загальноосвітніх предметів користується підручниками чи приладами у кабінеті фізики, то під час уроків «Захисту Вітчизни» він має справу вже зі зброєю. Тут вчитель предмету «Захист Вітчизни» повинен керуватися не лише цілями навчального предмету, але й звернути увагу на гуманізацію, що теж вимагає додаткового психологічного та емоційного напруження. Гуманізація означає повагу закладу освіти й педагогів до особистості викладача, довіру до нього, прийняття його особистісних цілей, запитів та інтересів; забезпечення найсприятливіших умов задля виявлення та розвитку хисту майбутнього фахівця, для його повноцінного життя на кожному з етапів професійного становлення, для його самовизначення (Гончаренко, 1997).

Шляхами гуманізації освіти є: «формування відносин співробітництва між усіма учасниками педагогічного процесу; виховання в учасників педагогічного процесу морально-емоційної культури взаємовідносин; формування у слухачів емоційно-ціннісного досвіду розуміння людини; створення матеріально-технічних умов для нормального функціонування педагогічного процесу, що виховує гуманну особистість: щирю, людяну, доброзичливу, милосердну, із розвинутим почуттям власної гідності й поваги до гідності іншої людини» (Гончаренко, 1997, с. 376). Гуманізація освіти є поворотом до людини як найвищої соціальної цінності, шанобливе ставлення до її гідності, її особистих цілей, потреб та інтересів. Вона означає «духовний розвиток людини, творче ставлення до формування її здібностей, насамперед, здатності бути суспільною особою – жити в суспільстві з моральними нормами, вступати в широке коло суспільних відносин, зберігати і примножувати саму здатність людини до творчого розвитку, стимулювати

потребу до саморозвитку і самовдосконалення» (Коваленко, 2003, с. 39). Засобом досягнення гуманізації освіти виступає гуманітаризація як акцентування людських аспектів у навчальних дисциплінах. Вона спрямована на олюднення знання, на формування гуманітарного мислення, на підвищення в освітньому процесі статусу гуманітарних дисциплін при радикальному їх оновленні.

Учитель предмету «Захист Вітчизни» витримує ще й додаткове напруження, оскільки працює з віковими категоріями дітей 15-17 років, які вже є достатньо дорослими, щоб розуміти проблеми сучасного суспільства і, водночас, ще є достатньо неврівноваженими і дитячими, щоб ці проблеми трансформувати по-своєму і приймати, у низці випадків, абсолютно несподівані і нерозумні рішення. Третій аспект – це медична допомога. Знову ж, тут медики і медичні аспекти підпадають під фактори професійного вигорання.

Таким чином, утворюється накладання кількох дуже складних ризиків: військовий, медичний та педагогічний. Природно постає питання: чи можливо за допомогою інтеграції та використання у єдності різноманітних технологій дещо знизити ці ризики професійного вигорання? У цьому напрямку проводилися дослідження, зокрема, для вчителів техніки в роботах Якубовскі (2003). Аналіз напрацювань автора свідчить, що критерії та показники професійного вигорання набагато вищі для учителів старшого віку.

Спостерігається майже пряма залежність віку вчителя та ступеня його професійного вигорання, що є цілком логічним. Однак, для таких дисциплін, як «Захист Вітчизни», ступінь професійного вигорання настає набагато швидше і є глибшим. Ці висновки зроблені на основі опитування та спостереження за вчителями предмету «Захист Вітчизни» у низці шкіл різних областей України.

Підвищення та забезпечення можливості освоєння базових знань учителя предмету «Захист Вітчизни» усуває ризики не повністю, але усуває значною мірою ризики професійного вигорання. Оскільки, вчитель, який

здобув базові знання з предмету та засвоїв педагогічні методи і прийоми, почувається більш впевнено та є успішнішим, що, своєю чергою, знижує його емоційне вигорання.

Наступне питання, яке потрібно з'ясувати, полягає у визначенні ролі інтеграції технологій у підвищенні кваліфікації вчителя. З метою аналізу цієї проблеми проведено низку наукових досліджень, результати яких свідчать, що сприйняття технологій у єдності відбувається ефективніше, ніж зокрема. Тобто, якщо використовувати виключно традиційні технології, або ж виключно інформаційно-комунікаційні технології, результати професійного вигорання будуть набагато вищими.

Таким чином, проведене анкетування слухачів та викладачів системи післядипломної освіти, показало, що під час курсової перепідготовки учителів предмету «Захист Вітчизни» в інститутах післядипломної освіти частково використовуються комп'ютерні технології, які доповнюють традиційні методи навчання (лекції, розповідь, бесіда, диспут тощо).

Однак, ще не достатньо розроблені технології навчання використання електронних засобів на випадок різних карантинних заходів, які вимагатимуть не лише дистанційного формату підвищення кваліфікації, а й комп'ютерних програм, за якими слухачі, знаходячись на відстані, змогли б засвоювати цілісно той чи інший модуль з навчального плану.

Проведена класифікація спеціальних курсів для слухачів системи післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни», відповідно до якої поділяємо їх на спеціальні курси, які містяться у державних стандартах; спеціальні курси на рівні конкретного інституту післядипломної освіти; експериментальні авторські спеціальні курси.

Дослідження показали, що спеціальним курсам приділяється недостатня увага. Їхня актуалізація дозволила б не лише задіяти високопрофесійних і досвідчених учителів предмету «Захист Вітчизни», а й доповнити традиційні навчальні програми творчими курсами.

Можна зробити висновок, що система підвищення кваліфікації вчителя

предмету «Захист Вітчизни», повинна опиратися на інтеграцію. Загалом, і в змісті, і в методах, і в формах, але й великою мірою, власне, на інтеграцію технологій, оскільки сучасні вчителі зорієнтовані на комп'ютерну техніку, мають можливості для спілкування у соціальних мережах і тому їм більш зрозумілі і більш доступні ті речі, які викладач системи післядипломної освіти може подати зрозумілою їм мовою. Але, водночас, щоб занадто не підтримувати комп'ютеризацію, варто в розумних співвідношеннях використовувати інформаційно-комунікаційні та традиційні технології.

Як виявилось в результаті аналізу, можливості інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» слухачів у реальному навчальному процесі використовуються далеко не повністю. Водночас, інтеграція цих технологій дозволяє вчителю побачити як свій навчальний предмет у новому світлі, так і використати більше нових можливостей почуватися вільніше у підготовці своїх занять, будучи більш зорієтованим щодо наявних можливостей.

Досліджуються проблеми професійного розвитку вчителя предмету «Захист Вітчизни» і його професійного вигорання. Оскільки предмет «Захист Вітчизни» у закладах середньої освіти має цілу низку особливостей, в тому числі і пов'язує навчання зі зброєю та збройними конфліктами, реальною війною на Сході України, важливо вживати відповідних заходів на загальнодержавному рівні (введення посад військових керівників, підвищення заробітної плати, зміцнення навчально-матеріальної бази, запровадження спеціальної підготовки учителів предмету «Захисту Вітчизни» у педагогічних університетах тощо). Варто звертати особливу увагу на проблему психологічного вигорання учителів цього предмету, що може набувати кризових форм, а відтак, важко буде знайти педагога для викладання предмета «Захист Вітчизни».

Висновки до першого розділу

У першому розділі «Стан теорії та практики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» проаналізовано теоретичні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» як педагогічну проблему, визначено ключові поняття дослідження та стан практики досліджуваної проблеми.

1. Проаналізувавши різні визначення технологій навчання, виділимо такі їхні основні ознаки: постановка конкретних цілей, планування та організація їх виконання; використання системи раціональних способів у досягненні поставлених цілей навчання; система науково обґрунтованих дій активних учасників процесу навчання; взаємодія і цілісність трьох компонентів: організаційної форми, дидактичного процесу і кваліфікації вчителя; проектування навчального процесу і гарантований кінцевий результат; педагогічна система, яка підвищує ефективність навчання через використання відповідних засобів; системний метод організації процесу навчання і засвоєння знань через взаємодію технічних і людських ресурсів; алгоритмізація спільної діяльності вчителя та учнів. Навчальна технологія акцентує увагу не лише на засвоєнні знань, умінь і навичок, а й передбачає формування цінностей, що є однією із складових компетентності, і, безумовно, всебічного розвитку учнів.

2. Електронні засоби навчання дають можливість створювати нове конструктивне навчальне середовище, у якому поєднуюватимуться традиційні технології навчання, у яких, з одного боку, поглиблюватиметься когнітивна складова, використовуючи відповідні презентації (статичні і динамічні), а з іншого – використовуватиметься відповідне програмне забезпечення для організації дистанційного навчання.

3. Проведене теоретичне дослідження показало, що відомі вчені нині

особливу увагу приділяють не лише модернізації змісту освіти, а й моделюванню нових педагогічних технологій. Це стосується усіх освітніх сфер, в тому числі й післядипломної освіти. Наслідком очевидної потреби розв'язання сукупності цих завдань є поява електронної педагогіки, що, послуговуючись досягненнями традиційної психолого-педагогічної науки, розробляє певні завдання створення й ефективного втілення в практику освіти інформаційно-комунікаційних технологій.

4. Проведене анкетування засвідчило, більшість вчителів предмету «Захист Вітчизни» не має достатньої комп'ютерної підготовки, яка б дозволила їм не лише поглибити свою професійну підготовку, а й поглиблювати освітній процес різними презентаціями, в тому числі найновішої зброї, а також розвивати інтелектуальні здібності учнів, виховувати патріотичні почуття, готовність стати на захист своєї Вітчизни від ворогів.

Досліджено, що предмет «Захист Вітчизни» у середніх закладах освіти має цілу низку особливостей, в тому числі і пов'язує навчання зі зброєю та збройними конфліктами, реальною війною на Сході України, тому якщо не вживати відповідних заходів на загальнодержавному рівні (введення посад військових керівників, підвищення заробітної плати, зміцнення навчально-матеріальної бази, запровадження спеціальної підготовки учителів предмету «Захисту Вітчизни» у педагогічних університетах тощо), то психологічне вигорання учителів цього предмету набуватиме кризових форм, а відтак, важко буде знайти педагога для викладання предмета «Захист Вітчизни».

Матеріали розділу висвітлено у таких публікаціях автора: Хабюк, 2016а, 2019а, 2018b, 2019с.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ І ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ»

У другому розділі «Теоретичні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» висвітлено особливості предмету «Захист Вітчизни» та вимоги до вчителя, обґрунтовано методологічні підходи до інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» та визначено концептуальні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

2.1. Особливості предмету «Захист Вітчизни» та вимоги до вчителя

Викладання навчальної дисципліни «Захист Вітчизни» спрямоване на досягнення завдань загальної середньої освіти (Захист Вітчизни: навчальна програма для навчальних закладів системи загальної середньої освіти (рівень стандарту), затверджено МОН України: Наказ № 1407 від 23.10.2017, 2017). Основний фактор розвитку такої особистості – формування у здобувачів освіти умінь і навичок використовувати знання у реальних життєвих умовах, виконуючи практичні завдання, розвиток спроможності встановлення й обґрунтування власної життєвої позиції.

Навчальну дисципліну «Захист Вітчизни» вивчають згідно з чинним законодавством України, і вона є інваріантною складовою «Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня»,

затверджених наказом МОН України (Захист Вітчизни: навчальна програма для навчальних закладів системи загальної середньої освіти (рівень стандарту), затверджено МОН України: Наказ № 1407 від 23.10.2017, 2017).

Відповідно до Конституції України, захист Вітчизни – це обов’язок громадян України, найважливіша функція держави. Людська безпека, життя та здоров’я – найвища соціальна цінність нашої країни. Завдання навчальної дисципліни «Захист Вітчизни» – формування в учнів життєво необхідних знань, умінь і навичок стосовно захисту Вітчизни та дій під час надзвичайних ситуацій; системного бачення військово-патріотичного виховання як складової національно-патріотичного виховання. Основним засобом досягнення зазначеної мети є компетентнісний підхід у навчальному процесі загальноосвітньої школи, застосування якого передбачає розвиток основних компетентностей як результату навчання.

Для реалізації зазначеної мети необхідний комплекс навчальних і виховних завдань, до яких відносимо:

- ознайомлення здобувачів освіти із засадами нормативно-правового забезпечення захисту Вітчизни, цивільного захисту, охорони життя та здоров’я;
- розуміння учнями власного обов’язку стосовно захисту України за можливої загрози суверенітету й територіальній цілісності держави;
- освоєння знань стосовно обов’язків Збройних сил України й інших воєнних формувань, притаманних їм особливостей;
- засвоєння засад захисту Вітчизни, цивільного захисту, домедичної допомоги, психологічна підготовка здобувачів освіти до захисту держави;
- підготовка учнівської молоді до захисту країни, профорієнтації молоді до служіння у військових формуваннях, відповідно до чинного законодавства, до захисту життя і здоров’я, забезпечення особистої безпеки й безпеки інших під час надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу.

Навчальна дисципліна «Захист Вітчизни» – обов’язковий предмет у закладах системи загальної середньої освіти для учнів 10 та 11 класів та у

процесі навчально-польових занять (зборів) і навчально-тренувальних занять (дівчата). Зазвичай, відповідно до навчальної програми предмету «Захист Вітчизни» передбачено заняття упродовж 1,5 год та 2 год на тиждень за умови виділення з варіативної складової навчального плану 0,5 год на тиждень.

Згідно з навчальним планом уроки проводяться у 10-ому класі по 1,5 год на тиждень упродовж навчального року та в 11-ому класі під час першого семестру (півріччя) –1,5 год на тиждень, у другому семестрі – 1 год на тиждень, та 18 год – для навчально-польових занять (зборів) й уроків у лікувально-оздоровчому закладі. Якщо навантаження потижневе – то на тиждень відводиться 2 год: у 10-ому класі та першому семестрі 11-го класу – по 2 год, у другому семестрі 11-го класу – 1,5 год на тиждень, та 18 год – для навчально-польових занять (зборів) (програма для юнаків) і навчально-тренувальних занять (дівчата).

Варто підкреслити, що юнаки й дівчата вивчають дисципліну порізно. Навчальна дисципліна при цьому в обох випадках має назву «Захист Вітчизни», проте з уточненням «Основи медичних знань» для групи дівчат (Захист Вітчизни: навчальна програма для навчальних закладів системи загальної середньої освіти (рівень стандарту), затверджено МОН України: Наказ № 1407 від 23.10.2017, 2017).

Практичні заняття необхідні для практичного закріплення освоєних знань, сформованих умінь і навичок одинадцятикласників наприкінці навчального року. Триденні (18 год) навчально-польові (збори) та навчально-тренувальні заняття проводять на базах військових частин, комісаріатів, лікувально-оздоровчих, базових навчальних та навчальних закладів. Обласні, міські/районні військові комісаріати й органи місцевого самоврядування залучаються до організування та проведення занять.

Наведемо приклад. У нинішніх умовах розвитку України, варто відзначити неабияку роль сучасних технологій зі збору та обробки космічних і авіа-знімків на території проведення бойових дій для локалізації військових підрозділів та бойової техніки ворога. Для того, щоб практично закріпити

рівень знань, умінь та навичок здобувачів освіти у кінці навчального року проводять навчально-польові заняття (збори), застосовуючи, зокрема, навчально-методичну базу військових частин, певних кафедр закладів вищої освіти, воєнних комісаріатів, оборонно-спортивних, воєнно-оздоровчих таборів, базових закладів освіти, центрів допризовної підготовки тощо. Їх організацію і проведення планує керівник закладу освіти згідно з чинним законодавством та вимогами.

Основна організаційна форма вивчення дисципліни «Захист Вітчизни» у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів – урок, який проводить учитель відповідно до календарно-тематичного планування та навчального плану, складених згідно з навчальною програмою.

Уроки з дисципліни «Захист Вітчизни» мають бути практичного спрямування. Психологічну підготовку учнів до захисту Вітчизни здійснюють упродовж усього терміну викладання предмета. Морально-психологічну підготовку здійснюють у процесі викладання, аби сформувати морально-психологічну готовність та спроможність здобувачів освіти виконувати необхідні завдання, долати труднощі у разі надзвичайних ситуацій, витримувати навантаження тощо. З такою метою під час уроків та тренувань учителі забезпечують належні умови. Цивільного захисту навчають у групах, окремо юнаків і дівчат.

Для оцінювання успіхів учнів під час уроків «Захист Вітчизни» послуговуються такими видами діяльності:

- опанування технікою розв'язку вправи (можна здійснювати окремо від прийому нормативу навчання);
- виконання навчального нормативу (враховуючи динаміку особистого результату);
- виконання завдань під час уроку;
- засвоєння теоретико-методичних знань (Захист Вітчизни: навчальна програма для навчальних закладів системи загальної середньої освіти (рівень стандарту), затверджено МОН України: Наказ № 1407 від 23.10.2017, 2017).

Програма предмету «Захист Вітчизни» передбачає вивчення учнями низки підрозділів. Зокрема юнаки ознайомлюються та освоюють інформацію, що стосується таких аспектів:

- національна безпека України;
- Збройні сили України на захисті Вітчизни;
- статuti Збройних сил України;
- стройова, вогнева, тактична, прикладна фізична підготовка;
- цивільний захист;
- домедична допомога (Захист Вітчизни: навчальна програма для навчальних закладів системи загальної середньої освіти (рівень стандарту), затверджено МОН України: Наказ № 1407 від 23.10.2017, 2017).

Навчальна програма предмету «Захист Вітчизни» для дівчат передбачає освоєння «Основ медичних знань» та містить такі підрозділи:

- медичні знання й домедична допомога;
- цивільний захист;
- міжнародне гуманітарне право про захист цивільного населення;
- домедична допомога в умовах війни.

На основі визначеної основної мети і завдань та згідно з Державним стандартом основою предмету є три змістові лінії:

- військова справа й військово-патріотичне виховання;
- попередження й захист у надзвичайних ситуаціях;
- медичні знання, домедична допомога (Захист Вітчизни: навчальна програма для навчальних закладів системи загальної середньої освіти (рівень стандарту), затверджено МОН України: Наказ № 1407 від 23.10.2017, 2017).

Проте є розділи, які юнаки й дівчата освоюють спільно. До них належать «Засади цивільного захисту» (Захист Вітчизни: навчальна програма для навчальних закладів системи загальної середньої освіти (рівень стандарту), затверджено МОН України: Наказ № 1407 від 23.10.2017, 2017).

Пошук шляхів удосконалення професійної діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни» на сучасному етапі пов'язаний з багатоваріативністю

рішень, оскільки учителями цього предмету працюють фахівці з різною професійною підготовкою (військовою, спортивною, технічною тощо), а проблема підвищення їхньої кваліфікації є особливо актуальною на початку XXI століття.

Однак, для вчителя предмету «Захист Вітчизни» компоненти цієї схеми, які мали би формуватися в процесі навчання у закладах вищої освіти, формуються стихійно під час професійної діяльності. Тому значну допомогу для вирішення цієї проблеми має система післядипломної освіти, зокрема підвищення кваліфікації.

Результати аналізу науково-педагогічної літератури свідчать, що основними елементами освіти є «цілі, зміст, засоби і способи її отримання, а також форми організації освітнього процесу, реальний освітній процес як єдність навчання, виховання і розвитку людини, суб'єкти та об'єкти освітнього процесу, освітнє середовище, результат освіти, тобто рівень освіти людини. Цілі освітньої системи включають конкретний опис програми розвитку людини засобами освіти, опис системи знань, тих норм діяльності і відносин, якими повинен опанувати учень після закінчення навчального закладу» (Ортинський, 2009, с. 71).

На наш погляд, це пов'язано в першу чергу зі згаданим вище фактом відсутності професійної освіти та фахової професійної підготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Зауважимо, що у професійній діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни» процеси професійного розвитку та професійного вигорання є специфічним, що пов'язано з відсутністю базової освіти з цього предмета як такої, що відсутня у закладах вищої освіти. Тому вчителі цього предмету відчують суттєво більші труднощі у професійній діяльності, ніж більшість вчителів-предметників.

У професійній практиці вчителя предмету «Захист Вітчизни» спостерігається втрата певних досягнень військової підготовки з періоду другої половини минулого століття та недостатньо вироблені теоретичні та

практичні розробки для умов сучасної підготовки у галузі військової справи та цивільного захисту.

Об'єктивна оцінка рівня сформованості готовності вчителя предмету «Захист Вітчизни», яка виявилася не зовсім під силу іспитам, а потім у єдності з ними і кваліфікаційним характеристикам, можлива при використанні психограм відповідних професій. Психограма – це опис вимог відповідної професії до психіки особистості, яка включається в трудову діяльність відповідно до цієї професії. Психограмам важливу роль відводять Климов (1974), Федоришин (1979), однак їхні можливості обмежені.

Із поняттям «фах» тісно пов'язане поняття «спеціальність», яке розуміють і як вид діяльності в межах однієї професії, і як самостійну ділянку науки, і як відтінок поняття «професія». Тож можна по-різному тлумачити професійну складову й відносити до неї конкретні навчальні дисципліни. За всебічного розуміння фахової підготовки, наприклад, усі дисципліни напряму і спеціальні дисципліни є професійними. Якщо розглядати фах як вид заняття у межах однієї професії, то коло фахових дисциплін суттєво звужується й обмежується частиною спеціальних дисциплін. Фахові якості спеціаліста демонструють його знання й майстерність досягати виробничої мети упродовж логічно обґрунтованого періоду часу.

Сьогодні особлива увага приділяється проблемі педагогічних здібностей, що знаходиться на етапі інтенсивної розробки.

Педагогічні здібності як якість особистості, інтегровано виражається у можливості роботи з дітьми, любові до них, одержанні морального задоволення від контактування з ними. Зазвичай, педагогічний хист обмежений навичками і вміннями здійснювати певні кроки – гарна розмова, чудовий спів, талановите малювання, організаційні здібності тощо.

Науковці у своїх публікаціях виокремлюють головні групи здібностей, до яких відносять:

- організаторські (здатність педагога до гуртування учнів, зайняти їх, розділення обов'язків, планування роботи, підсумовування тощо);

- дидактичні (хист у підбиранні й підготовці навчального матеріалу, устаткування, доступне, чітке, виразне, переконливе і послідовне подання навчального матеріалу, стимулювання розвитку пізнавальних зацікавлень і духовних потреб, активізація навчально-пізнавальної активності учнів тощо);
- перцептивні (проявляються в умінні входження у внутрішній світ вихованців, об'єктивному аналізі їхнього емоційного стану, виявленні індивідуальності психіки тощо);
- комунікативні здібності (полягають у вмінні педагога будувати доречні з педагогічного погляду відносини з учнями, їхніми батьками, друзями, керівниками освітнього закладу, представниками громадськості);
- сугестивні здібності (полягають в емоційно-вольовому впливі на вихованців);
- дослідницькі здібності (полягають у вмінні виявляти й об'єктивно оцінювати педагогічні ситуації і процеси);
- науково-пізнавальні (полягають у навичках засвоювати наукові знання з тієї чи іншої галузі) (Подласый, 2001).

Так, у працях Коменського (1982) розкриваються цілі, принципи, методи навчання і виховання, але особливу вагу великий педагог надавав особистості вчителя, його ролі в освітньому процесі. Визначення загальних вимог до системи професійної підготовки вчителя впливає з того, що вища школа безпосередньо пов'язана з суспільством і має бути відкритою для інновацій, що забезпечує можливість швидкого реагування як на попит на ринку праці, так і запити суспільства.

У професійній діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни» існує специфічна проблема, оскільки частина вчителів не мають базової педагогічної освіти.

Тому основні ідеї професійної діяльності з урахуванням вимог суспільства визначають професіограму – узагальнюючий опис змісту і структури діяльності.

Саме вона виступає джерелом побудови моделі фахівця, а ця модель,

своєю чергою, – основою для моделювання професійної діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Науково обґрунтований опис професіограми педагогічного працівника розроблено Семиченко (2000). У найбільш узагальненому вигляді професіограма охоплює опис професійних функцій, що виконуються фахівцем відповідного профілю. На підставі цих функцій визначається остаточний перелік організаційних, психологічних, фізіологічних, фізичних вимог до виконавця. Вона конкретизує найбільш важливий, обов'язковий склад професійної діяльності, визначає базові якості. Але професіограма складається конкретними дослідниками, у яких є власні пріоритети і цінності, концептуальне бачення професійних подій, методичні та інтерпретаційні засоби тощо. Тому зміст професіограми, ієрархія професійно значущих компонентів, внутрішні смислові акценти завжди несуть на собі відбиток суб'єктивізму, відображають погляди, судження та цінності дослідника.

Наприклад, у створенні професіограми вчителя предмету «Захист Вітчизни» обов'язково повинні брати участь такі розробники, як

- фахівець в області військової науки, що визначає необхідний і достатній зміст;
- фахівець в області дидактики, який повинен перевести зміст науки в сукупність дидактичних одиниць навчання;
- фахівець у галузі викладання відповідних або близьких до них предметів, який уточнює і конкретизує форми презентації здобувачам освіти цих дидактичних одиниць;
- фахівець в області психології, здатний виявити бажаний рівень абстрактності знань, зробити їх зрозумілими для певної категорії слухачів, спрогнозувати можливі ускладнення, виявити психологічні основи засвоєння конкретної навчальної дисципліни тощо.

Якщо при складанні відповідної професіограми відсутній хоча б один з цих фахівців, то професіограма буде недостатньо повною, що унеможливить розгляд всіх потенційно значущих аспектів професійної діяльності.

Крім того, при складанні професіограми, навіть якщо колектив її розробників всебічно охоплював зміст відповідної діяльності, все одно втрачається різноманітність варіацій цієї діяльності, які існують об'єктивно. Виникає перша абстрактна модель, в якій первинний зміст діяльності трансформовано (перетворено) і зафіксовано в якісно інших, знако-символічних одиницях. При такому переводі професійної діяльності в знакові аналоги виникає певне коло проблем. Відбувається втрата якісної специфіки цієї діяльності. При цьому чим вище рівень майстерності професіонала, на підставі діяльності якого відбирався матеріал для професіограми, тим важче аналізувати його діяльність.

У реальності ця діяльність існує як єдина, цілісна сутність (показник високого рівня інтеграції окремих дій, організації зв'язків між ними). Проте, процедура аналізу зумовлює необхідність виділення й опису окремих складових, у результаті чого втрачається низка специфічних системних зв'язків і тих інтегральних якостей, які визначаються цими зв'язками, ланцюг специфічних системних зв'язків і визначуваними ними системних інтегральних властивостей. Тут має місце ускладнення процесу перенесення численних подій реальної дійсності у знакову форму їх представлення, яка часто веде до зміщення істотних моментів, втрати ціннісних значень (Семиченко, 2000).

Результати аналізу професійної діяльності вчителя уможливають виокремлення певних процесів, що мають важливе значення для забезпечення її ефективності у професійній діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни»:

- формування фаху педагога (мериторичні та педагогічні здібності, емоційна вмотивованість, риси вдачі, свідомість та інтерналізація методів освіти);
- координація аспектів педагогічної підготовки та педагогічної діяльності (поліфункціональність, варіативність, багатовимірність, інтегративність, багаторівневність) (Якубовски, 2003).

Ці процеси у професійній діяльності вчителя відносять до його

професійного розвитку. Природно, що більшість дидактичних процесів має комплексний характер і складається з комбінації різних типів.

У реальній педагогічній дійсності спеціальні професійні знання не мають самостійного сенсу, вони важливі лише як засіб розвитку здобувача освіти. Іншими словами, в реальних стосунках між учителем та учнем більш важливим є не загальний обсяг інформації, яким володіє педагог (хоча, безумовно, це дуже важливий показник його професіоналізму), а його здатність адаптувати відповідні знання до педагогічних цілей і завдань, рівня підготовки здобувачів освіти, зробити ці знання надбанням учнів.

Завдяки параметру «професійні знання» у професіограмі акцентується увага на таких знаннях як самоціннісні і самодостатні. Наступний етап відбору змісту професійної підготовки – переведення компонентів професіограми у «модель фахівця», тобто той узагальнений перелік якостей, що зумовлює професіоналізм у певній галузі людської діяльності. Модель фахівця – це еталон, порівняння з яким дає змогу виявити межу наближення тих чи інших осіб до бажаного рівня фаховості.

Зважаючи на таку тенденцію міжнародного простору вищої освіти як масовість та залучення до цієї сфери значної частини працездатного населення, вища професійна школа бере на себе зобов'язання не тільки надати здобувачам освіти знання, сформувані суто професійні якості, а й сформувані у вчителя готовність повноцінного включення в соціальну і професійну сфери життєдіяльності суспільства після закінчення навчання.

Приріст індивідуального потенціалу кожної особи, яка залучена до освітнього процесу в умовах вищої школи, повинен бути орієнтований не стільки на поточну діяльність здобувачів освіти, скільки на віддалену перспективу – самостійну професійну діяльність (Савчук, 2007).

Ми підтримуємо тезу Пометун (2004) про те, що найважливіша ознака освіти – гнучкість, спроможність переналагоджуватися, як у системі освіти, так і щодо її продукту – професіонала; опанувавши інформацію, спроможність формувати якості для креативної діяльності, постійно опановувати нові

знання. Основним орієнтиром освіти «є формування творчої особистості, що здатна саморозвиватися» (Пошетун, 2004, с. 16). Радикальні перетворення, що відбуваються нині, актуалізували проблему виживання кожного фахівця у контексті його матеріально-духовного розвитку.

Саме система післядипломної освіти є для вчителя предмету «Захист Вітчизни» особливо важливою і значущою, оскільки за її допомогою можна:

- діагностувати рівень готовності вчителя предмету «Захист Вітчизни» до професійної діяльності;
- виділити та ліквідувати прогалини у педагогічній освіті вчителя предмету «Захист Вітчизни»;
- використовуючи інтеграцію інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя, можна дати вчителю предмету «Захист Вітчизни» можливість не лише підвищити власний професійний рівень, але й скористатися методиками інтеграції у подальшій професійній діяльності;
- мотивувати самостійну самоосвітню діяльність вчителя предмету «Захист Вітчизни» щодо використання та інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

На наш погляд, такі знання та уміння повинні повноцінно доповнити фахові компетентності та конкретизувати модель вчителя предмету «Захист Вітчизни». На думку Семиченко (2000), «модель фахівця є еталоном, зіставлення з яким дозволяє виявити ступінь наближення окремих осіб до бажаного рівня професіоналізму. Модель фахівця узагальнює в певну систему характерні саме для цього виду діяльності особистісні якості, знання, навички і вміння, що забезпечують її виконання в будь-яких умовах» (с. 191). Фахова компетентність є єдиним комплексом знань, умінь і навичок, психологічних рис (якостей), професійних позицій та акмеологічних інваріантів.

Відповідно до чинного законодавства України в галузі освіти, освітній процес повинен орієнтуватися не тільки на передачу професійних знань, а й на

особистісний розвиток фахівців як основу професіоналізації. Етап проектування змісту професійної підготовки (визначення моделі фахівця як орієнтира і кінцевого результату) доповнюється такими етапами, як виявлення основних умов і детермінант, які забезпечують досягнення певних якостей, в тому числі склад і кількість галузей наукових знань, еквівалентних моделі, засоби і форми презентації та освоєння цих знань; формування на їх підставі нової, процесуальної моделі. За таких умов «можна стверджувати, що процес професійної підготовки у закладі вищої освіти є штучним аналогом свого природного прототипу – професійної діяльності (умовність цього твердження визначається тим, що поняття «природний» і «штучний» тут мають відносний сенс)» (Савчук, 2007, с. 125).

Існують певні розбіжності між поглядами на зміст професійної підготовки і перепідготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни». Вони виникають завдяки тому, що одні теоретики і практики вважають, що вчителі повинні бути високоосвіченими людьми з ґрунтовною академічною освітою з предмету, який вони будуть викладати, інші – що існує певний обсяг знань щодо організації викладання і навчання, який сприяє покращенню діяльності вчителя і успіху учнів.

Деякі теоретики професійної освіти відстоюють таку побудову програми (курікулум), яка задовольнила б обидві сторони. Наприклад, у США програма підготовки вчителів складається з трьох або чотирьох частин, в залежності від номенклатури (термінології), яку вчителі вибирають для користування. Найважливішими елементами її є загальна підготовка, підготовка до викладання та професійна підготовка. З іншого боку, Національна Рада з акредитації педагогічної освіти розглядає чотири аспекти: загальноосвітню підготовку, предметно-змістовну підготовку, професійно-педагогічну освіту, інтегративну підготовку (Ginsburg, 1998).

У роботах з порівняльної педагогіки, зокрема у дослідженнях досвіду США, виділяють поняття так званих ремісничих і клінічних знань (Кошманова, 1999). Викладачі, що здійснюють підготовку учителів,

переважно колишні вчителі, часто звертаються до власних знань і педагогічного досвіду викладання. Ці знання можна назвати ремісничими знаннями або знаннями-уміннями. Останнім часом зусилля вчених спрямовані на об'єднання освіти вчителя, заснованої на педагогічній компетентності, з, так званої, природної компетентності, що спирається на ремісничі знання, хоча вони використовували знання, які генеруються з усього циклу дисциплін, що їх охоплює програма професійної підготовки вчителів.

Досліджуючи професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл Великої Британії, Канади та США, Мукан, Кравець та Хамуляк (Mukan, Kravets, & Khamulyak, 2016) стверджують, що основною вимогою до професійності педагогів є «ґрунтовні знання гуманітарних і природничих наук; знання предмета, що викладається, та навичок і вмінь, якими повинні володіти учні; знання структури, змісту академічної програми та допоміжних ресурсів до неї; знання загальних і специфічних методик викладання предмета та оцінювання успішності учнів» (р. 29).

У системі післядипломної освіти загальна підготовка вчителя предмету «Захист Вітчизни» охоплює викладання предметів та ідей, цінних для людства загалом. Для предмету «Захист Вітчизни» це патріотизм, національна свідомість, мужність, готовність боронити рідну землю тощо.

Змістова підготовка полягає у вивченні змісту академічної сфери, в якій учитель збирається працювати, і у вивченні методики викладання цієї навчальної дисципліни. На цьому етапі вчитель предмету «Захист Вітчизни» повинен, незалежно від своєї базової освіти, освоїти методику власне цього предмета, який має описані вище особливості.

Професійні та педагогічні предмети спрямовані на освоєння знань й формування розуміння таких взаємопов'язаних процесів як викладання й учіння, і водночас інтегративний рівень підготовки учителів передбачає об'єднання цього всього разом.

Загальнопедагогічну підготовку вчителя предмету «Захист Вітчизни» формують загальна, спеціально-фахова й особистісна підготовка педагога. Її

слід розуміти як складний процес навчання здобувачів освіти. Така підготовка спрямована на досягнення таких цілей як озброєння вчителя теоретичними знаннями про закономірності педагогічного процесу, форми і засоби його організації; формування педагогічних умінь і навичок; оволодіння основами управління навчально-виховним процесом у конкретних педагогічних ситуаціях; формування певних якостей особистості вчителя (Володько, 2001).

До системи загальнопедагогічної підготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни» належать такі компоненти, як загальнопедагогічна підготовка (володіння загальнотеоретичними основами педагогіки); дидактична (володіння теорією освіти і навчання та методикою навчання і виховання в процесі навчальної і позакласної роботи з предмета); підготовка в галузі управління та керівництва освітою і школою тощо. Вона передбачає єдність теоретичної і практичної підготовки, взаємозв'язок різних форм організації навчально-виховного процесу (лекційних, семінарських, лабораторно-практичних занять, спеціальних семінарів, спеціальних курсів, педагогічної практики) (Абдулліна, 1990).

Учитель предмету «Захист Вітчизни» повинен знати закономірності і принципи навчально-виховного процесу, вміти ефективно і науково обґрунтовано застосовувати методи, прийоми і форми його організації. Це основа, на якій базуються знання з дисциплін психолого-педагогічного та професійно-орієнтованого циклів, які містять відмінності, властиві тільки цій спеціальності.

Підсумовуючи результати аналізу науково-педагогічної літератури, що висвітлює окремі аспекти проблеми наукового дослідження та на основі рефлексії власної практики викладання предмету «Захист Вітчизни» виокремлюємо такі особливості професійної діяльності та підвищення кваліфікації вчителя предмета «Захист Вітчизни»:

- орієнтація на сучасний стан і прогностичні тенденції у розвитку військової галузі в контексті реальної політичної ситуації в Україні;
- необхідність спеціальної підготовки вчителя предмета «Захист

Вітчизни»;

- забезпечення перепідготовки і підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»;
- конкретизація цілей та змісту навчання предмета «Захист Вітчизни»;
- забезпечення поділу на військову та медичну підготовку;
- врахування специфіки військової підготовки;
- врахування взаємодії з фізичною культурою.

2.2. Методологічні підходи до інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»

Ефективним шляхом підготовки та перепідготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни» є використання інтегративного підходу. Інтеграційні процеси нині широко використовуються у педагогічній практиці та мають достатнє теоретичне обґрунтування. На думку багатьох провідних учених, вітчизняна професійна освіта не має відповідного механізму сприйняття новацій, а основні напрями їхнього розвитку пов'язані переважно з оновленням цілей, змісту, форм і засобів: інтеграція ж передбачає забезпечення плавного переходу, без стресових ситуацій від традиційної до інноваційної освіти. Важливість досліджень з інтеграції в Україні є надзвичайно актуальною, «оскільки має на меті узагальнити значний емпіричний досвід освітньої інтеграції, чітко розмежувати наукові розробки з інтеграції від великої кількості підробок, які дискредитують ідею інтегративного навчання» (Козловський, 2018, с. 21).

На думку Сікорського (2009) «принцип інтеграції передбачає структурну взаємодію попереднього і наступного освітніх ступенів за змістовими і технологічними компонентами, раціональне поєднання диференційованих (профільних) та інтегрованих навчальних дисциплін»

(с. 48).

У визначеннях інтеграції акцентується її спрямованість на якісні необоротні зміни об'єкта чи явища. Методологічно значущий розгляд «педагогічної інтеграції як процесу і результату робить можливим прогнозування і моделювання» (Якіна, 2012, с. 107). Філософські, соціологічні та педагогічні визначення інтеграції загалом збігаються в сутнісній характеристиці цього феномена. Інтеграція інтерпретується як об'єднання в одне ціле того, що раніше існувало в роз'єднаному виді, як одна зі сторін процесу розвитку.

Наукове обґрунтування інтегративного підходу до інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» передбачає забезпечення низки вимог: обґрунтування умов інтеграції технологій у навчанні; вияві властивостей інтеграції технологій навчання у підготовці фахівців конкретного профілю; формуванні інтегративних технологій навчання на основі інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій для вивчення різноциклових дисциплін; розробці моделі інтеграції технологій навчання тощо. Зокрема, «технологічна спрямованість педагогічної діяльності має глибокий зміст і дає можливість цілісно проектувати навчально-виховний процес. Водночас, його можна відтворити у навчальній групі з мінімальною кількістю педагогічних експромтів» (Левитес, 2003, с. 66).

Інтеграція є процесом поєднання елементів (із конкретними рисами), завдання якого – встановлення, ускладнення та зміцнення вагомих зв'язків між зазначеними елементами, послуговуючись належною підставою, внаслідок якої виникає зінтегрований об'єкт з якісно новими властивостями (Козловський, 2015). Зокрема, на цій основі, можна визначити методологічні засади інтеграції знань:

- об'єктивна цілісність світу як предметна й методологічна цілісність пізнання природи та суспільства;
- принципова єдність логічної структури галузей знань;

- подібність структур якісно різних областей явищ, які є системами різного рівня складності, різних рівнів і типів організованості;
- різноманітність зв'язків і взаємодій між різними рівнями організації і предметними областями явищ;
- існування процесів взаємного зворотного перетворення одних матеріальних утворень, одних станів в інші;
- спільність походження, генетична єдність чи тотожність явищ того чи іншого рівня;
- можливість явищ певного рівня підкорятися не лише законам цього рівня, але й всім законам рівнів, які лежать нижче;
- наявність єдності знань: змістової (єдність змісту знань), структурної (єдність структури знань), логіко-гносеологічної (логічний взаємозв'язок та наступність у освоєнні знань), науково-організаційної (єдність форм засвоєння знань), лінгвістико-семіотичної (єдність поняттєвого апарату науки); загально-методичної (єдність змісту освіти), окремо методичної (єдність одиниць знань: зовнішня та внутрішня).

Такі зв'язки мають бути «однопорядковими, піддаватися порівнянню і співставленню» (Музиченко, 1997, с. 54). Знайдене поєднання зв'язків є основою ефективного управління та організації навчально-виховної діяльності учнів (процесуальний компонент технології навчання). Чітке дотримання умов побудови зінтегрованого об'єкту однозначно забезпечує наявність у нього системних властивостей. Обов'язковою умовою інтеграції є те, що елементи інтеграції повинні бути достатньо однорідними і водночас достатньо різнорідними. Розширений діапазон базових і цільових знань дозволяє ефективніше використати загальноприйняті методи та прийоми навчання в технології навчання, апробувати нові. Своєю чергою, методи інтеграції знань також можуть використовувати увесь арсенал дидактичних методів, проте з іншими смисловими наголосами (Козловська, 1999).

Можемо стверджувати, що умова однорідності елементів інтеграції задовольняється. У всіх визначеннях є спільні елементи поняття «технології

навчання». Зокрема, вони містять обов'язкові компоненти: вчитель, учень, діяльність. Умова достатньої різноманітності пов'язана з різними способами навчальної діяльності, індивідуальними особливостями вчителя й учня, специфікою змісту навчання (предмета, що вивчається). Прийоми інтеграції близькі до методів, оскільки також стосуються механізму впровадження інтеграції у навчально-виховний процес. За своєю природою вони найчастіше є логічними операціями.

Для визначення елементів інтеграції вважаємо за доцільне використати відомі класифікації методів навчання. Ми свідомо не торкаємося тут переваг та недоліків різних класифікацій, але акцентуємо увагу на можливостях їх використання для визначення інтеграції технологій за аналогією методів навчання (Білик, 2009).

Інноваційні технології змішаного навчання є одним з яскравих прикладів інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни». Розглянемо їх детальніше. Саме новітні технології роблять діяльність будь-якого закладу вищої освіти більш ефективною, дозволяючи озброювати здобувачів освіти такими неоціненними знаннями й практичними вміннями та навичками, які є необхідними, щоб у майбутньому розбудувати конкурентоспроможну Україну. На думку фахівців, новітні комп'ютерні технології, і це показав досвід провідних університетів світу, є основою успішності та конкурентоспроможності закладу вищої освіти (Ліпська, 2012).

Однією із ключових переваг навчання з використанням технологій e-learning у порівнянні з традиційною освітою є персоніфікованість. У рамках електронного навчання студент отримує можливість самостійно створювати власне навчальне середовище, регулювати свою діяльність у ньому (Мамон, 2015). Як свідчать результати аналізу сучасної практики, застосовуючи інформаційно-комунікаційні технології, вдається: по-перше індивідуалізувати навчальний процес. На лекціях, де, як правило, багато здобувачів освіти перебувають на різних рівнях розвитку, володіють різним обсягом знань,

умінь і навичок, темпом пізнання й іншими індивідуальними якостями, використання комп'ютера, дозволяє кожному з них працювати самостійно, рівень навчання здобувачів освіти з низьким рівнем знань при цьому підвищується. По-друге, тут варто підкреслити можливості для розвитку самостійності здобувачів освіти. Адже вони вирішують ті або інші завдання самостійно, усвідомлено, при цьому підвищується їхній інтерес до предмету, упевненість в тому, що вони можуть засвоїти предмет. По-третє, використання комп'ютера уможливорює звільнення здобувачів освіти від рутинних операцій при вирішенні завдань. Четверта можливість – комп'ютерне моделювання. Застосовуючи інформаційно-комунікаційні технології на семінарських заняттях, викладачі підвищують якість наочності та ефективність її використання в навчальному процесі, зокрема на лекціях з методики викладання навчальних дисциплін (презентації, виконання складних графіків, таблиць, складання навчально-тренувальних програм тощо) (Сухобок, 2010).

Серед сучасних інформаційних технологій «інтерактивні технології» посідають особливе місце. Говорячи про інтерактивне навчання, як новітню інформаційно-комунікаційну технологію треба звернути увагу й на одночасну комунікативність цієї технології. «Комунікативність – це здатність до спілкування, контактів; зв'язок, спілкування, контакти між ким, чим-небудь» (Бусел, 2009, с. 562). Виходячи з цього, інтерактивне навчання – це активна форма навчання, діалогічне навчання, навчання побудоване на спілкуванні викладача та здобувачів освіти.

Конкретні методики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» висвітлено у підрозділі 3.2.

На думку Сікорського (1998) основним засобом втілення в реальну практику попереднього принципу є системна диференціація навчання, яка виступає головним компонентом в організації навчального процесу на всіх рівнях – від дошкілля до вищої школи. Учений вважає, що «для організації диференційованого навчання важливо віднайти надійні критерії для

типологічного групування суб'єктів учіння. Ці критерії залежать від багатьох факторів: від суб'єктів учіння; типу навчального закладу; ролі та місця навчальних дисциплін у вирішенні основних завдань навчального закладу; вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик і освітньо-професійних програм, навчальних програм» (Сікорський, 2010, с. 14).

До методичних умов забезпечення диференційованого підходу у навчанні Сікорський (2010) відносить «визначення ядра професійної підготовки фахівця, а на цій основі ядра елементів знань із кожної навчальної дисципліни, яке б відповідало основним нормативним документам (ОКХ, ОПП), а також інтелектуальним можливостям основної частини студентства; підготовку адекватних до сформованих типологічних груп навчально-методичних матеріалів, які є структурованими і генералізованими, а також враховують реальну продуктивність засвоєння студентами знань» (с. 16-17).

Об'єктивна основа диференціації наук полягає у структурних неоднорідності й невичерпності матеріального світу, наявності розмаїття станів і законів руху матерії, ускладненні наявних зв'язків, збільшенні інформації. Негативні ознаки диференціації полягають у поверхневому підході до досліджень, надмірній спеціалізації, обмеженні, паралелізмі й повторенні в дослідженнях, появі перешкод поміж низкою наук. Напрями диференціації й інтеграції абсолютно протилежні. Логічна основа для їхньої цілісності впродовж усіх етапів – дія закону цілісності й змагання протилежностей у тих чи інших проявах: аналізі й синтезі, індукції й дедукції, абстрагуванні й конкретизації. Утім під час різних історичних етапів перевага – на боці того чи іншого методу. У зв'язку із потребою опанування проблематичних, комплексних, інтегрованих систем один об'єкт досліджує низка різних наук. Натомість інтеграція стає зворотнім боком диференційованого процесу науки. Інтеграція слугує зняттям неоднозначності й роз'єднаності під час аналізу складного об'єкта, адже диференціація знань, завдяки якій об'єкт уподібнюється ще дужче за вузької спеціалізації,

заперечує саму себе власне через інтеграцію.

Отож, коли система переходить на інший (вищий) рівень, зростає її розмаїття, кількість елементів (диференціація) і складнішають зв'язки (інтеграція). Нижча система, приєднуючись до вищої, диференціює на нові елементи, котрі натомість інтегруються в іншу єдність. Вищі рівні характерні розвиненішим синтезом за нижчі. Диференціація перебуває на рівні системи, зберігаючись на рівні елементів і впливаючи на інтеграційний результат. Диференціацією передбачено виокремлення елементів змісту якоїсь системи; інтеграцією – систематизацію такого змісту, отримання одного цілого з елементів.

Диференціація й інтеграція в оптимальному поєднанні в навчальному процесі – об'єкт неабиякої уваги. Диференціація й інтеграція в навчанні, попри певні дидактичні ознаки, характерні загальними закономірностями й співвідношенням поміж науковими знаннями. Враховувати зазначені закономірності потрібно на початку розроблення навчальних планів. Важливою передумовою дидактичної інтеграції в контексті змісту навчання має слугувати положення, що враховує наявні в новітніх науці й виробництві співвідношення інтеграції й диференціації, а також рівноцінне їхнє відтворення в освітній системі.

Успішне дослідження, що залежить від обґрунтування вихідного поняття як навчально-виховного процесу, для якого характерне врахування особистих характеристик студента, це диференційований процес, а навчання за умов такого процесу – диференційоване. Таке визначення коректне, якщо враховувати мету диференціації – одержання належного рівня опанування всіма студентами навчального матеріалу, тобто знань, умінь, навичок, а також розумового розвитку, хисту окремого студента загалом і всіх зокрема.

Значна кількість методів та форм організації навчання, що сформувалися в процесі розвитку комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання, не набула суттєвих змін. Фадеєва (2015) визначає сторі-теллінг як «інформаційно-комунікативну технологію, спрямовану на зміну стереотипів особистості чи

спільноти, на їх поведінку, потреби» (с. 151). Це вимагає від педагога таких дій як:

- відбір змісту навчання відповідно до дидактичних властивостей і можливостей засобів інформаційних технологій навчання;
- прогноз можливого впливу інформаційних технологій навчання на характер мислення і поведінки учасників освітнього процесу;
- вибір способів інтеграції інформаційних технологій навчання з традиційними прийомами й методами навчання.

Можливості Інтернет-ресурсів для реалізації підтримки професійної підготовки вчителя полягають у розширенні: інформаційного забезпечення навчального процесу, джерел отримання консультаційної допомоги, інструментального забезпечення навчального процесу.

Розглянемо зазначені можливості більш детально. У своїй праці Котко (2013) аналізує можливості розширення інформаційного забезпечення навчального процесу, розширення джерел отримання консультаційної допомоги, розширення інструментального забезпечення навчального процесу тощо. Щодо розширення інформаційного забезпечення навчального процесу, то важливою складовою інформаційного забезпечення навчального процесу є ознайомлення студентів з науковою професійно-спрямованою літературою. За допомогою віртуальних електронних бібліотек доступ до літературних джерел значним чином розширюється. Стають доступними електронні версії сучасних і раритетних видань, популярних і наукових статей, вітчизняних та закордонних наукових журналів тощо. Робота з електронними виданнями для сучасної молоді є привабливою і зручною завдяки вбудованим можливостям контекстного пошуку, гіпертекстовості змісту, системи посилань та можливостям отримання доступу до видань за допомогою різноманітних мобільних та портативних пристроїв у будь-якому місці – вдома, в університеті, у бібліотеці. Наприклад, здобувачі освіти можуть скористатися універсальними віртуальними бібліотеками, які містять матеріали різної тематичної спрямованості, та професійно-спрямованими, що пропонують

ознайомитися з добром фахової літератури (Котко, 2013).

В останні роки збільшується роль Інтернету в міжособистісних комунікаціях. Різноманітні обговорення в чатах, блогах, на веб-форумах соціальних мереж стали невід'ємним компонентом веб-ресурсів. Можна зазначити, що значна кількість учасників таких обговорень, розмаїття точок зору практикуючих учителів на проблему, що виникає, готовність учасників оперативно надати допомогу свідчать про невикористаний потенціал таких сервісів у професійній підготовці (Котко, 2013).

Важливе значення, на наш погляд, має розширення інструментального забезпечення навчального процесу. З появою Інтернет-ресурсів, що фактично представляють собою середовища для організації продуктивної діяльності користувача, інструментальне забезпечення освітнього процесу значним чином розширилось. Інтернет-середовища надають умови для появи нових видів навчальної діяльності здобувачів освіти, пов'язаних зі створенням інформаційних моделей, проведенням онлайн-експериментів, інтерпретацією отриманих результатів, підготовкою електронних дидактичних та методичних матеріалів для відпрацьовування умінь, формування навичок здобувачів освіти і дослідженням їхньої поведінки тощо (Котко, 2013).

Інструментальні Інтернет-середовища надають нових рис процесу педагогічної підготовки за рахунок таких їхніх особливостей:

- часової і просторової необмеженості доступу користувача до інструментів та результатів власної роботи;
- можливості одночасної роботи в Інтернет-середовищі кількох користувачів з метою виконання спільного завдання та обміну досвідом.

Серед інструментальних ресурсів особливе місце займають імітаційні та моделюючі онлайн-засоби, які відтворюють певний аспект реальності і дають змогу дослідити наслідки змін значень окремих параметрів. Моделюючі середовища створюють умови для побудови власних моделей об'єктів або процесів різноманітної природи з метою їх дослідження. Часто у сучасних Інтернет-ресурсах функції моделюючих та імітаційних середовищ

об'єднуються. Новими серед інструментальних засобів є імітаційні навчально-ігрові середовища, які призначені для «програвання» педагогічних ситуацій.

Сучасні пошукові алгоритми, які використовуються на сторінках різних популярних веб-сайтів, соціальних мереж, інтернет-магазинів, налаштовані таким чином, щоб надавати, насамперед, таку інформацію, яка подобається конкретному користувачу (Назаровець, 2017). Постійне використання подібних персоналізованих веб-сервісів призводить до того, що користувачі отримують щораз менше різнопланової інформації, яка може не сподобатися користувачу через те, що суперечить його суб'єктивним переконанням (Hansen, 2015).

Оскільки жива комунікація є складовою інформаційних технологій, тому на сучасному етапі розвитку технічних програмних засобів їх називаємо інформаційно-комунікаційними. Інформаційно-комунікаційні технології – це «узагальнений термін, що підкреслює інтеграцію комп'ютерів, програмного забезпечення, телекомунікацій, накопичувальних систем, що дозволяє користувачам створювати, одержувати доступ до інформації, передавати та змінювати інформацію, сприяти зниженню трудомісткості та підвищення надійності й оперативності» (Коваленко, 2017, с. 170).

Відповідно до визначення ЮНЕСКО, інформаційні технології є комплексом наукових, взаємозалежних, технологічних, інженерних дисциплін, які вивчають методи результативної організації праці людей, що опрацьовують і зберігають інформацію; обчислювальної техніки й методів організації та взаємозв'язку з людьми й виробничим устаткуванням, практичних додатків, а також пов'язаних з усім цим соціальних, економічних і культурних проблем (Гуревич, Кадемія, & Шевченко, 2012).

Останнім часом терміни «комп'ютерні технології», «інформаційно-комунікаційні технології» використовують як синонім поняття «інформаційні технології». В «Енциклопедії освіти» подано співзвучний термін «інформаційно-телекомунікаційні технології в освіті (ІТКТ)», потрактований як «технології, що використовують спеціальні технічні інформаційні засоби

(ЕОМ, аудіо, кіно, відео тощо) ... актуальною нині є підготовка педагогів, підвищення їхньої готовності до використання ІТКТ у процесі навчання, причому готовність до застосування ІТКТ слід розглядати як професійно-особистісну якість учителя» (Енциклопедія освіти, 2008, с. 363).

Застосування методів електронного навчання (англ. e-learning) у закладах вищої освіти дозволяє підвищити якість освітніх послуг, підвищити загальний рівень навчання, а також сприяє більшій гнучкості в реалізації освітніх цілей закладу вищої освіти (Момот, 2015).

Під інформатизацією освіти ми розуміємо комплекс соціально-педагогічних перетворень, які пов'язані із заповненням освітнього простору інформаційною продукцією, засобами і технологіями. Також вагомим чинником, який слід брати до уваги, є якість управління й обсяг ресурсного забезпечення цього процесу.

Оскільки дослідження стосується освітніх наук, то мова йде про педагогіку, оскільки педагогіка – це наука, в якій виробляються й теоретично систематизуються об'єктивні знання про дійсність, вона описує, пояснює і прогнозує педагогічні явища. Е-педагогіка збагачується новими видами навчальних занять (організаційними формами), проведення яких можливе за допомогою розвитку сервісів Інтернету, зокрема, Веб 2.0. Наприклад, звичайним атрибутом у дистанційному і змішаному навчанні стали вебінари – інтерактивні аудіо-відео онлайніві заняття. Цей напрямок є досить поширеним в сучасних системах освіти розвинутих країн світу, що як показав суспільний Європейський досвід, дає позитивні показники. У поєднанні з повноцінною автоматизацією навчального процесу та якісною підготовкою педагогічних кадрів даний напрямок розвитку педагогіки може принести високі, конкурентоспроможні результати.

В умовах швидкої модернізації системи освіти України та безпосереднього пріоритетного напрямку на інформатизацію навчального процесу на всіх її рівнях, необхідно швидко адаптуватися до змін сьогодення. Інформатизація освіти є шляхом удосконалення та розвитку системи

викладання загалом. Проте перед системою освіти постало питання випереджувати інформатизацію у напрямках, оскільки саме тут закладаються такі важливі основи життєдіяльності суспільства, як соціальні, професійні, загальнокультурні, психологічні, наукові тощо.

У Доповіді ЮНЕСКО про основні напрямки діяльності в галузі освіти та інформатики після Першого Міжнародного конгресу «Інформатика і освіта» вказано, що важлива не сама технологія, а її взаємодія з навчанням і її роль в контексті системи освіти в цілому. Саме тому слід враховувати людський, а саме педагогічний фактор у цьому процесі. Слід звернути увагу на підготовку та перепідготовку педагогічних кадрів для успішного застосування інформаційно-комунікаційних технологій у викладацькій діяльності.

Дистанційна форма навчання «полягає в самостійному оволодінні наданого навчального матеріалу, дослідницькій діяльності з використання ресурсів Інтернет; виконання додаткових завдань, що сприяють засвоєнню навчального матеріалу; тестів, лабораторних та практичних робіт; спільного виконання завдань творчого характеру; дистанційних консультації викладача та інше засобами ІКТ» (Рашевська, 2011, с. 89). Проте, якщо урахувати попередній досвід розвитку інформатизації освітнього процесу як в Україні так і за її межами, можна зробити висновки, що самі засоби не є достатніми для забезпечення ефективного навчання. Рівноцінною умовою є ефективність їх застосування.

Крім безпосереднього навчання користування інформаційно-комунікаційними технологіями, педагогам може знадобитися абсолютно новий підхід у викладанні програмового матеріалу. Адже саме викладачам закладів вищої освіти та педагогам загалом процес інформатизації освіти є одночасно і допомогою у практичній та науковій діяльності, а з іншого боку – викликом до удосконалення системи викладання загалом. Прискорене та якісне навчання викладачів та фахівців у сфері викладання у закладах вищої освіти є актуальним питанням сьогодення.

Останніми роками знижується ефективність навчання за допомогою

традиційних методів, які проявляються в авторитарності педагогічних вимог, у викладанні, слабо пов'язаний з потребами того, хто навчається, з його індивідуальними ресурсами. Жорсткий контроль за діяльністю здобувачів освіти, примусовість навчальних процедур часто стають причинами неправильного розуміння студентів власних цілей, помилкового розуміння необхідності викладеного матеріалу та його зв'язку з практичною діяльністю. Це призводить до низької навчальної мотивації, погано розвинутих умінь і навичок планування власної діяльності у контексті навчання.

Також слід врахувати психологічну сторону оцінювання знань, умінь і навичок здобувачів освіти – при використанні електронних технологій навчання помітно знижується роль стресорів під час складання іспитів та заліків. Можна відзначити підвищення рівня психологічного рівня комфорту на заняттях. Таке зниження тривожності у процесі складання контрольних заходів й оцінювання знань, умінь і навичок студентів, відсутність страху перед фактом отримання незадовільної оцінки та покарання стимулює навчальну мотивацію та ініціативність здобувачів освіти (Якубовски, 2004).

Для отримання високих результатів у цьому процесі необхідно здійснювати відповідну високоякісну підготовку (та перепідготовку) педагогічних кадрів, управлінців закладами освіти, адже саме вони є рушійною силою модернізації сучасної національної системи освіти, а саме її інформатизації.

Для цього необхідно організовувати перевірку знань, умінь і навичок користування інформаційно-комунікаційних технологій під час вступних іспитів в аспірантуру.

Логічний ступінь застосовуваних програмних засобів повинен бути значно вищим: від застосування звичних офісних пакетів програм – до автоматизованих систем програм організації й підтримки наукових досліджень та освітньої діяльності.

На наше переконання, у перспективі бажано розглянути можливості та розробити конкретні дії і заходи для комплексної та повноцінної підготовки та

перепідготовки викладачів з метою якісного використання продуктів інформатизації у викладацькій та науковій діяльності. Також слід більш широко та глибоко дослідити можливості використання е-педагогіки в комплексі підготовки викладачів.

2.3. Концептуальні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»

Нами розроблено концептуальні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни», а саме:

- 1) виявлення вимог до вчителя предмету «Захист Вітчизни» та урахування особливостей його базової підготовки (формування професійно-педагогічної компетентності вчителя, ліквідація прогалів загальнопедагогічної підготовки, не мають базової педагогічної освіти; реалізація впливу на вчителя розширення інструментального забезпечення навчального процесу тощо);
- 2) визначення вимог до інформаційно-педагогічної компетентності викладача системи післядипломної освіти (знання про інформаційно-комунікаційні технології, дистанційне навчання, електронне навчання, використання технологій e-learning, персоніфікованість освіти, хмарні технології, веб-квести тощо);
- 3) опора навчання у системі післядипломної освіти на принцип технологічності для озброєння слухачів теоретичними знаннями й практичними вміннями та навичками, необхідними для професійної діяльності (класифікація та вибір технологій, умови їх раціонального поєднання тощо);
- 4) інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» як реалізація комбінованої моделі навчання та концепції змішаного навчання на засадах

- інтегративного, диференційованого та інформаційного підходів;
- 5) розроблення моделі та спеціальних курсів для слухачів системи післядипломної освіти;
  - 6) розроблення етапної методики інтегративного навчання у професійній підготовці вчителя предмета «Захист Вітчизни» за участі експертів в галузі військової науки, фізичної культури, медицини, цивільного захисту, педагогіки, методики предмету, психологів тощо;
  - 7) освоєнню вчителем предмету «Захист Вітчизни» професійних можливостей, даючи змогу використати таку інтеграцію вже у власній професійній діяльності на уроках, максимально використати можливості сучасних освітніх технологій тощо.

Розглянемо детальніше кожен із них.

Професійна готовність вчителя предмету «Захист Вітчизни» формується в процесі здобуття освіти, підвищення кваліфікації, професійне вдосконалення.

Підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» розглядаємо у двох аспектах: професійному і педагогічному. Найвищим рівнем кваліфікації у певній галузі діяльності є творчість. Підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» у педагогічному аспекті проявляється в освоєнні інноваційних методик навчання. Методика організації навчання безпосередньо залежить від міри і темпів розвитку науки і техніки в кожній країні. Вплив техніки і технології на освітні процеси має дві складові: по-перше, вдосконалення техніки і технології ставить вищі вимоги до рівня освіти; по-друге, методи навчання удосконалюються під впливом нових досягнень науки і техніки.

У контексті нашого дослідження варто акцентувати увагу на педагогічній освіті вчителя «Захист Вітчизни». Якщо більшість вчителів-предметників мають окрім професійно-галузевої ще й педагогічну підготовку, то у низці випадків вчитель «Захисту Вітчизни» такої підготовки може не мати. Знову – це стосується кадрових військових та відставників, які часто

викладають цей предмет в умовах сучасної школи.

Професійний розвиток учителів залежить від успішної інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес. Однак, недостатньо забезпечити можливості для навчання, спрямованого на формування і розвиток технічних умінь і навичок учителів щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Отже, необхідна ключова навичка – навчитися вчитися. Система управління навчанням використовує потенціал технологій для підвищення рівня результативності навчання і для підготовки здобувачів освіти до стрімких змін у світі, в якому вони живуть» (Bandhana, 2012, с. 136).

Викладачі також потребують професійного розвитку в педагогічному застосуванні цих умінь і навичок для покращання процесу викладання та навчання. З огляду на це, для викладачів актуалізується проблема оволодіння вміннями і навичками ефективного використання технології планування навчання здобувачів освіти. Роль учителя «тонко перейшла від єдиного «постачальника» знань до фасилітатора, коли здобувач освіти досліджує для себе, розширюючи світ знань. У сучасному світі довготривале навчання стало детермінантою успіху.

До викладачів системи післядипломної освіти теж ставиться низка вимог: як загальних, так і спеціальних щодо підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Згідно зі ст. 60 Закону України «Про вищу освіту» (2014), функція післядипломної освіти – спеціалізоване вдосконалення освіти й фахової підготовки людини завдяки поглибленню, розширенню й оновленню її фахових знань, умінь і навичок, або одержання інших фаху, спеціальності на основі вже отриманих освітнього рівня й практики (Закон «Про вищу освіту», 2014).

У проекті Закону України «Про післядипломну освіту» вказано, що така освіта є спеціалізованим удосконаленням навчання й фахової підготовки людини з метою поглиблення, розширення й оновлення її фахових знань,

умінь і навичок, інших компетентностей або одержання іншого фаху й професії у межах колись отриманого освітньо-кваліфікаційного рівня й практичного досвіду, як неодмінної складової фаховості працівника. Також пропонується й тлумачення ще одного поняття: «система післядипломної освіти – організаційна та функціональна єдність взаємоузгоджених навчальних складових, явищ та процесів, спрямованих на забезпечення безперервності навчання (освіти впродовж життя), зростання та удосконалення освітнього рівня та фахової підготовки громадян відповідно до потреб особи, суспільства та держави» (Про післядипломну освіту: проект (неофіційний текст) Закону України, 2019).

Для вітчизняної системи післядипломної педагогічної освіти, «незалежно від тривалості курсів певного цільового призначення актуальним є залучення до методичної роботи авторів дидактичних матеріалів та методистів вищої кваліфікації – тобто провідників найсучасніших предметно-орієнтованих методик та технологій. Погоджуючись зі сказаним вище, зауважимо, що «однак істотною вадою організації навчального процесу у традиційній системі навчання є віддаленість перелічених учасників навчального процесу від безпосередніх його учасників, консервативність технологій використання розроблених ними дидактичних та методичних матеріалів, відсутність мобільного зворотного зв'язку між ними» (Львов, Співаковський, & Щедролосьєв, 2013, с. 4).

Таким чином, ми суголосні із твердженням Сігітей (2019) щодо виокремлення провідних тенденцій, що впливають на розвиток готовності педагогічних працівників до інформаційно-управлінської діяльності в системі післядипломної освіти:

- прискорення плинності соціального часу, що зумовлює необхідність підготовки молоді до життя у швидко змінюваному суспільстві;
- вихід суспільства на інформаційний рівень розвитку, суттєве розширення міжкультурної взаємодії;

- виникнення глобальних проблем, розв'язання яких вимагає міжнародного співробітництва та формування нового мислення у молодого покоління;
- демократизація суспільства, що передбачає розширення можливостей політичного, соціального і культурного вибору громадян та розвиток у них готовності до цього;
- глибокі структурні зміни у сфері зайнятості, посилення професійної конкуренції, що обумовлює потребу в постійному підвищенні кваліфікації (перепідготовці) працівників, розширенні їхньої професійної мобільності;
- зростання значення людського капіталу (трудових ресурсів), що вимагає інтенсивного, випереджувального розвитку освіти не лише молоді, а й дорослого населення (Сігітей, 2019).

Денисенко (2005) стверджує, що «найбільш сутнісними характеристиками професійно-педагогічних цінностей є: духовна приналежність, яка визначає властивості особистості вчителя та характер його діяльності; компонент особистості вчителя, котрий визначає увесь комплекс професійної спрямованості; основа життя та діяльності педагога, перспектива його розвитку; інтегративний, системоутворюючий фактор особистості; показник рівня професійної майстерності вчителя; показник рівня професійної самосвідомості; орієнтація на загальнолюдські, культурні та національні цінності» (с. 13).

Нині спостерігається сукупність якісних зрушень в освіті, коли акцент ставиться не на масовість підготовки фахівців різних галузей, а на виховання їхньої здатності до постійного професійного вдосконалення й саморозвитку. При цьому «найважливішою властивістю, що її набуває освіта, стає гнучкість, здатність до переналадження. Основним орієнтиром освіти є формування творчої особистості, що здатна саморозвиватися» (Пометун, 2004, с. 16). Радикальні перетворення, що відбуваються нині, породили актуальну проблему матеріально-духовного розвитку кожного фахівця в сучасних умовах.

Викладач системи післядипломної освіти повинен мати уявлення про пріоритети інформаційно-комунікаційних технологій сучасної освіти.

Зокрема, як відзначає Булейко (2009), порівнюючи характеристики основних компонентів парадигми традиційної педагогічної науки і парадигми педагогічної науки в умовах інформатизації освіти, зростає роль професійно спрямованих інформаційно-комунікаційних технологій в освіті.

Для обґрунтування інтеграції професійних знань у процесі фахової підготовки дослідниця обґрунтовує такі положення:

- дидактика в умовах інформатизації освіти одержує додаткові можливості для розкриття, розвитку і реалізації інтелектуального потенціалу індивіда в процесі педагогічної взаємодії, спрямованої на досягнення освітніх цілей;
- в умовах інформатизації освіти дидактика пропонує до реалізації широкий спектр різноманітних видів навчальної діяльності: інформаційно-навчальна, навчально-ігрова, експериментально-дослідницька, самостійна діяльність з пошуку й обробки інформації, у тому числі й аудіовізуальної, орієнтована на активне використання засобів інформаційних технологій як інструменту пізнання і самопізнання, на самостійне здобування знань, здійснення «мікрівідкриттів» у процесі вивчення певної закономірності;
- засоби інформаційних технологій доцільно використовуються й реалізують психолого-педагогічну дію лонгуючого характеру. Ці методики зорієнтовано на розвиток мислення; розвиток потенційних можливостей індивіда до прояву творчої ініціативи під час ухвалення рішень у несподіваній ситуації; компенсаторну дію відносно впливу інформаційних технологій і психологічного бар'єру перед їх використанням; розвиток естетичного сприйняття (засоби комп'ютерної графіки, технологія мультимедіа); виховання інформаційної культури; формування вмінь самостійного здобування знань (експертні системи, системи штучного інтелекту); формування вмінь і навичок, здійснення інформаційно-навчальної й експериментально-дослідницької діяльності (Булейко, 2009, с. 8).

Не менш важливою є поінформованість викладача системи післядипломної освіти про технологію дистанційного навчання. Як вважають Євсєєва та Бабенко (2015), «у дистанційному навчанні, крім традиційних, стали використовувати навчальні електронні видання, комп'ютерні навчальні системи, аудіо та відеоматеріали, глобальну мережу Інтернет тощо» (2015).

Розвиток сервісів соціальних медіа дозволив реалізувати й розширити спілкування здобувачів освіти. Відповідно, вони можуть бути використані в навчальному процесі у закладі вищої освіти. Таким інструментом може стати блог, сутність якого викладена в роботі Гуревича (2012). Він надає можливість створювати нове навчальне середовище, використовувати мультимедіа, розширювати його дидактичні можливості, підвищувати його привабливість тощо. Широкого використання в освіті набули Веб-квести. Як зазначає Хуторской (2007), «Веб-квест – сторінки на сайтах в мережі Інтернет, що мають гіперпосилання на інші сторінки з певної теми» (с. 451).

Впливу хмарних технологій на вищу освіту присвячено низку досліджень, зокрема (Katz, 2008; Шишкіна, & Попель, 2013). Триус (2005) зазначає, що, хмарні сервіси широко застосовуються у закладах освіти України. Поряд з цим, їх використання не є систематичним, не організовано в єдину систему, не є достатньо цілеспрямованим. Розглядаючи методичну систему навчання як сукупність мети, змісту, методів, засобів і форм навчальної організації, визначено, що поширення хмарних технологій впливає, передусім, на ті компоненти традиційної методичної системи навчання, що утворюють певну підсистему єдиної системи, яку називають технологією навчання (Триус, 2005).

Поширення хмарних інформаційно-комунікаційних технологій створює нові – хмарно-орієнтовані технології навчання, що пропонують сукупність нових засобів та оновлених методів і форм організації навчання (Стрюк, 2013).

Необхідна компетентність викладача системи післядипломної освіти і щодо електронного навчання. Основними передумовами та причинами для широкого використання електронного навчання є:

- вплив інформаційного суспільства (сучасне інформаційне суспільство – це суспільство знань. Для того, щоб бути конкурентоспроможним у швидкозмінних умовах інформаційного суспільства, людина повинна увесь час професійно зростати, чого можна досягти тільки у результаті навчання протягом усього життя);
- глобальність як притаманна інформаційному суспільству риса (досягнення інформаційних, комунікаційних технологій та Інтернету сприяють забезпеченню відкритості суспільства, більшій залежності його членів один від іншого, а відтак зумовлюють постійне розширення співпраці. Цьому сприяє тенденція розвитку ринку праці до скасування міжнародних кордонів і забезпечення доступу до глобального ринку праці. Така ситуація зумовлює глобалізацію освіти й широке застосування інформаційних ресурсів та стандартів);
- стрімкий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій;
- збільшення одержаних суспільством знань і неможливість ефективно засвоювати їх завдяки звичним методам і підходам (для цього необхідно інтенсифікувати, актуалізувати й застосовувати на практиці процеси засвоєння знань);
- майже вичерпані шанси звичної підготовки кадрів для виконання сучасних завдань (Семеріков, 2009).

Основою електронного навчання є електронний навчальний курс. Як зазначає Раков (2005), «електронні навчальні курси є основою дистанційних навчальних курсів і перетворюються у дистанційний курс зануренням електронного курсу в оболонку дистанційного навчання з метою забезпечення процесу адміністрування цього курсу (реєстрація студента, моніторинг роботи студента, забезпечення спілкування у процесі навчання студентів між собою та викладачем)» (с. 132). Залежно від мети використання навчального ресурсу, виділяють низку методів подання навчального матеріалу в електронному вигляді (Морзе, 2009). Це може бути:

- звичний електронний варіант курсу лекцій і методичних вказівок для

виконання практичних робіт, який є електронною копією друкованого видання;

– електронний підручник (посібник), який завантажується виконуваним файлом чи оснащений Web-інтерфейсом та побудований на основі застосування різних рівнів інтерактивності, який призначено для самостійного оволодіння навчальним матеріалом і не передбачає контролю викладача за роботою студента; такий підручник зберігається на компакт-диску;

– електронний навчальний курс – сукупність навчально-методичних матеріалів, створених для організації індивідуального та групового навчання з використанням дистанційних та мобільних ІКТ під керівництвом викладача, який реалізується засобами Інтернет-технологій, відео-конференцій тощо й спрямований на активний діалог викладачів зі студентами, власне студентів, а навчальний матеріал у ньому має структурований електронний вигляд та збережений на відповідному освітньому порталі (Рашевська, 2010).

Провідним положенням інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» є реалізація принципу технологічності. У його використанні для вдосконалення якості навчання здобувачів освіти містяться також принципи, умови і критерії: доцільності і природовідповідності; діагностичності; єдності наукової освіти і професійної спрямованості; активізації самостійної роботи; фундаменталізації; співробітництва; єдності всіх форм навчання і самоосвіти; єдності фронтальної, групової та індивідуальної форм пізнавальної діяльності; залучення до навчальної діяльності й активізацій рефлексії; варіативності; врахування людського чинника.

Технологічну основу методу складають процедури згортання знань і формування раціональних пізнавальних дій. Йдеться про мисленнєвий процес, що реалізується певною комбінацією розумових методів, у результаті чого відбувається генералізація знань, об'єднання об'єктів (процесів, відношень, схем, роздумів тощо) у цілісну конструкцію.

Вплив техніки і технології на освітні процеси має дві складові: по-перше,

вдосконалення техніки і технології ставить вищі вимоги до рівня освіти; по-друге, методи навчання удосконалюються під впливом нових досягнень науки і техніки. Загалом, в цих умовах, дуже важливу роль відіграють інформаційні технології. Вважаючи, що за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій можна не тільки створювати яскраву та дієву наочність, але й моделювати ситуації, зокрема, ситуації військових, чи навіть бойових дій.

Професійне удосконалення вчителя предмету «Захист Вітчизни» передбачає освоєння програмування з метою комп'ютерної підтримки навчання. Згідно з результатами аналізу науково-педагогічної літератури, власне комп'ютерна підтримка навчання спрямована на удосконалення процесів навчання та учіння, їхні проектування та реалізацію тощо. Забезпечення високої якості підготовки фахівців – це основне завдання будь-якого закладу вищої освіти. Ще більшої значущості це питання набуває у зв'язку з вимогами сучасності, глобальними проблемами суспільства.

Перегляд пріоритетів і цінностей освіти в Україні зумовлений заміною індустріального виробництва на науково-інформаційні технології, що натомість впливає на низку життєвих аспектів та діяльності суспільства в цілому й окремої людини зокрема» (Єсіна, 2012, с. 84).

Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» базується на реалізації комбінованої моделі навчання та концепції змішаного навчання на засадах інтегративного, диференційованого та інформаційного підходів.

Комбінована модель навчання – це модель використання розподілених інформаційно-освітніх ресурсів у традиційному навчанні із застосуванням елементів асинхронного й синхронного дистанційного і мобільного навчання..

Основна проблема при впровадженні комбінованого навчання у закладах вищої освіти полягає в тому, що таке навчання вимагає високого ступеня самоорганізації та особистого контролю тих, хто навчається, і якщо цей ступінь не досить високий, то навчальний матеріал може залишитися

незасвоєним або неправильно зрозумілим, що вплине на якість навчання (Триус, & Герасименко, 2012).

Здійсненню таких перетворень в Україні сприяє впровадження концепції змішаного навчання (англ. *blended learning*) відносно нового підходу до організації навчального процесу в умовах сучасної загальноосвітньої школи для забезпечення належного освітнього інформаційного середовища й системи комунікацій, що забезпечують необхідну інформацію. В організації процесу навчання може бути використаний для навчання здобувачів освіти заочної форми, для дистанційного навчання, а також для підтримки традиційного навчання.

У вітчизняній і зарубіжній термінології на сьогодні є низка підходів, що застосовуються до визначення сутності змішаного навчання. Змішане навчання як спосіб модернізувати сучасну освіту на практиці полягає у створенні геть інших педагогічних методик, мета яких – інтеграція звичних підходів до побудови навчального процесу, у якому передаються знання й технології електронного навчання (Кривонос, & Коротун, 2015). Змішане навчання як знаряддя оновлення сучасної освіти на практиці пропонує впроваджувати нові педагогічні методики, які б ґрунтувалися на інтеграції звичних методів організації навчального процесу, на переданні знань і технології електронного навчання.

Під змішаним навчанням Рашевська (2010) розуміє «навчання за традиційними та інноваційними технологіями» (с. 91). Дослідник Кун (2006) вважає, що ціль змішаного навчання полягає в намаганні об'єднати плюси очного навчання й електронних ресурсів. Згідно з Моебс та Вайбельзаль (Moebs, & Weibelzahl, 2006), змішане навчання поєднує дистанційне й традиційне спілкування в інтегрованій навчальній практиці.

Науковець Graham (2005) стверджує, що «змішане навчання є інтеграцією традиційного й комп'ютерно опосередкованого навчання у педагогіці» (с. 5). Основними елементами «моделі змішаного навчання є лекційні та практичні заняття, семінари, практичні завдання (самостійні та

контрольні роботи, реферати, доповіді тощо), навчальні матеріали (підручники, методичні посібники), онлайн спілкування (чат, форум, електронна пошта), індивідуальні та групові онлайн проекти, віртуальна класна кімната, аудіо- та відео-лекції, анімації та симуляції» ((Кривонос, & Коротун, 2015, с. 20).

До основних переваг змішаного навчання слід віднести можливість збору даних та формування знань та оцінок, одночасне навчання групи здобувачів освіти, перерозподіл освітніх інформаційних ресурсів, розвиток у здобувачів освіти умінь і навичок самостійного навчання та самоконтролю, що підвищує цікавість до отримання знань та якість комунікації між здобувачами освіти та педагогом.

Змішане навчання є цілеспрямованим процесом здобування освіти в умовах інтеграції аудиторної й позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу, використовуючи й доповнюючи технології звичного, електронного, дистанційного й мобільного навчання, за умови, що здобувач освіти контролюватиме час, місце, маршрути й темп навчання.

Основні складові моделі змішаного навчання – лекції й практичні заняття, семінари, практичні завдання (самостійні й контрольні роботи, реферати, доповіді тощо); навчальні матеріали (підручники, методичні посібники), онлайн спілкування (чат, форум, електронна пошта), індивідуальні та спільні онлайн-проекти, віртуальний клас, аудіо- та відео-лекції, анімації й симуляції. Завдяки йому можливі самостійні організація і планування роботи, незалежні одержання й аналізування знань, пошук і відбір інформації, приймання рішення, формування і розвиток умінь і навичок презентації проектів, самоосвіта.

Дрісколл (Driscoll, 2009) розглядає змішане навчання в таких аспектах як:

- техноцентричний (різні режими Web-технологій);
- психологічний (поєднання низки психологічних підходів);
- методичний (комбінація традиційного й електронного навчання);

– практико-зорієнтований (теоретичні й практичні складові навчального процесу) (Driscoll, 2009).

Дослідники Грехем, Еллен та Ур (Graham, Allen, & Ure, 2003), Данькевич (2009) вважають змішане навчання поєднанням традиційних і дистанційних засобів та методів, що завдяки доповненню й збагаченню один одного, дають змогу максимально вдосконалити освітній процес. На думку дослідників Дзюбен, Хертмен та Москал (Dziuban, Hartman, & Moskal, 2004), змішане навчання є підходом ефективного поєднання плідної роботи в аудиторії з технічними можливостями Всесвітньої мережі Інтернет.

Основою змішаного навчання є інтеграція технологій навчання і процес, у межах якого спостерігаємо поєднання традиційних та інноваційних технологій електронного, дистанційного і мобільного навчання. Його вважають інноваційно-модерністським методом навчання для розвитку комунікації учнів під час вивчення іноземних мов (Максак, 2013)

Отже, змішане навчання є концепцією освіти, у процесі якої особа здобуває знання як самостійно (онлайн), так і очно (з педагогом). Завдяки такому підходу в навчанні можна стежити за часом, місцем, темпом і шляхом освоєння матеріалу. Цей тип навчання поєднує звичну традиційну систему й сучасну цифрову освіту.

Концептуально поєднання новітніх педагогічних технологій із традиційними уможливорює перехід від дисциплінарності до системності навчання, організацію творчої професійно спрямованої діяльності здобувачів освіти, організацію особистісно орієнтованого процесу навчання у закладі вищої освіти.

Як зазначалося у попередніх підрозділах, професійна підготовка сучасного вчителя потребує удосконалення. «Завдяки інтегративним процесам можливе впровадження єдиного системного підходу до фахової підготовки, формування міжнаукових знань, розкриття гносеологічних проблем, задля комплексного засвоєння інформації, формування цілісності знань» (Костюков, 1999, с. 114).

Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій характеризується як в аспекті універсальності, так і особливостей розвитку цього процесу. Концепція інтеграції обґрунтовує доцільність змін у сучасній вищій школі: «стандарти педагогічної підготовки і кваліфікаційні вимоги мають бути підставою до розробки нових програм навчання вчителів, які готують їх до інтегрованого або блокового навчання» (Курок, 2015, с. 88).

У контексті інтегративного підходу до технологій навчання найбільш важливою є концепція методу згорнутих інформаційних структур, яка базується на принципі рефлексії: навчальне завдання вимагає від здобувача освіти самостійного завершення роботи з формування системи знань, осмислення тих алгоритмів, згідно з якими він діє. Характерні риси якісної визначеності взаємозв'язку інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій вчителя предмету «Захист Вітчизни» залежать від ступеня наукового обґрунтування інтеграційних процесів як у змістовому, так і у процесуальному аспектах. Пошукове засвоєння знань, умінь і навичок, якого вимагає інтеграція знань, вивчення багатоаспектних об'єктів, передбачає насамперед розв'язання проблемних ситуацій, використання знань за нестандартних умов, творчі практичні завдання тощо.

Можна зробити висновок, що при інтегративному підході до навчання можна застосовувати усі існуючі технології навчання, але їх можливості значно зростають внаслідок розширення поняттєвого та операційного апарату та збільшення кількості елементів різнопредметних знань. Інтеграція технологій передбачає органічне, динамічне поєднання методів, форм та прийомів навчання на рівні узагальненої класифікації зі збереженням специфіки кожного з них.

Реалізація трьох останніх концептуальних засад, які відображають моделювання та методику інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» представлено у наступному розділі.

Висновки до другого розділу

У другому розділі «Теоретичні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» висвітлено особливості предмету «Захист Вітчизни» та вимоги до вчителя, обґрунтовано методологічні підходи до інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» та визначено концептуальні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

1. За результатами аналізу науково-педагогічної літератури та власної практики викладання предмету «Захист Вітчизни» встановлено такі його особливості та особливості професійної діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни»: орієнтація на сучасний стан і прогностичні тенденції у розвитку військової галузі в контексті реальної політичної ситуації в Україні; необхідність спеціальної (військової) підготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни»; забезпечення різнобічної перепідготовки і підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»; постійна модернізація цілей та змісту навчання предмету «Захист Вітчизни»; поєднання військової підготовки з медичною; взаємодія військової підготовки з фізичною культурою.

2. Обґрунтовано принципи взаємодії технологій навчання: принцип єдності логічної структури елементів знань з предмету «Захист Вітчизни» та споріднених з ним предметів; принцип інтеграції знань і навчальних технологій: змістової (єдність змісту знань), структурної (єдність структури знань), логіко-гносеологічної (логічний взаємозв'язок та наступність у освоєнні знань), науково-організаційної (єдність форм засвоєння знань), лінгвістико-семіотичної (єдність поняттєвого апарату науки); загально-методичної (єдність змісту освіти), окремо методичної (єдність одиниць знань: зовнішня та внутрішня).

3. Обґрунтовано основоположні засади освітнього процесу з предмету

«Захист Вітчизни»: визначення стратегічних і тактичних цілей; встановлення елементів навчального матеріалу у предметі «Захист Вітчизни» і в суміжних з ним предметах; структурування навчального матеріалу з предмету «Захист Вітчизни» у взаємодії з суміжними предметами; генералізація навчального матеріалу; узагальнення і систематизація навчального матеріалу в межах розділу, семестру, за рік; системне і систематичне повторення навчального матеріалу; контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів.

4. Обґрунтовано концептуальні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни», що охоплюють виявлення стану готовності вчителя предмету «Захист Вітчизни» до інтеграції навчальних технологій та урахування особливостей його базової підготовки; встановлення вимог до інформаційно-педагогічної компетентності вчителя предмету «Захист Вітчизни» від закладів системи післядипломної освіти; підбір традиційних та інноваційних технологій навчання; укладання навчальної програми підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» з використанням традиційних та комп'ютерних технологій навчання; розроблення моделі та спеціальних курсів для вчителя предмету «Захист Вітчизни»; розроблення методики інтегрування технологій навчання; засвоєння вчителем інтегрованих технологій навчання для використання у професійній діяльності.

Матеріали розділу висвітлені у таких публікаціях автора: Хабюк, 2017а, 2017d, 2018а, 2018с, 2019b; Klyuchkovskaya, Tyutyun, & Khabyuk, 2019.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ І ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ» ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

У третьому розділі «**Модель інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» та експериментальна перевірка її ефективності**» обґрунтована розроблена модель та методика інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»; представлено результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності методики інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

3.1. Моделювання інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»

Незважаючи на те, що моделювання нині охоплює все нові й нові сфери, реалізація інтегративної функції педагогіки, «пов'язаної з використанням знань, запозичених з інших наукових дисциплін, виступає як одна з методологічних умов педагогічного моделювання (Краєвський, 2001, с. 14–16).

Розвиток модельного стилю мислення дозволяє проникати у структуру і внутрішню логіку об'єкту, що моделюється. Модель та моделювання є універсальними поняттями, атрибутами одного з найпотужніших методів пізнання в тій чи іншій фаховій галузі, у пізнанні системи, процесу та явища.

Вони об'єднують фахівців різних галузей, що працюють над вирішенням міжпредметних проблем, незалежно від того, де ця модель і результати моделювання будуть застосовані. На вид моделі й методи дослідження, зазвичай, впливають інформаційно-логічні зв'язки елементів та підсистем модельованої системи, зв'язків з оточенням і ресурсів, використовуваних у процесі моделювання, а не від конкретної природи, конкретного наповнення системи. Для побудови моделі, необхідні як аналіз і синтез вихідних даних, так і гіпотез, теорій, фахових знань. Завдяки системному підходу можлива не лише побудова моделі реальної системи, а й використання цієї моделі для оцінки системи. При моделюванні систем абсолютна подібність неможлива, й основна мета моделювання полягає у відображенні функціонування модельованої системи.

Сутність моделювання «полягає у встановленні подібності явищ (аналогій), адекватності одного об'єкта іншому в певних відношеннях і, на цій основі, перетворення простішого за структурою і змістом об'єкта в модель складнішого (оригінал)». Інакше кажучи, «модель – допоміжний засіб, що в процесі пізнання дає нову інформацію про основний об'єкт вивчення. Процес моделювання передбачає наявність трьох основних елементів: об'єкт дослідження; суб'єкт (дослідник); модель, що опосередковує відношення суб'єкта і об'єкта» (Гончаренко, 2008, с. 19).

Моделювання однозначно веде до спрощення та втрати частини інформації про об'єкт, однак дозволяє оптимізувати управління процесами, проводити діагностику та прогнозування.

Моделювання реалізується за допомогою виконання трьох основних завдань:

- побудова моделі (немає єдиного алгоритму для побудови моделей);
- дослідження моделі (можливе застосування методів дослідження низки класів моделей);
- застосування моделі (конструктивне й конкретне завдання).

Одна із суттєвих перепон на шляху до моделювання педагогічних явищ

– їх якісно-кількісний аналіз і добір конкретного складу моделі.

Для кожної моделі, застосовуваної в наукових дослідженнях, мають бути висунуті вимоги:

- однозначне подання відповідного об'єкта дослідження, створеного природою чи людиною;
- допоміжний, природний чи штучний об'єкт, що під час дослідження замінює оригінал, забезпечуючи дослідника на певному етапі відповідною інформацією про нього;
- збереження ознак оригіналу, цінних для дослідження.

Таким чином, на основі методологічних підходів та концептуальних засад приходимо до висновку щодо необхідності моделювання інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Зазначимо, що моделювання процесу інтеграції є процесом складним і багаторівневим, тому слід послідовно розглянути усі його етапи. Перш за все, маємо врахувати, що моделювання стосується педагогічної системи. Конкретною формою реалізації освітнього процесу є метод системного моделювання. Його використання в педагогіці має здійснюватися з урахуванням важливої особливості загальнонаукової методології дослідження систем, котра полягає в тому, що встановлення нових загальносистемних закономірностей на постнеокласичному етапі розвитку науки найістотнішим чином визначила теорія самоорганізації. Тільки використовуючи моделі педагогічних об'єктів, побудованих із використанням методології та апарату системно-синергетичного моделювання, і спираючись на результати внутрішньо модельного дослідження, можна сподіватися на одержання нових уявлень про глибинні закономірності, взаємозв'язки і навіть закони, що неминуче додадуть методиці навчання нову наукову значущість.

Теоретико-методологічною основою професійної підготовки фахівців із вищою освітою, на думку Лігоцького (1997), є модель цілісної багаторівневої освітньої системи, що має власний зміст, багатовимірну структуру, котра

забезпечує її реалізацію і подальший розвиток у соціально-культурному середовищі.

Кузьміна (1970) визначила педагогічну систему як множину взаємопов'язаних структурних та функціональних компонентів, що підпорядковуються цілям освіти, навчанню та вихованню: їй належить розроблення строгої моделі педагогічної системи з чітко вираженою структурою та функціональними взаємодіями. Науковець виокремлює гностичний, комунікативний, проектувальний, конструктивний та організаторський компоненти, що містять у собі знання навчального матеріалу, вміння та навички його добувати з інформаційних джерел; проектувальний – перспективного планування завдань та засобів їх розв'язання; конструктивний – композиційна побудова інформації; комунікативний – дії встановлення взаємовідносин між учасниками процесу навчання; організаторський – реалізує навчання за допомогою спеціальної організації.

Досліджені у різних проектних планах компоненти складають системні структуровані першоелементи освіти, що необхідні та достатні для повноти і цілісності уявлень про неї та для її успішного функціонування. Системна орієнтація на високу кінцеву ефективність процесів різнорівневої підготовки фахівців і якість результатів цих процесів на всіх етапах життєвого циклу реалізується внаслідок оптимального вибору єдиної множини властивостей процесів такої підготовки, досягнення їх на всіх етапах. До основних властивостей структури інтегрованої системи різнорівневої фахової підготовки відносять: ієрархічність, автономність, складність, адаптивність, соціально-професійну зорієнтованість, а до властивостей процесів системи: педагогічну цілеспрямованість, інваріантність, оптимальність, системну ефективність, стійкість, якість.

Системність інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» полягає у тому, що вона забезпечується методологічними підходами,

теоретичними положеннями та спирається на розроблені нами концептуальні засади.

Загалом, інтеграцію інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» розглядаємо як систему, де інтеграція окремих технологій творить підсистеми для конкретних педагогічних ситуацій.

Базова освіта учителів предмету «Захист Вітчизни» є системотвірною ланкою у формуванні їхніх професійних знань, умінь і навичок. Втілення положення інтеграції ґрунтовних і прикладних фахово орієнтованих знань зумовлює необхідність оновлення курсів підвищення кваліфікації, як щодо наповнення змістового (наукові факти, теорії, концепції), так і щодо розумових умінь і навичок, що складають основу фахових компетентностей вчителя предмету «Захист Вітчизни».

В умовах модернізації сучасної освіти акценти переносяться на зміну структури і змісту наявних державних стандартів освіти та впровадження в освітній процес сучасних педагогічних технологій, якими зобов'язаний володіти педагог. У цьому зв'язку серйозну увагу варто звернути на наступність у підготовці майбутнього вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Наступність у навчанні учителів полягає у послідовності й системності розташування навчального матеріалу, зв'язку й узгодженості теорії відповідних розділів предметів із проблемами, пов'язаними з підготовкою здобувачів освіти. Перетворення наукових понять у спеціальні фахові знання викликає певні труднощі у навчанні.

Базою для підготовки учителів предмету «Захист Вітчизни» можуть бути знання, що, на перший погляд, не пов'язані з професійною діяльністю. Завдяки зв'язку фундаментальних понять із повсякденними уявленнями вдається так організувати освітній процес, щоб їх формування йшло паралельно з розширенням фахового досвіду.

Взаємозв'язки загальної та професійної освіти ефективні за комплексної реалізації принципів єдності навчання та виховання, проблемності, зв'язку

теорії з практикою, наступності, що створюють основу для інтеграції знань. Їх логічна функція враховує структуру навчального предмету, виходячи з положення, що сформувати систему знань, опираючись на один навчальний предмет, неможливо. Психологічна функція базується на аналізі асоціативної сторони розумової діяльності, аналізі міждисциплінарних асоціацій. Дидактична функція спрямована на укрупнення одиниць знань, розширення галузі практичного застосування знань, умінь і навичок.

Структурування дисципліни дає можливість виокремити групу фундаментальних питань, логічне і компактне їх поєднання в єдину адаптовану і відкриту систему знань, умінь і навичок, що знаходиться в постійному русі. Такий підхід до змісту навчання забезпечує педагогу самостійне орієнтування в нових явищах його практичної діяльності, створює умови для творчості, дозволяє бачити перспективи, що, своєю чергою, сприяє підвищенню професіоналізму.

Залучення кожного вчителя предмету «Захист Вітчизни» до активного пізнавального процесу, а не пасивного оволодіння знаннями, використання освоєних знань у практичній роботі й виразне розуміння того, де, в який спосіб і для чого можна використати такі знання, – ось головне завдання сучасної системи підвищення кваліфікації.

Все сказане вище дає підстави стверджувати, що інтеграція змісту навчального матеріалу є продуктивною умовою забезпечення наступності навчання. Тому передбачена поетапність роботи, починаючи з осмислення загальних теоретичних питань, що вивчаються, і закінчуючи готовністю до реалізації освоєних під час навчання знань, умінь і навичок у самостійній практичній діяльності до рівня творчості.

Означення поняття «модель» передбачає багатозначність цього терміну, а також урахування сфери його дії та реальні можливості використання. Поняття моделі широко використовується в природній мові людини і є, по суті, загальнонауковим. Воно відображає різні смислові значення, що вкладаються в нього залежно від сфери використання і від контексту, у зв'язку

з яким воно використовується.

Правильність самої моделі і результати дослідження окремого явища або предмета, одержані за допомогою моделі, не можуть бути абсолютно достовірними. Їх потрібно уточнювати і перевіряти проведенням нових теоретичних та експериментальних досліджень.

Поєднання високої фахової та ґрунтовної теоретичної підготовки з набуттям досвіду результативного й розумного реагування на ті чи інші зміни в підходах, методиках навчання є одним із завдань сучасної вищої освіти. Проблема розрізненості, ізольованості знань у вивченні теоретичних дисциплін сприяє пошуку нових альтернативних методик викладання. Невід'ємною складовою забезпечення цілісності знань є узгодження теоретичних і практичних дій під час вивчення навчального матеріалу, система й послідовність у змісті.

Модель фахівця є еталоном, зіставлення з яким дозволяє виявити ступінь наближеності відповідних осіб до омріяного рівня фаховості. Це загалом зразок фахівця, кінцева мета діяльності вищої школи відповідно до вимог професійного середовища й ринку праці, потреб суспільства загалом та працедавців зокрема, з урахуванням тих змін, які прогнозуються в недалекому майбутньому.

Узагальнюючи описані в психолого-педагогічній науці та у дослідженнях із питань організації вищої освіти підходи до визначення поняття моделі фахівця, можна стверджувати, що така модель має давати уявлення про ідеальний образ фахівця і являє собою трикомпонентну систему (Пономарьов, 2001).

Перша підсистема відображає вимоги до особистісних якостей фахівця і, своєю чергою, містить складові. Перша з них – відображає бажані рівні розвитку таких характеристик, як пам'ять, воля, емоції, спосіб мислення, та інших загальнолюдських властивостей. Друга складова є відтворенням соціально орієнтованих ознак: морально-етичних поглядів і переконань, життєвих цінностей, соціальних установок та орієнтацій тощо.

Друга підсистема моделі фахівця відображає вимоги до його загальної культури та проявів поведінки. Вона визначає кругозір та ерудицію людини, розвиненість естетичних смаків, знання етичних норм та їх дотримання, здоровий спосіб життя та відсутність шкідливих звичок тощо. Третя складова відображає індивідуально-неповторні риси і охоплює темперамент, характер, сприйняття себе та інших людей, манеру поведінки та спілкування. Варто зазначити, що певну сукупність рис і якостей цієї підсистеми людина отримує на генетичному рівні, вони, так би мовити, притаманні їй від природи, тоді як деякі інші прищеплюються сімейним та соціальним вихованням і зазнають розвитку.

Третя, найскладніша за своїм визначенням, підсистема моделі фахівця – це його професіоналізм. Завдання моделі фахівця полягає у формуванні такого фахового рівня, що забезпечував би вирішення проблем економічно ефективного й екологічно придатного розвитку виробництва. Для цього є необхідність у наявності належного системного мислення й творчого потенціалу фахівців, потрібні високі моральні чесноти й організаційний хист.

Під час навчально-виховного процесу модель фахівця втілюється шляхом освоєння освітньо-професійних програм підготовки професіоналів із вищою освітою, застосовуючи дидактичні методи й прийоми, соціальний базис і психологічну атмосферу закладу вищої освіти. Будь-яка дисципліна освітньо-професійної програми повинна бути спрямована на створення конкретних груп рис фахівця. Такі зв'язки мають містити робочі програми дисциплін, структурно-логічні схеми, і загалом освітньо-професійні програми формування загальнокультурних, професійних і творчих якостей фахівця.

Система післядипломної освіти у підвищенні кваліфікації повинна спиратися на модель вчителя предмету «Захист Вітчизни», ключові властивості якої закладені у освітній програмі.

Ураховуючи неоднозначність та труднощі у процесі професійної підготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни», на систему післядипломної освіти лягає більша відповідальність, ніж у випадку вчителів інших предметів.

Адже саме в процесі підвищення кваліфікації вчителі предмету «Захист Вітчизни» набувають знань та умінь, передбачених вимогами до професійної діяльності та можуть ліквідувати прогалини у змістовій та педагогічній підготовці.

Для вдосконалення фахового рівня дослідник Буренко (2005) виокремлює традиційний та інноваційний підходи. Мета традиційного методу полягає в наданні певних знань, практичних навичок у гуманітарному й науково-природничих циклах для здобуття кваліфікації, професії; фахової підготовки фахівців. Завдання традиційного методу випливають з мети і дають змогу опанувати знання, вміння й навичками відповідно до навчальних планів і програм. Традиційні методи зазвичай бувають: словесними, наочними практичними, репродуктивними, індуктивними, дедуктивними, пояснювально-ілюстративними, інформаційно-повідомляльними (догматичними); продуктивно-практичними. За формами традиційні методи є: лекціями, семінарськими, практичними, лабораторними заняттями. Традиційне навчання підпорядковане державним стандартам. Системою стосунків тут слугують: об'єктна, авторитарна й консервативна.

Завдання інноваційного підходу полягають у: самостійному визначенні параметрів навчання, індивідуалізації, тобто конкретних індивідуальних цілях навчання, самовдосконаленні й саморегуляції з урахуванням психологічних особливостей дорослого. Технологіями інноваційного підходу є: раціональне, розвивальне навчання, проєктна, особистісно орієнтована технології. Системою стосунків тут слугують: суб'єкт-суб'єктна; діяльнісна; творча; особистісно орієнтована; систематична, демократична.

Зазначимо, що інформаційні технології охоплюють всі сфери діяльності людини, а їх застосування в освіті зумовлено декількома чинниками, зокрема такими:

- впровадження інформаційних технологій в сучасну освіту суттєво прискорює передачу знань та накопичення передового досвіду як технологічного, так й соціального;

- сучасні технології, підвищуючи якість навчання, дають можливість людині успішніше та швидше адаптуватися до мінливих змін оточуючого середовища;
- активне й ефективне впровадження цих технологій є важливою складовою створення нової системи освіти в Україні та за її межами (Гуревич, 2012).

Серед великої кількості навчальних мультимедійних систем можемо виокремити засоби, які є, на нашу думку, найефективнішими: комп'ютерні тренажери, автоматизовані навчальні системи, навчальні фільми, мультимедіа-презентації, відео-демонстрації тощо. До найбільш популярних інформаційно-комунікаційних технологій навчання можна віднести: мультимедійні програмні засоби, Інтернет-технології, офісне та спеціалізоване програмне забезпечення, підручники й електронні посібники, системи комп'ютерного супроводу навчання.

Упродовж багатьох років було запропоновано чимало моделей для вимірювання інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні та навчанні. Ці моделі можуть бути згруповані відповідно до чотирьох категорій: мікромоделі навчання, мікромоделі, орієнтовані на інформаційно-комунікаційні технології, системні моделі та моделі популяції (Newhouse, Trinidad, & Clarkson, 2011). Апаратне забезпечення та інфраструктура передбачають таке: побудова обладнання та інфраструктури, призначених для надання в освіті належних комп'ютерів, мережових з'єднань, відповідних цифрових пристроїв (наприклад, принтерів, проекторів, камер тощо) та допоміжних засобів, що дадуть змогу скористатися інформаційно-комунікаційними технологіями. Усі ці об'єкти повинні працювати безперебійно і регулярно оновлюватися.

Використання мультимедіа та комп'ютерних технологій забезпечує нові шляхи подання інформації, розширює можливості навчального процесу, дає можливість для випробування власних проєктів та ідей. За допомогою комп'ютерної програми можна розробити електронні навчальні додатки, що

стануть якісним унаочненням матеріалу, який вивчається. Ці технології дають можливість по новому використовувати звукову, текстову, графічну і відеоінформацію при організації навчальної та виховної роботи, стимулюють пізнавальну активність здобувачів освіти, підвищують інтерес та активізують їхню дослідницьку роботу.

Розроблена нами модель передбачає виокремлення й презентацію усіх важливих аспектів інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни». Перш за все, це змістовий аспект військової справи та компетентність вчителя, який її викладає. З іншої сторони, це система підвищення кваліфікації, до якої звертається вчитель для своєї перепідготовки та оновлення власних знань.

Отже, на основі опрацювання науково-педагогічної літератури, здійснивши рефлексію власного педагогічного досвіду, нами розроблено модель інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни», що представлена на рис. 3.1.

З моделі видно, що провідним методологічним принципом у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» обрано інтеграцію.

Очевидно, що інтеграції підлягають і зміст, і форми, і методи навчання. Однак, у нашому дослідженні особлива увага приділяється власне інтеграції технологій навчання, які можуть позитивно вплинути на розвиток і формування фахових компетентностей вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Вчені підкреслюють, що *структуру готовності* необхідно розглядати відповідно до конкретного виду діяльності, враховуючи специфічні професійні компоненти, але на основі загальних, універсальних компонентів (Обробка зображень та мультимедіа: навчальний курс, 2013).

Досліджуючи питання перепідготовки педагогів та використання інформаційно-комунікаційних технологій слід зазначити, що поняття готовності охоплює цілісне особистісне утворення динамічного характеру, яке набувається у процесі спеціального навчання та містить в собі такі пов'язані

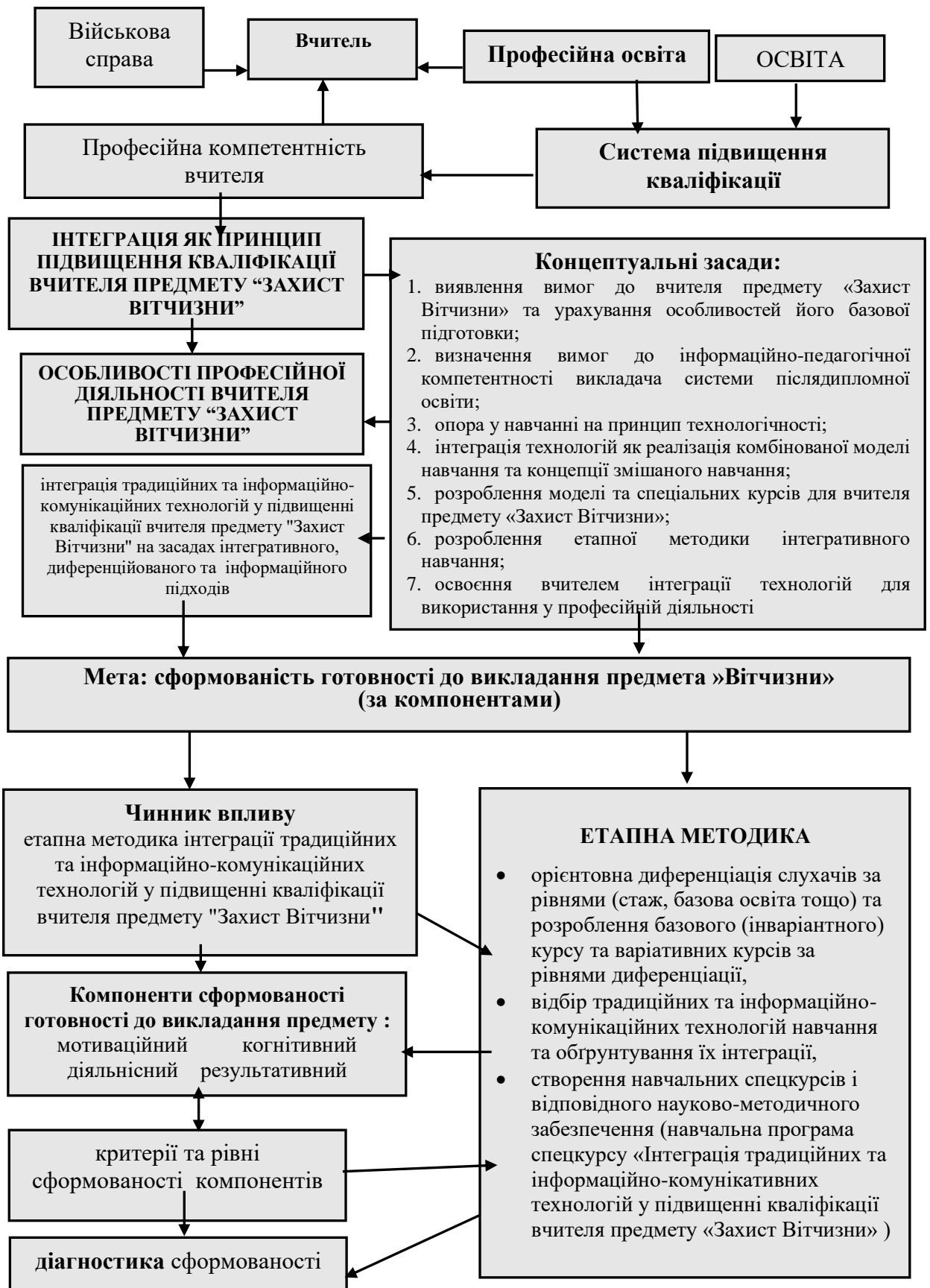

Рис. 3.1. Модель інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»

між собою компоненти, як: психологічний, практичний та науково-теоретичний (Биков, 2010; Головань, 2007).

У структурі будь-якої діяльності чи системи мають міститися певні компоненти. Богданова (2003) розробила модель оновлення фахово-педагогічної підготовки педагогів та презентувала концепцію оновлення професійно-педагогічної підготовки до складу якої входять: концепція оновлення, структурно-змістовий, технологічний та організаційно-дидактичний компоненти (Богданова, 2003, с. 14).

Так, розглядаючи проблему готовності саме до педагогічної діяльності, *науковці визначають поняття готовності як цілісний прояв властивостей особистості*, виділяючи при цьому, найчастіше, три компоненти: пізнавальний, емоційний, мотиваційний. Спираючись на обране нами визначення готовності викладачів до застосування інформаційно-комунікаційних технологій, слід відзначити три компоненти, які будуть розглядатися нами як основоположні у структурі такої готовності: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, результативний.

Вважаємо за доцільне більш детально розглянути суть визначених компонентів готовності педагогів.

Мотиваційний компонент характеризується позитивно-налаштованим ставленням вчителя до організації навчальної діяльності здобувачів освіти. Його ознаками є спрямованість на творчий процес загалом, високий коефіцієнт задоволення власною працею, прагнення до саморозвитку та самоосвіти, активна діяльність у сфері науково-пошукової, дослідницької та методичної роботи. Показниками високої мотивації є живий інтерес до інноваційної діяльності, сформованість пізнавальні потреби, яка виявляється власне як і внутрішнє відчуття необхідності у навчально-пізнавальній діяльності.

Когнітивний компонент якостями особистості розумово сприймати, аналізувати та переробляти інформацію. Його характеристиками є знання

технологічних моделей, основ технологій, сучасних інформаційних технологій.

Також до структури когнітивного компоненту готовності належать:

- уміння й навички використовувати засвоєні знання безпосередньо у професійній діяльності,
- уміння й навички визначати потенційні джерела інформації,
- уміння й навички отримувати та передавати її,
- уміння й навички аналізувати її та оцінювати,
- уміння й навички зберігати і створювати інформацію у формі знань для використання її у професійній діяльності.

Когнітивний компонент, окрім теоретичної сторони (знання предмета, досвід оперування інформацією) містить в собі знання практичних способів отримання інформації та її подальшої передачі, уміння і навички вдосконалювати свої професійні знання.

Високий рівень розвитку цього компоненту характеризується повнотою та системністю знань у предметній області. Він є результатом цілеспрямованої пізнавальної діяльності, а притаманні йому такі характеристики як ширина та глибина мислення, сформованість умінь та навичок.

Діяльнісний компонент – це певна сукупність знань та їх відповідність, реалізація у практичній діяльності. Цей компонент означає активне використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній педагогічній діяльності, в якості засобу пізнання та розвитку, творчого процесу та самовдосконалення. Також сюди ж відносимо формування вищезазначених якостей у здобувачів освіти.

Характеристиками цього компонента є уміння й навички бачити нове рішення старих задач, нетрадиційний підхід до організації навчального процесу, вміння креативно вирішувати професійні питання, будувати стосунки зі здобувачами освіти, їхніми батьками чи опікунами, колегами, представниками громадськості.

Діяльнісний компонент містить в собі досвід:

- пізнавальної діяльності, згідно з формою його результатів – знань про використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- використання відомих методів діяльності, умінь і навичок роботи за взірцем;
- креативного використання вмінь і навичок приймати раціональні рішення у нестандартних ситуаціях;
- емоційно-ціннісних ставлень як особистісних орієнтацій;
- роботи з апаратним і програмним забезпеченням на рівні кваліфікованого користувача, умінь і навичок організовувати спілкування за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- орієнтуватися в інформаційному середовищі.

Основа такого компонента – загальні способи розумової діяльності (аналіз, синтез, порівняння, конкретизація, абстрагування, узагальнення), загальні й специфічні (опосередковані комп'ютером) вміння і навички роботи з даними, що у своїй сукупності становлять інформаційні.

Результативний компонент – забезпечення достатнього рівня готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» незалежно від їх основного фаху.

Таким чином, побудована модель як теоретична основа, дала змогу перейти до розроблення методики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни», яка представлена у наступному підрозділі.

3.2. Методика інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»

Виявляючи особливості професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни», бачимо, що традиційні та інформаційно-комунікативні

технології дають можливість у єдності сформувати вищий рівень готовності до викладання предмету «Захист Вітчизни» за компонентами.

Тому ми розробили етапну методику як основний чинник впливу для педагогічного експерименту. Ця методика передбачає три етапи.

Перший етап – орієнтована диференціація слухачів за рівнями (стаж, базова освіта тощо) та розроблення базового інваріативного курсу. На цьому ж етапі, виходячи з аналізу рівнів слухачів, будуються відповідні інваріативні курси. Вони можуть слугувати, як уже зазначалося раніше, для підвищення базової педагогічної освіти, для підвищення рівня комп'ютерної грамотності, а також для удосконалення його професійних характеристик.

Другий етап передбачає відбір технологій навчання та обґрунтування їх інтеграції. Очевидно, що інтеграція повинна базуватись на певних підставах і властивостях технологій, які передбачається інтегрувати. Ми вважаємо, що на кожному занятті повинна бути відібрана та зінтегрована система технологій конкретно для цього заняття, виходячи з загальних критеріїв вибору та принципів інтеграції технологій навчання. Очевидно, що діяльнісна передумова дозволяє показати організаційний момент технології.

Третім, практичним етапом, є створення навчальних спецкурсів та відповідного науково-методичного забезпечення. У нашому дослідженні таким є спецкурс «Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підготовці вчителя предмету «Захист Вітчизни» з відповідними методичними матеріалами, які використовуються вчителем безпосередньо у професійній діяльності.

Традиційні технології навчання у системі післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни» реалізуються як компонент інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» та передбачає:

- ознайомлення студентів з новим матеріалом, з найважливішими проблемами курсу, що потребують пояснення викладача;
- дискусії, роботу в групах (діяльність, пов'язана з безпосереднім

контактом на різних рівнях);

- контрольні роботи (деякі види проміжного тестування рівня сформованості тієї чи іншої навички краще проводити за технологіями дистанційного навчання);
- захист проектів (при очному захисті бажано подавати необхідні матеріали на сайті).

Основними формами за традиційної моделі навчання у закладах вищої освіти є лекції, практичні та семінарські заняття, лабораторні роботи, заняття з контролю та перевірки знань.

Мета традиційного методу полягає в наданні певних знань, практичних навичок у гуманітарному й науково-природничих циклах для здобуття кваліфікації, професії; фахової підготовки фахівців.

Завдання традиційного методу впливають з мети і дають змогу опанувати знання, вміння й навичками відповідно до навчальних планів і програм.

Традиційні методи зазвичай бувають: словесними, наочними практичними, репродуктивними, індуктивними, дедуктивними, пояснювально-ілюстративними, інформаційно-повідомляльними (догматичними); продуктивно-практичними.

За формами традиційні методи є: лекціями, семінарськими, практичними, лабораторними заняттями.

Традиційне навчання підпорядковане державним стандартам. Системою стосунків тут слугують: об'єктна, авторитарна й консервативна.

Інформаційно-комунікаційні технології у системі післядипломної освіти вчителя предмету «Захист Вітчизни» реалізуються як компонент інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Метою їх є навчити самостійно здобувати знання, вміння, практичні навички, компетенції, ґрунтуючись на наявні знання, соціальний, життєвий досвід, оволодівати новим досвідом застосування вже відомих способів

професійної та творчої діяльності у вирішенні нагальних проблем.

Завдання полягають у: самостійному визначенні параметрів навчання, індивідуалізації, тобто конкретних індивідуальних цілях навчання, самовдосконаленні й саморегуляції з урахуванням психологічних особливостей дорослого.

Методами навчання у цьому випадку слугують: пізнавальні ігри (рольові, сюжетні, дидактичні); рефлексивні; бінарні; інтегровані (універсальні); фундаментальні; системні; концептуальні; ірраціональні; творчо-конструктивні; комп'ютерні; проблемно-дослідницькі; взаємонавчання рівних; «мозковий штурм»; презентація.

Варто виокремити такі форми навчання як: проєктивні (творчі проєкти); колективні (корпоративні, кооперативні); навчання за моделлю; модульне навчання; обмін досвідом; самоосвіта; самокероване навчання (самонавчання); індивідуальні завдання; індивідуальні консультації.

Системою стосунків тут слугують: суб'єкт-суб'єктна; діяльнісна; творча; особистісно орієнтована; систематична, демократична.

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне визначити шляхи використання інформаційних технологій у сучасній освіті. Ми підтримуємо думку Кадемії (2008), який відносить до таких шляхів використання інформаційних технологій у сучасній освіті:

- застосування електронних лекторів, тренажерів, підручників, енциклопедій;
- розроблення ситуаційно-рольових та інтелектуальних ігор, застосовуючи штучний інтелект;
- моделювання технологічних, виробничих, природничо-математичних процесів і явищ;
- розроблення дидактичних і навчально-методичних матеріалів;
- забезпечення моніторингу й самоперевірки знань, умінь і навичок студентів засобами тестувально-контролювальних середовищ;
- використання предметних педагогічних програмних засобів із

мультимедійною підтримкою;

- застосування відповідних інструментальних програм і середовищ, для виконання частки рутинної й нецікавої для людини роботи;
- підтримання й супровід дистанційної форми навчання;
- спілкування й обмін думками завдяки засобам інтерактивних освітніх телеконференцій;
- створення й підтримка сайтів закладів освіти;
- підтримання проектної й дослідницької діяльності здобувачів освіти

(Кадемія, 2008).

Дидактичними можливостями того чи іншого засобу навчання є природні, технічні й технологічні властивості об'єкта, ті його сторони, аспекти, котрі можна використовувати з дидактичною метою у процесі навчання.

Дидактичними можливостями інформаційно-комунікаційних технологій під час освоєння інших дисциплін Васіна (2004) визначає такі:

- передавання та прийом інформації (тексту, графіки тощо) від користувача до користувача (з комп'ютера на комп'ютер);
- підготовка, редагування й обробка будь-якого тексту;
- зберігання і систематизація інформації;
- завантаження інформації з жорсткого або гнучкого диску в мережу;
- перенесення інформації з мережі на жорсткий або гнучкий диски;
- синхронний обмін інформацією з іншим користувачем;
- підключення до баз даних для отримання користувачем необхідної інформації тощо (с. 177).

Педагогічні технології, в основу яких покладено інформатизацію освітнього процесу, а саме технології електронного навчання (англ. e-learning) є особисто орієнтованими та спрямовані на індивідуальний розвиток здобувача освіти.

Різниця полягає у форматі викладення матеріалу, який при традиційному підході виключає можливість розвитку студентів поза «зоною

найближчого розвитку», а в електронному – спрямований на підвищення рівня самостійності в роботі, врахування індивідуального темпу здобувачів освіти, співпрацю та спілкування з іншими студентами, планування своєї діяльності тощо.

Виділимо основні завдання, які необхідно вирішити при виборі технологій для їх інтеграції :

- проаналізувати логічну структуру і зміст навчального матеріалу, щоб коректно відібрати технології для використання;
- виявити рівень засвоєння навчального матеріалу здобувачами освіти;
- визначити умови навчання у конкретному середовищі з урахуванням особливостей навчальної дисципліни;
- виокремити інтегративний компонент змісту навчального матеріалу;
- визначити підставу для інтеграції обраних технологій;
- адаптувати системи технологій до конкретних умов навчання.

Якщо для інтеграції знань передумовами були міжпредметні зв'язки, то для інтеграції технологій навчання таку роль відіграє змішане, або ж комбіноване навчання.

Інтеграція технологій за методами навчання закладена у цілісному підході до процесу навчання. В основу цього підходу покладено методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності, коли використовуються такі методи:

- словесні, наочні і практичні (аспект передачі і сприйняття навчальної інформації);
- індуктивні і дедуктивні (логічні аспекти);
- репродуктивні і проблемно-пошукові (аспект мислення);
- самостійної роботи і роботи під керівництвом учителя (аспект управління учінням).

Головне в методі – це способи і прийоми спільної діяльності викладача й слухачів, спрямованих на досягнення поставлених цілей заняття. Очевидно, з урахуванням інформатизації освіти, метод навчання – це система

впорядкованих способів і прийомів навчання, спрямованих на засвоєння слухачами програмного змісту освіти.

Традиційні методи зазвичай бувають: словесними, наочними практичними, репродуктивними, індуктивними, дедуктивними, пояснювально-ілюстративними, інформаційно-повідомляльними (догматичними); продуктивно-практичними.

Методами інноваційного підходу слугують: пізнавальні ігри (рольові, сюжетні, дидактичні); рефлексивні; бінарні; інтегровані (універсальні); фундаментальні; системні; концептуальні; ірраціональні; творчо-конструктивні; комп'ютерні; проблемно-дослідницькі; взаємонавчання рівних; «мозковий штурм»; презентація.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» основі методів навчання може реалізуватися у різних варіантах.

Інтеграція технологій комунікативним методом навчання (діяльність викладача і слухачів: виконання вправ, проблемних завдань, пізнавальних задач, практична і виробнича діяльність).

Освітня мета заняття: засвоєння готових знань; діяльність на занятті:

- подання викладачем нового матеріалу, зокрема проблемне подання, і розуміння його слухачами;
- розгляд змісту нового навчального матеріалу, зокрема евристичний чи проблемно-пошуковий;
- праця з текстом підручника, зокрема індивідуальне вивчення слухачами заданого;
- оцінювання роботи).

Прикладом такої інтеграції технологій є інтегрований урок (див. Додаток В).

Інтеграція технологій пізнавальним методом навчання (основна ціль – сприйняття, розуміння й запам'ятовування слухачами нової теми). Функції слухачів: спостереження, моделювання, вивчення ілюстрацій, сприймання,

аналіз і узагальнення матеріалів, що демонструються.

Конкретним прикладом інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій під час проведення уроків з предмету «Захист Вітчизни» та їх презентація під час конкурсу «Учитель року – 2017» (Див. Додаток В).

Інтеграція технологій перетворювальним методом навчання (дидактична мета: засвоєння знань). Прикладом використання інтеграції у цьому випадку є семінар-практикум для вчителів предмету «Захист Вітчизни та військово-патріотичного виховання» (див. Додаток Г).

Інтеграція технологій систематизуючим методом навчання (дидактична ціль: узагальнення й систематизація знань, умінь і навичок; функції) передбачає узагальнювальне подання викладачем знань по декількох пов'язаних між собою розділах програми, узагальнювальний діалог, створення систематизованих таблиць тощо. Прикладом такої інтеграції є навчальний проект. Навчальний проект Хабюка А. Я. «Українські національні бойові мистецтва» (див. Додаток В).

Інтеграція технологій контролюючим навчальним методом (дидактична ціль: встановлення якості опанування знань, умінь і навичок і їх корекція; діяльність) передбачає виконання слухачами по завданню викладача, контрольних письмових робіт, контрольне усне опитування слухачів, виконання практичних завдань.

Практичною ілюстрацією цього методу є засоби перевірки й контролю у формі спеціалізованих тестів, опитування, контрольних робіт. Авторський урок «Інформатика» представлено у Додатку Г).

Інтегрований метод стимулювання і мотивації передбачає методи формування інтересу до учіння; обов'язку і відповідальності у навчанні. Метод контролю і самоконтролю у навчанні інтегрує в собі усні, письмові, практичні методи. За формами навчання традиційними є: лекції, семінарські, практичні, лабораторні заняття.

Варто виокремити форми навчання, що базуються на інформаційно-

комунікаційних технологіях: проєктивні (творчі проєкти); колективні (корпоративні, кооперативні); навчання за моделлю; модульне навчання; обмін досвідом; самоосвіта; самокероване навчання (самонавчання); індивідуальні завдання; індивідуальні консультації.

Так, наприклад, інформаційно-модульна технологія полягає в комбінуванні елементів інформаційної та модульної технологій, де перша забезпечує комп'ютерну підтримку навчання, а друга – спрямована на його індивідуалізацію. Тому ця технологія створює умови для формування індивідуальних рис кожного здобувача освіти.

Саме інформаційно-комунікаційні технології виділяємо основними в інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни», оскільки вони дають можливість: здійснювати пошук та обробку інформації з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; здійснювати адекватну оцінку себе як суб'єкта навчальної та професійної діяльності; обирати засоби само- і взаєморегуляції у процесі міжособистісної взаємодії; встановлювати контакти з метою з'ясування питань професійної діяльності; оптимально використовувати отриману інформацію на практиці з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (Романишина, 2016).

Освітня технологія має охоплювати не тільки науковий зміст навчальної дисципліни, наукові дані, але й навчати здобувачів освіти способами самостійного опанування знаннями, їхнім поповненням й удосконаленням, але завдяки основним методичним принципам вивчення навчальної дисципліни досягати більш якісного засвоєння матеріалу.

У цьому контексті інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» реалізується у створенні гуртка військово-патріотичного виховання «Захист Батьківщини»; завданнями для одержання й пророблення досвіду роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями та комп'ютерним устаткуванням; презентаціями тощо (див. Додатки В і Г).

Навчання – це не просто передача знань, це спосіб розширення свідомості і зміни реальності. У зв'язку з цим у багатьох розвинутих країнах світу все більшої популярності набуває STEM-освіта, як перетин природничих наук (англ. Science), технології (англ. Technology), технічної творчості, інженерії (англ. Engeneering) та математики (англ. Mathematics). У доповіді ЮНЕСКО наголошується: «STEM – це навчальна програма, що ґрунтується на ідеї освіти дітей з чотирьох дисциплін (наука, технологія, інжиніринг та математика) як прикладних, так і пов'язаних між собою» (Грузін, & Новікова, 2017, с. 31). Одним із головних завдань національної освіти є перехід до STEM-освіти, що «сприяє підвищенню якості підготовки висококваліфікованих спеціалістів, готових до креативної діяльності у нових соціокультурних умовах, здатних приймати оригінальні та адекватні до ситуації рішення, бачити перспективи та планувати стратегії й тактики розвитку ефективної міжособистісної взаємодії» (Коваленко, & Сапрунова, 2016, с. 48).

Визначення та декларування ключових компетентностей, які покликана сформувати у здобувачів освіти Нова українська школа, сприяють створенню науково-методичної основи для збільшення творчого потенціалу молоді й фахової компетентності науково-педагогічних працівників (Грузін, & Новікова, 2017). Завдяки STEM-освіті вдасться змінити економіку нашої країни на інноваційнішу й конкурентоспроможнішу. Згідно з певними даними, залучення лише 1 % населення до STEM-професій збільшує ВВП країни на \$50 млрд. Потреби ж у STEM-фахівцях ростуть удвічі швидше, аніж в інших професіях, оскільки завдяки STEM можна навчитися досліджувати, аналізувати, експериментувати й мислити критично (Грузін, & Новікова, 2017).

Тому важливим і перспективним напрямом є створенням STEM-проектів у інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Конкретні програмні й технічні засоби, які належать до інформаційно-

комунікаційних технологій, широко розробляють і використовують у закладах вищої освіти. Це вимагає вирішення низки завдань: «відбір змісту навчання відповідно до дидактичних властивостей і можливостей засобів інформаційних технологій навчання; прогноз можливого впливу інформаційних технологій навчання на характер мислення і поведінки учасників освітнього процесу; вибір способів інтеграції інформаційних технологій навчання з традиційними прийомами й методами навчання; створення відповідних дидактичних умов навчання – формування навчальних груп, організація індивідуальних занять і самостійної роботи. Однак, при цьому не слід перебільшувати можливості комп'ютерів, адже передача інформації ще не забезпечує передачі знань, культури, і тому інформаційні технології є ефективними, але допоміжними засобами» (Стрельников, & Брітченко, 2013, с. 34).

Серед великої кількості навчальних мультимедійних систем можемо виокремити засоби, які є, на нашу думку, найефективнішими: комп'ютерні тренажери, автоматизовані навчальні системи, навчальні фільми, мультимедіа-презентації, відео-демонстрації тощо. До найбільш популярних інформаційно-комунікаційних технологій навчання можна віднести: мультимедійні програмні засоби, Інтернет-технології, офісне та спеціалізоване програмне забезпечення, підручники й електронні посібники, системи комп'ютерного супроводу навчання.

Інтерактивна дошка – це один із нових підходів до організації освітнього процесу, який дає можливість бачити реальні об'єкти навчальної дисципліни, їхню зміну, їхні властивості. Завдяки застосуванню такої технічної можливості поліпшується якість навчання, власне виклад матеріалу традиційними методами навчання до яких відносять лекцію, пояснення, розповідь, бесіду. Успіх новітніх методів навчання може бути досягнутий завдяки поєднанню сучасних технічних засобів навчання з традиційними.

Прикладом інтеграції технологій навчання є інтеграція на основі відмінностей, що стосуються джерел отримання знань. Наприклад,

інтегруються технології розв'язування задач з ситуаційними за допомогою відповідних методів і прийомів. Приклад зазначеної інтеграції – навчальні методи, в яких застосовано технічні дидактичні засоби. Методи, що полягають у практичній роботі й роботах із виробничим змістом – результат інтеграції, коли здобувачі освіти одержують знання і вправляються у практичних завданнях. У такий же спосіб інтегруються технології, в яких основна дидактична мета – різна. Це, наприклад, інтеграція поміж технологіями із застосуванням тих чи інших методів: отримання знань; формування вмій і навичок; практичні заняття; закріплення й перевіряння знань. Такими є усне викладання матеріалу й активізація пізнавальної діяльності суб'єктів учіння; індивідуальне осмислення й опанування нових знань тощо.

Технологіями інноваційного підходу є: раціональне, розвивальне навчання, проєктна, особистісно орієнтована технології.

Ще одним із прикладів інтеграції є інтеграція технологій, які використовують методи з різними способами передачі (сприйняття) навчального змісту (аудіальні, візуальні, кінетичні). Під час використання аудіальних методів навчання інформація передається в звуках. У чистому вигляді такі методи полягають у передаванні й фіксуванні інформації аудіальним каналом. При застосуванні візуальних методів навчання інформацію подають як зображення. Сюди належить презентація натуральних об'єктів і образотворчих видань, а також методи, які передбачають роботу зі всіма видами друкованої або письмової інформації. Кінестетичні методи навчання забезпечують передачу і сприйняття інформації за допомогою мускульних зусиль та інших фізичних відчуттів. Результатом інтеграції є полімодальні методи навчання, коли інформація передається і сприймається за допомогою кількох каналів сприйняття.

Інтеграція технологій за рівнями включення в творчу діяльність відбувається у процесі поєднання:

- інформаційно-рецептивного навчання, коли вчитель повідомляє готову інформацію, а учні її сприймають і запам'ятовують;

- репродуктивного освоєння, коли учні працюють за певним алгоритмом;
- проблемного викладу матеріалу (вчитель дає завдання й вказує на способи його виконання);
- евристичного навчання (вчитель розчленовує проблему на частини, а учні здійснюють пошук її вирішення);
- дослідницької діяльності (коли учні повністю самостійно вирішують проблему).

Прикладом інтеграції технологій на основі кількох класифікацій може бути *спосіб сприйняття* (словесний, наочний, моторний методи) та *спрямування логічного процесу* (ілюстративні й дослідницькі методи), це двоелементна основа.

Сюди також належать інтеграція з урахуванням видів роботи викладача й слухача як головний напрям специфіки пізнання, яким послуговується здобувач освіти; специфіка логічного шляху (індуктивний, дедуктивний) та рівень активного пізнання (репродукція, евристика, дослід); оперування пізнавальною роботою (алгоритмізація) та спосіб побудови зворотного зв'язку (програмоване навчання).

Зазначена інтеграція відбувається у разі, коли враховують основу інформації, логіку та рівень проблемності (перцептивність, гностичність і логічність).

Розглянемо інтеграцію за низкою джерел інформації, методів пізнання за логічним умовиводом (йдеться про індукцію, дедукцію й аналогію), навчальних методів за межею проблемності (інформаційний, евристичний і дослідницький навчальні процеси). На основі такої інтеграції креативних, когнітивних, діяльнісних методів можна розробляти інтегровані технології навчання.

Варіантом інтеграції за чотирма основами є інтеграція технологій за логіко-змістовими, процесуально-гносеологічними, матеріально-джерельними, організаційно-управлінськими ознаками.

До інтегрованих технологій на багатоеlementній основі відносимо такі:

- дидактична гра, яку деякі вчені відносять як до практичних методів навчання, так і технологій, де хто виокремлює їх у відповідну групу;
- ділова гра;
- імітаційні навчальні технології (дослідження тієї чи іншої ситуації, мозковий штурм, круглий стіл тощо);
- психологічні методи активізації мислення (спроби й помилки), психологічна активізація творчості, порівняння, метод контрольних запитань, мікроподання, метод випадковостей, ситуативний метод);
- інтерактивні технології навчання.

Нами розроблено спецкурс, який призначений для викладачів, що проходять курси підвищення кваліфікації.

Спецкурс «Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підготовці вчителя предмету «Захист Вітчизни» призначений для викладачів системи підвищення кваліфікації та передбачає кількість аудиторних годин від 8 до 16, оскільки охоплює три варіативні складові.

- базова містить класичні поняття: технологія, технологія навчання, традиційна технологія, інформаційно-комунікаційна технологія, поняття інтеграції, основні теоретичні засади інтеграції та особливості застосування інтеграції до технологій навчання (для усіх слухачів);
- уніфікація професійних знань, умінь і навичок слухачів курсів підвищення кваліфікації, яка передбачає освоєння певного матеріалу педагогічних технологій слухачами курсів підвищення кваліфікації, які не мають педагогічної освіти, або її рівень є у них недостатнім;
- творче освоєння певного обсягу знань, формування і розвиток умінь та навичок, необхідних для досягнення рівня, достатнього для використання комп'ютерної техніки під час викладання навчальної дисципліни «Захист Вітчизни» в умовах сучасної школи.

Доцільність впровадження спецкурсів, які дають можливість вчителю предмету «Захист Вітчизни» підготуватися до професійної діяльності на належному рівні, зумовлена двома обставинами: мінімальним обсягом

педагогічної підготовки та додатковим обсягом знань та вмінь щодо професійної діяльності в загальноосвітній школі, який слухач може вибрати в межах спецкурсу, виходячи зі своїх потреб, інтересів та планів на майбутнє.

Метою спецкурсу є поглиблення знань про педагогічні можливості інформаційно-комунікативних технологій, формування вмінь організовувати та оцінювати їх в загальноосвітній школі, розвиток інтересу й позитивного ставлення до професійної діяльності на засадах диференціації, інтеграції та інформатизації.

Особливістю спецкурсу «Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підготовці вчителя предмету «Захист Вітчизни» є можливість його застосування на кількох рівнях, у кількох масштабах (основний, поглиблений, факультативний, спеціальний), варіативна вибірковість (для усіх слухачів; для тих, хто хоче поглибити базові знання; для слухачів, які мають прогалини у педагогічних знаннях тощо).

Основними завданнями спецкурсу є:

- розкриття сутності професійної діяльності на різних рівнях глибини, обсягу, аспектів навчального матеріалу;
- поглиблення теоретичних знань слухачів щодо інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій;
- сприяння адаптації у переході від теоретичної до практичної професійної діяльності, від педагогічної практики до професійної діяльності.

Спецкурс «Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підготовці вчителя предмету «Захист Вітчизни» сприяє: виробленню позитивного ставлення до професійної діяльності; розвитку професійно-педагогічної компетенції вчителя предмету «Захист Вітчизни»; формуванню поглиблених знань з теорії і практики професійної діяльності; оволодінню вміннями організовувати педагогічні можливості інформаційно-комунікативних технологій у загальноосвітній школі та оцінити її результативність; адаптації слухачів до реальних умов навчання в загальноосвітній школі.

Спецкурс охоплює взаємопов'язані компоненти:

- власне, спецкурс «Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»;
- гурток військово-патріотичного виховання «Захист Батьківщини»;
- засоби перевірки й контролю у формі спеціалізованих тестів, опитування, контрольних робіт;
- ігрові методики;
- інноваційний урок;
- інструкції до виконання практичних завдань;
- майстер-клас;
- набір завдань для одержання й пророблення досвіду роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями та комп'ютерним устаткуванням;
- навчальний проект;
- презентації;
- розробки занять;
- семінар-практикум для вчителів предмету «Захист Вітчизни» та військово-патріотичного виховання.

У структурі спецкурсу передбачені різні форми навчання: лекції, семінарські, практично-семінарські заняття, творчі завдання-проекти, написання рефератів, практика тощо. Передбачені також інтерактивні форми і методи навчання: диспути, дискусії, рольові ігри тощо.

Насамкінець, наведемо фрагмент тематичного планування спецкурсу.

Тема 1. Технологія, технологія навчання, традиційна технологія, інформаційно-комунікаційна технологія навчання.

Тема 2. Поняття інтеграції, основні теоретичні засади інтеграції та особливості застосування інтеграції до технологій навчання.

Тема 3. Використання комп'ютерної техніки під час викладання навчальної дисципліни «Захист Вітчизни» в умовах сучасної школи.

Тема 4. Педагогічні знання вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Тема 5. Освітні можливості інформаційно-комунікативних технологій та їх інтеграції.

Тема 6. Розвиток професійно-педагогічної компетенції вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Тема 7. Методичні аспекти діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни» (гурток військово-патріотичного виховання; ігрові методики; інноваційний урок; інструкції до виконання практичних завдань; майстер-клас; набір завдань з інформаційно-комунікаційними технологіями та комп'ютерним устаткуванням; навчальний проект; презентації; семінар-практикум тощо).

Таким чином, етапами методики інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій вчителів предмету «Захист Вітчизни» визначено такі: орієнтовна диференціація слухачів за рівнями (стаж, базова освіта тощо), розроблення базового (інваріантного) курсу та варіативних курсів за рівнями диференціації, відбір традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання та обґрунтування їх інтеграції, створення навчальних спецкурсів і відповідного науково-методичного забезпечення.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що інформаційно-комунікаційні технології, якщо вони належним чином інтегровані з традиційними, мають потенціал для вдосконалення процесу викладання та навчання. Доцільно підкреслити важливість наявності плану, який ґрунтується на реальних потребах, є досяжним для ефективного розгортання технологій та вдосконалення навчального середовища.

3.3. Експериментальна перевірка ефективності методики інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»

У процесі експериментального дослідження визначено компоненти, покладені в основу визначення рівня готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист вітчизни», зокрема:

- мотиваційний компонент – формування у вчителів предмету «Захист вітчизни» внутрішніх мотивів щодо підвищення рівня готовності до професійної діяльності;
- когнітивний компонент – сформованість рівня професійних та педагогічних знань;
- діяльнісний компонент – володіння інноваційними методиками та технологіями навчання, використання сучасних засобів навчання;
- результативний компонент – забезпечення достатнього рівня готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист вітчизни» незалежно від їх основного фаху.

Кожен з досліджуваних компонентів характеризувався відповідними показниками, що представлені у Таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Компоненти та показники рівня готовності до професійної діяльності вчителя предмету «Захист Вітчизни»

Компоненти	Показники
Мотиваційний	патріотична спрямованість особистості вчителя; сформованість у вчителя мотивів щодо підвищення рівня готовності до професійної діяльності
Когнітивний	сформованість професійних та педагогічних знань
Діяльнісний	володіння інноваційними методиками та технологіями навчання, використання сучасних засобів навчання
Результативний	сформованість у вчителя достатнього рівня готовності до професійної діяльності

У ході підготовчого етапу експериментального дослідження було визначено три рівні готовності до професійної діяльності вчителів предмету

«Захист вітчизни»: репродуктивний, продуктивний, творчий.

Констатувальний етап експериментального дослідження (2014–2016 рр.) передбачав вирішення таких завдань:

- 1) визначення бази експериментального дослідження та формування репрезентативної вибірки учасників експерименту;
- 2) вибір компонент та показників для визначення рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист вітчизни»;
- 3) вибір емпіричних методів дослідження, з метою встановлення реального рівня готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист вітчизни» (анкетування, спостереження, бесіда, тестування, інтерв'ю).

На наступному етапі було визначено базу дослідження та визначено учасників експериментального дослідження.

Констатувальний експеримент передбачав вирішення наступних завдань:

- 1) оцінити рівень використання традиційних навчальних технологій у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»;
- 2) оцінити рівень використання інформаційно-комунікаційних навчальних технологій у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»;
- 3) оцінити рівень інтеграції інформаційно-комунікативних та традиційних навчальних технологій у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»;
- 4) визначити залежність рівня готовності до професійної діяльності від рівня інтеграції інформаційно-комунікативних та традиційних навчальних технологій у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Проаналізувавши генеральну сукупність, нами було розраховано вибірку у кількості 328 вчителів предмету «Захист Вітчизни» для проведення формувального експерименту та 254 особи для проведення констатувальної частини експериментального дослідження. З учителів було сформовано дві

групи контрольну (КГ) й експериментальну (ЕГ) по 127 особі у кожній.

Факторною ознакою виступав рівень використання інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій. Для перевірки достовірності отриманих результатів формувалися дві гіпотези: нульова гіпотеза (H_0), альтернативна гіпотеза (H_1) та використано статистичний критерій однорідності χ^2 . Згідно гіпотези H_0 , різниця рівнів готовності до професійної діяльності у контрольній та експериментальній групах не має суттєвих відмінностей. Відповідно до гіпотези H_1 різниця рівнів готовності до професійної діяльності у контрольній та експериментальній групах є суттєвою. Статистичний критерій χ^2 розраховувався за формулою 3.1:

$$\chi^2_{\text{емп}} = N * M * \sum_{i=1}^L \frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2}{\frac{n_i}{N} + \frac{m_i}{M}} \quad (3.1)$$

Шляхом порівняння розрахованого емпіричного значення критерію χ^2 із критичним при заданому рівні значущості приймається нульова чи альтернативна гіпотеза.

Констатувальний етап педагогічного експерименту передбачав дослідження рівня використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання та їх інтеграції з традиційними технологіями у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах.

Вчителі предмету «Захист Вітчизни» проходили тестування та опитування щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання в освітньому процесі (див. Додаток Б).

На основі випробувань виставлялися бали за стобальною шкалою, котра передбачала розподіл вчителів за наступними рівнями: низький (0-40 балів), середній (41-60 балів), достатній (61-80 балів) та високий (81-100 балів).

Результати дослідження використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах представлені у

Таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»

Рівні	Констатувальний експеримент			
	Група КГ (127)		Група ЕГ (127)	
	Особи	%	Особи	%
Низький	52	40,9	61	48,0
Середній	34	26,8	29	22,8
Достатній	27	21,3	25	19,7
Високий	14	11,0	12	9,5

Експериментальне значення критерію χ_E^2 становить 1.342. Критичне значення $\chi_{кр}^2$ при рівні значущості $p=0.05$ становить 7.815. Так як $\chi_E^2 < \chi_{кр}^2$, приймається нульова гіпотеза, а отже зв'язок між результативною та факторною ознаками статистично не суттєвий.

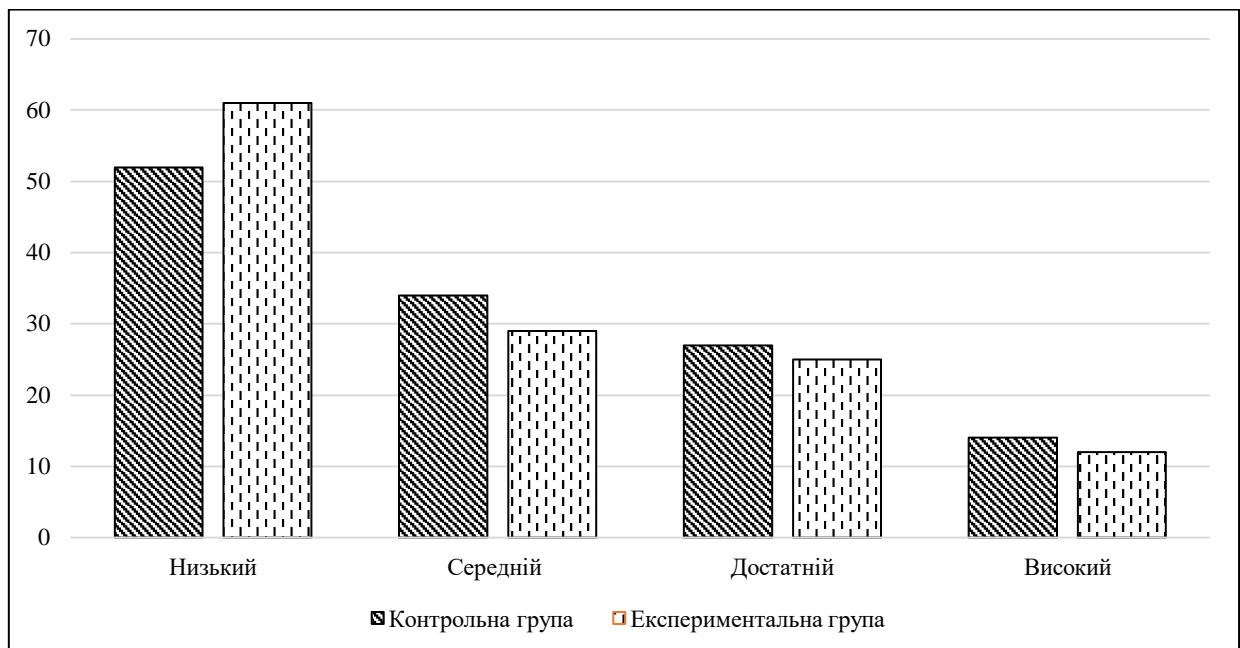

Рис. 3.1. Рівень застосування інформаційно-комунікаційних технологій навчання вчителями предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах

Одержані результати (див. Рис. 3.1) засвідчують неналежний рівень застосування інформаційно-комунікаційних технологій навчання у процесі

підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни». У процесі підвищення кваліфікації вчителів акцентується увага на традиційних технологіях, що негативно впливає на рівень їхньої готовності до професійної діяльності.

У сучасному інформаційному суспільстві необхідно ефективно поєднувати використання традиційних та інноваційних навчальних технологій, а одним з таких методів є інтеграція. Саме інтегративні процеси дають можливість оптимально поєднати інформаційно-комунікаційні та традиційні технології навчання і позитивно впливають на рівень готовності до професійної діяльності вчителів. Результати дослідження рівня інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах представлені у Таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Рівень інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»

Рівні	Констатувальний експеримент			
	Група КГ (127)		Група ЕГ (127)	
	Особи	%	Особи	%
Низький	91	71,7	88	69,3
Середній	19	15,0	21	16,5
Достатній	11	8,7	14	11,0
Високий	6	4,6	4	3,2

Експериментальне значення критерію χ_E^2 становить 0.91. Критичне значення $\chi_{Кр}^2$ при рівні значущості $p=0.05$ становить 7.815. Так як $\chi_E^2 < \chi_{Кр}^2$, приймається нульова гіпотеза, а отже зв'язок між результативною та факторною ознаками статистично несуттєвий.

Одержані результати (див. Рис. 3.2) засвідчують вкрай низький рівень інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

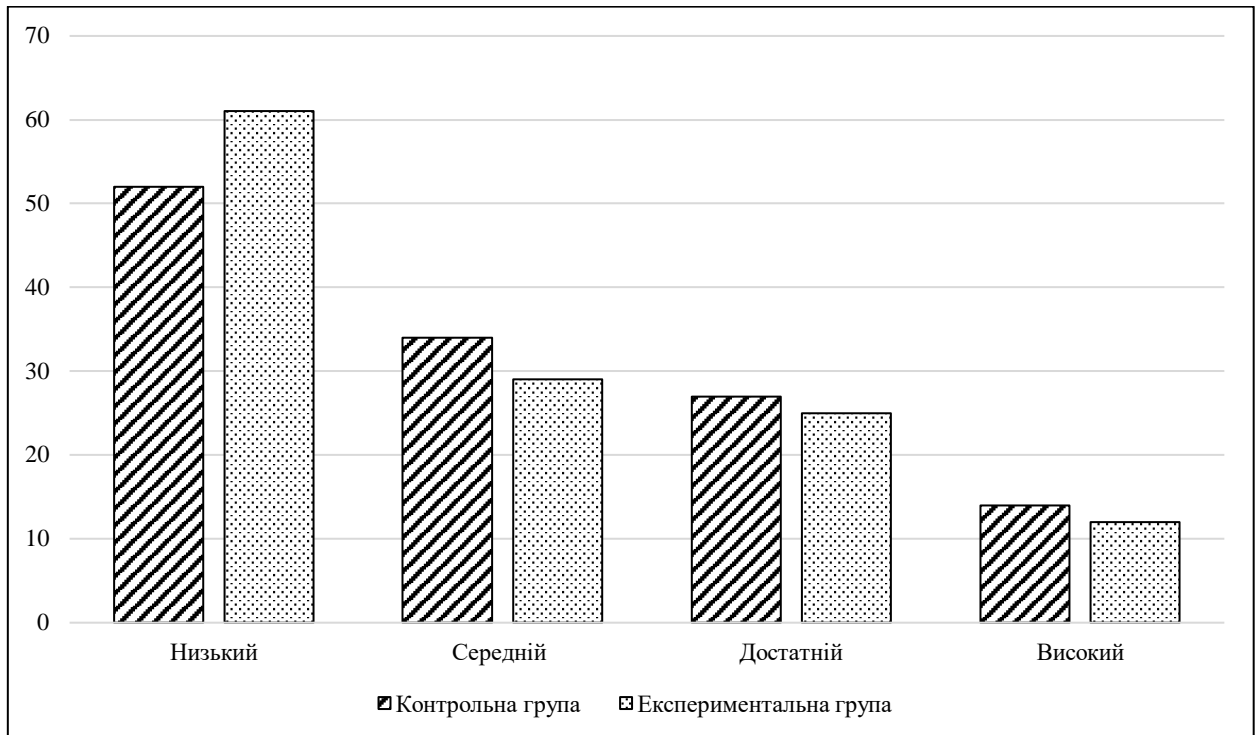

Рис. 3.2. Рівень інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах

У процесі підвищення кваліфікації вчителів акцентується увага або на традиційних або на інформаційно-комунікаційних технологіях, що негативно впливає на рівень їхньої готовності до професійної діяльності. Відсутність відмінностей між контрольною та експериментальною групою свідчить про загальну тенденцію, котра потребує суттєвого коригування.

Наступним етапом педагогічного експерименту було визначення рівня готовності до професійної діяльності в описаних вище умовах. Фактично, у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» домінують традиційні технології навчання.

Рівень готовності до професійної діяльності було оцінено за чотирма компонентами: мотиваційним, когнітивним, діяльнісним та результативним. Оцінювання проводилося відповідно до трьох рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни»: репродуктивний, продуктивний та творчий у контрольній та експериментальній групах.

На основі випробувань виставлялися бали за стобальною шкалою, котра передбачала розподіл вчителів за наступними рівнями: репродуктивний (0-40 балів), продуктивний (41-70 балів) та творчий (67-100 балів).

Результати дослідження рівня готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» за мотиваційним компонентом у контрольній та експериментальній групах представлені у Таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Рівень готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» за мотиваційним компонентом

Рівні	Констатувальний етап			
	Група КГ (127)		Група ЕГ (127)	
	Особи	%	Особи	%
Репродуктивний	65	51,2	59	46,5
Продуктивний	39	30,7	41	32,3
Творчий	23	18,1	27	22,1

Експериментальне значення критерію χ_E^2 становить 0.66. Критичне значення $\chi_{Кр}^2$ при рівні значущості $p=0.05$ становить 5.991. Так як $\chi_E^2 < \chi_{Кр}^2$ приймається нульова гіпотеза, а отже зв'язок між результативною та факторною ознаками статистично несуттєвий.

Рівень готовності до професійної діяльності за мотиваційним компонентом у контрольній та експериментальній групах не має суттєвих відмінностей, проте можна констатувати факт про недостатній рівень мотивації вчителів предмету «Захист Вітчизни» до підвищення кваліфікації та удосконалення рівня готовності до професійної діяльності.

Результати дослідження рівня готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» за когнітивним компонентом у контрольній та експериментальній групах представлені у Таблиці 3.5.

Експериментальне значення критерію χ_E^2 становить 0.198. Критичне значення $\chi_{Кр}^2$ при рівні значущості $p=0.05$ становить 5.991. Так як $\chi_E^2 < \chi_{Кр}^2$, приймається нульова гіпотеза, а отже зв'язок між результативною та факторною ознаками статистично несуттєвий.

Когнітивний критерій відіграє ключову роль у формуванні рівня професійної готовності, проте результати засвідчили можливість удосконалення професійної підготовки за цим компонентом як у контрольній, так і в експериментальній групах.

Таблиця 3.5

Рівень готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» за когнітивним компонентом

Рівні	Констатувальний етап			
	Група КГ (127)		Група ЕГ (127)	
	Особи	%	Особи	%
Репродуктивний	41	32,3	39	30,7
Продуктивний	55	40,1	54	42,5
Творчий	31	27,6	34	27,4

Саме використання інформаційно-комунікаційних технологій та інтеграція їх з традиційними може підвищити рівень професійної готовності за когнітивним компонентом. Результати дослідження рівня готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» за діяльнісним компонентом у контрольній та експериментальній групах представлені у Таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Рівень готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» за діяльнісним компонентом

Рівні	Констатувальний етап			
	Група КГ (127)		Група ЕГ (127)	
	Особи	%	Особи	%
Репродуктивний	69	54,3	59	46,5
Продуктивний	44	34,6	51	40,2
Творчий	14	11,1	17	13,3

Експериментальне значення критерію χ^2_E становить 1.588. Критичне значення $\chi^2_{кр}$ при рівні значущості $p=0.05$ становить 5.991. Так як $\chi^2_E < \chi^2_{кр}$, приймається нульова гіпотеза, а отже зв'язок між результативною та факторною ознаками статистично несуттєвий.

Порівняння рівня готовності до професійної діяльності вчителів

предмету «Захист Вітчизни» за діяльнісним компонентом не виявило суттєвих відмінностей у контрольній та експериментальній групах та дозволило констатувати факт, що саме цей компонент потребує суттєвого вдосконалення.

Результати дослідження рівня готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» за результативним компонентом у контрольній та експериментальній групах представлені у Таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Рівень готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист вітчизни» за результативним компонентом

Рівні	Констатувальний етап			
	Група КГ (127)		Група ЕГ (127)	
	Особи	%	Особи	%
Репродуктивний	53	41,7	49	38,6
Продуктивний	55	43,3	56	44,1
Творчий	19	15,0	22	17,3

Експериментальне значення критерію χ_E^2 становить 0.386. Критичне значення $\chi_{кр}^2$ при рівні значущості $p=0.05$ становить 5.991. Так як $\chi_E^2 < \chi_{кр}^2$, приймається нульова гіпотеза, а отже зв'язок між результативною та факторною ознаками статистично несуттєвий.

Рівень готовності до професійної діяльності за результативним компонентом у контрольній та експериментальній групах не має суттєвих відмінностей, проте можна констатувати факт про недостатній рівень професійної підготовки вчителів предмету «Захист Вітчизни», тому підвищення кваліфікації з використанням інтегративних технологій може позитивно вплинути на процес оптимізації.

Узагальнені результати оцінювання рівня готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» представлено на рис. 3.3. Результати отримані на основі усереднення показників за мотиваційним, когнітивним, діяльнісним та результативним критеріями.

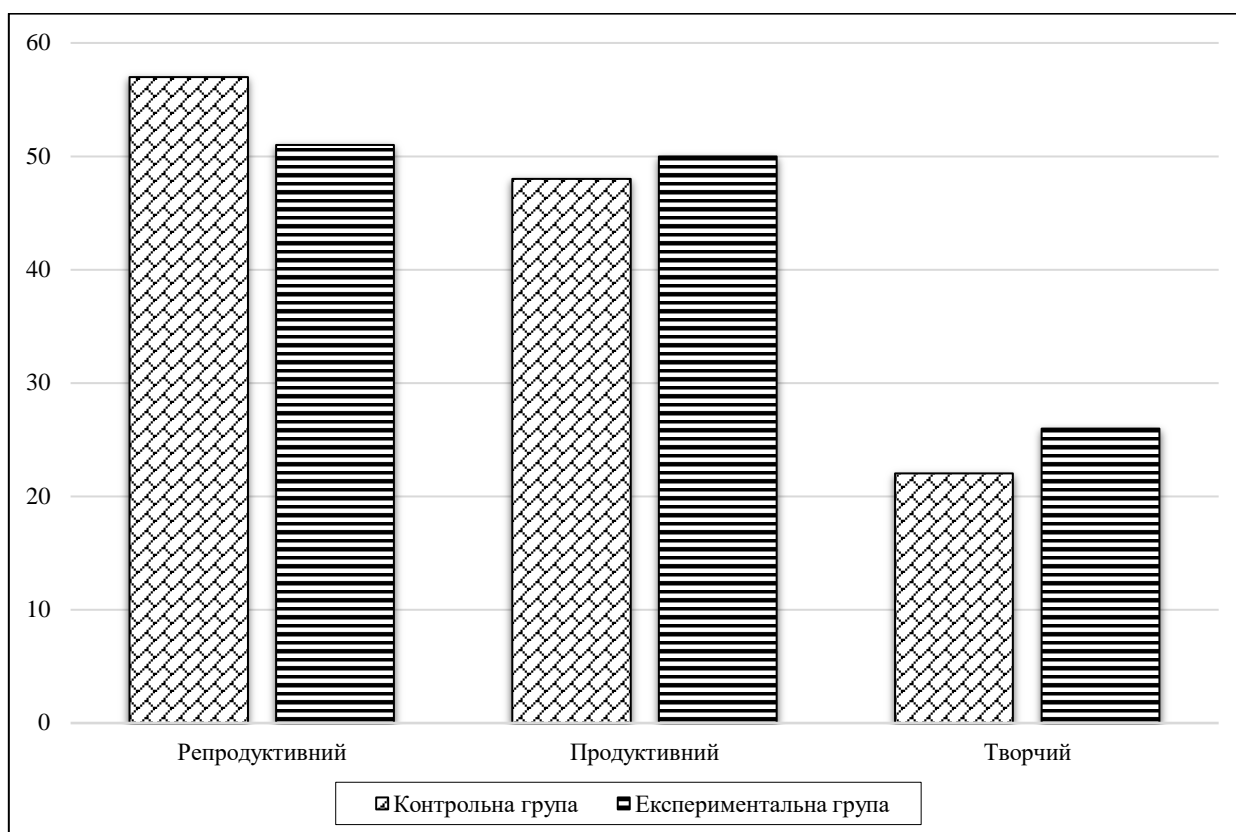

Рис. 3.3. Рівень готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах

Експериментальне значення критерію χ_E^2 становить 0.708. Критичне значення $\chi_{кр}^2$ при рівні значущості $p=0.05$ становить 5.991. Так як $\chi_E^2 < \chi_{кр}^2$, приймається нульова гіпотеза, а отже зв'язок між результативною та факторною ознаками статистично несуттєвий.

Рівень готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах не має суттєвих відмінностей та розподілений між репродуктивним та продуктивним рівнями. Творчий рівень характеризується найнижчими показниками, а рівень професійної підготовки вчителів може бути суттєво підвищений.

Проведений аналіз використання інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання вчителів предмету «Захист Вітчизни» засвідчив, що рівень використання традиційних технологій є суттєво вищим, а інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання має надзвичайно малий відсоток впровадження. Як наслідок, рівень готовності

до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» у процесі підвищення кваліфікації зростає надто повільно. Впровадження інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання вчителів предмету «Захист Вітчизни» під час підвищення кваліфікації є предметом дослідження у рамках формувального експерименту.

Метою формувального експерименту була перевірка ефективності впровадження інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання вчителів предмету «Захист Вітчизни» під час підвищення кваліфікації.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання вчителів предмету «Захист Вітчизни» впроваджувалася за допомогою низки заходів у рамках процесу підвищення кваліфікації, зокрема:

- майстер клас «вогнева підготовка»;
- семінар-практикум вчителів предмету «захист вітчизни та військово-патріотичного виховання»;
- інноваційний урок;
- гурток військово-патріотичного виховання «захист батьківщини»;
- інструкція до виконання практичних завдань;
- навчальний проект.

Подібно до етапу констатувального експерименту вчителі були розподілені на контрольну та експериментальну групу. У контрольній групі процес підвищення кваліфікації відбувався у звичному режимі, де здебільшого використовувалися традиційні технології навчання з елементами інформаційно-комунікаційних технологій. В експериментальній групі процес підвищення кваліфікації було побудовано на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій та їх інтеграції з традиційними навчальними технологіями.

Результативною ознакою був рівень готовності вчителів предмету «Захист Вітчизни» після проходження курсів підвищення кваліфікації, а факторна ознака передбачала інтеграцію інформаційно-комунікаційних та

традиційних технологій навчання.

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав доведення системного позитивного впливу інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання на рівень професійної готовності вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Дослідження рівня професійної готовності вчителів предмету «Захист Вітчизни» проводилося за чотирма компонентами: мотиваційним, когнітивним, діяльнісним та результативним у контрольній та експериментальній групах.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту було встановлено, що за мотиваційним компонентом результати порівняння рівня готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах не мали суттєвих відмінностей.

Формувальний етап дослідження дав можливість зробити висновки про значну позитивну динаміку та суттєву, статистично значущу різницю. Динаміка рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах за мотиваційним компонентом представлено у Таблиці 3.8 та відображено на рис. 3.4.

Експериментальне значення критерію χ^2_E становить 18.502. Критичне значення χ^2_{Kp} при рівні значущості $p=0.01$ становить 9.21. Так як $\chi^2_E > \chi^2_{Kp}$, нульова гіпотеза відхиляється та приймається альтернативна, а отже зв'язок між результативною та факторною ознаками статистично суттєвий, що свідчить про закономірні відмінності між контрольною та експериментальною групами.

Результати засвідчують суттєве зростання рівня внутрішньої мотивації вчителів. Позитивна динаміка рівня готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах за мотиваційним компонентом свідчить про ефективність комплексу

заходів та пропонованої методики.

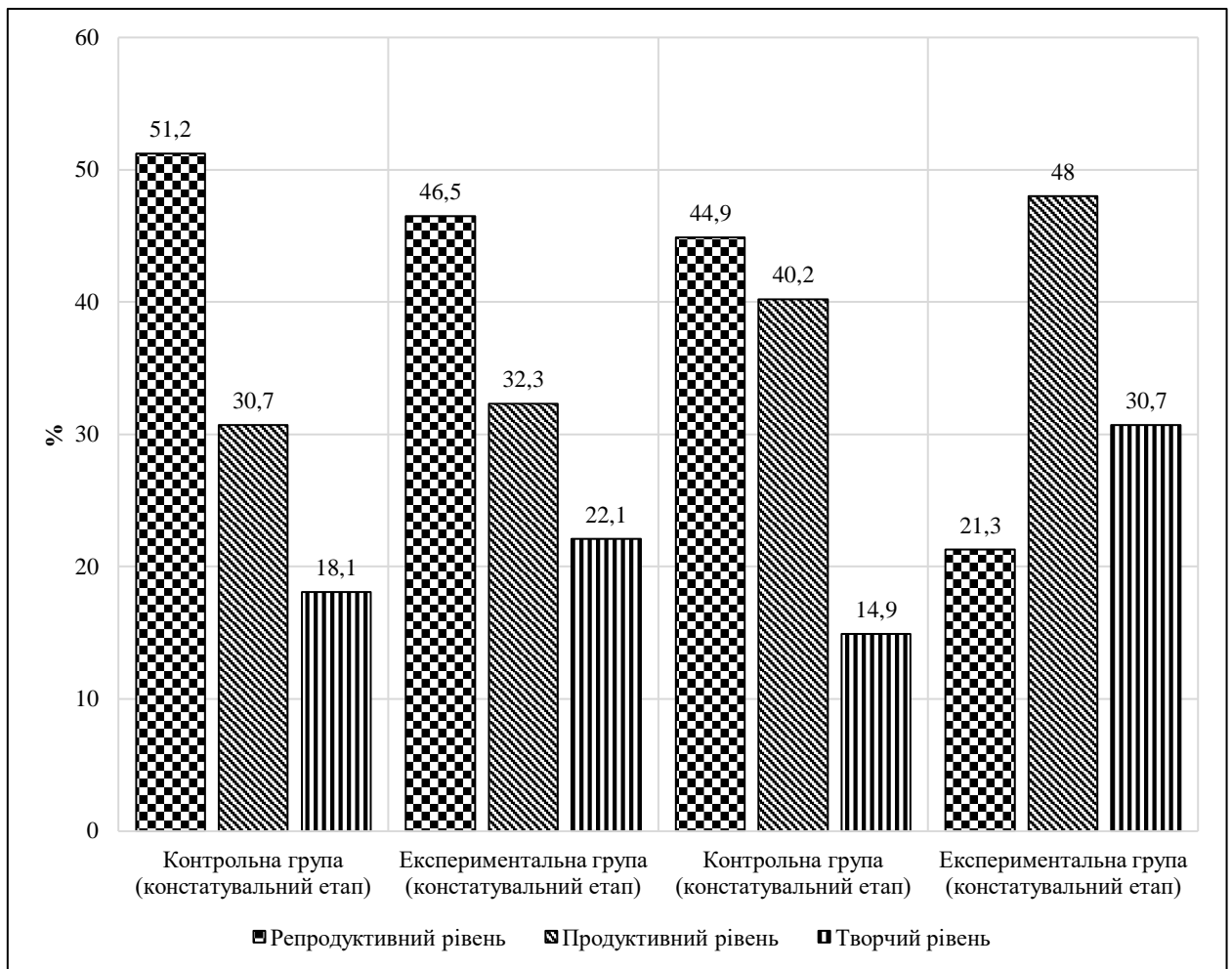

Рис. 3.4. Динаміка рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист вітчизни» у контрольній та експериментальній групах за мотиваційним компонентом

Таблиця 3.8

Порівняльний аналіз рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист вітчизни» за мотиваційним компонентом

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап			
	Група КГ (127)		Група ЕГ (127)		Група КГ (127)		Група ЕГ (127)	
	Особ и	%	Особ и	%	Особи	%	Особи	%
Репродуктивний	65	51,2	59	46,5	57	44,9	27	21,3
Продуктивний	39	30,7	41	32,3	51	40,2	61	48,0
Творчий	23	18,1	27	22,1	19	14,9	39	30,7

На наступному етапі було проведено дослідження динаміки рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах за когнітивним компонентом (див.

Таблицю 3.9 та рис. 3.5).

Таблиця 3.9

Порівняльний аналіз рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» за когнітивним компонентом

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап			
	Група КГ (127)		Група ЕГ (127)		Група КГ (127)		Група ЕГ (127)	
	Особ и	%	Особи	%	Особ и	%	Особ и	%
Репродуктивний	41	32,3	39	30,7	49	38,6	32	25,2
Продуктивний	55	40,1	54	42,5	48	37,8	52	40,9
Творчий	31	27,6	34	27,4	30	23,6	43	33,9

Експериментальне значення критерію χ_E^2 становить 6.044. Критичне значення $\chi_{кр}^2$ при рівні значущості $p=0.05$ становить 5.991. Так як $\chi_E^2 > \chi_{кр}^2$, нульова гіпотеза відхиляється та приймається альтернативна, а отже зв'язок між результативною та факторною ознаками статистично суттєвий, що свідчить про закономірні відмінності між контрольною та експериментальною групами.

Отримані результати засвідчили, що рівень інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» в експериментальній групі мав суттєвий вплив на формування професійних знань слухачів.

Подальший етап передбачав дослідження динаміки рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах за діяльнісним компонентом (див. Таблицю 3.10 та рис. 3.6).

Експериментальне значення критерію χ_E^2 становить 7.654. Критичне значення $\chi_{кр}^2$ при рівні значущості $p=0.05$ становить 5.991. Так як $\chi_E^2 > \chi_{кр}^2$, нульова гіпотеза відхиляється та приймається альтернативна, а отже зв'язок між результативною та факторною ознаками статистично суттєвий, що

свідчить про закономірні відмінності між контрольною та експериментальною групами.

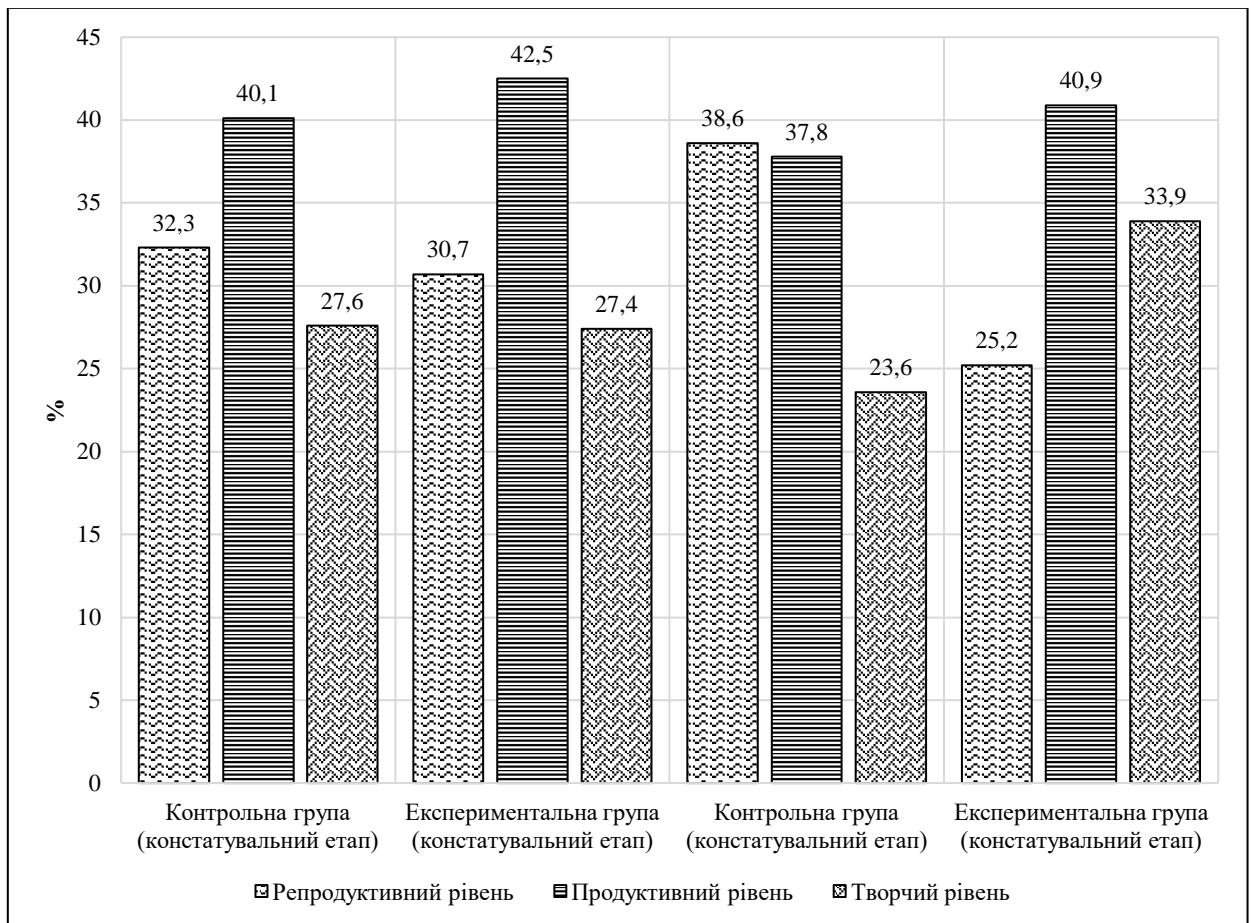

Рис. 3.5. Динаміка рівнів готовності до професійної вчителів предмету «Захист вітчизни» у контрольній та експериментальній групах за когнітивним компонентом

Таблиця 3.10

Порівняльний аналіз рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист вітчизни» за діяльнісним компонентом

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап			
	Група КГ (127)		Група ЕГ (127)		Група КГ (127)		Група ЕГ (127)	
	Особи	%	Особи	%	Особи	%	Особи	%
Репродуктивний	69	54,3	59	46,5	64	50,4	45	35,4
Продуктивний	44	34,6	51	40,2	46	36,2	51	40,2
Творчий	14	11,1	17	13,3	17	13,4	31	24,4

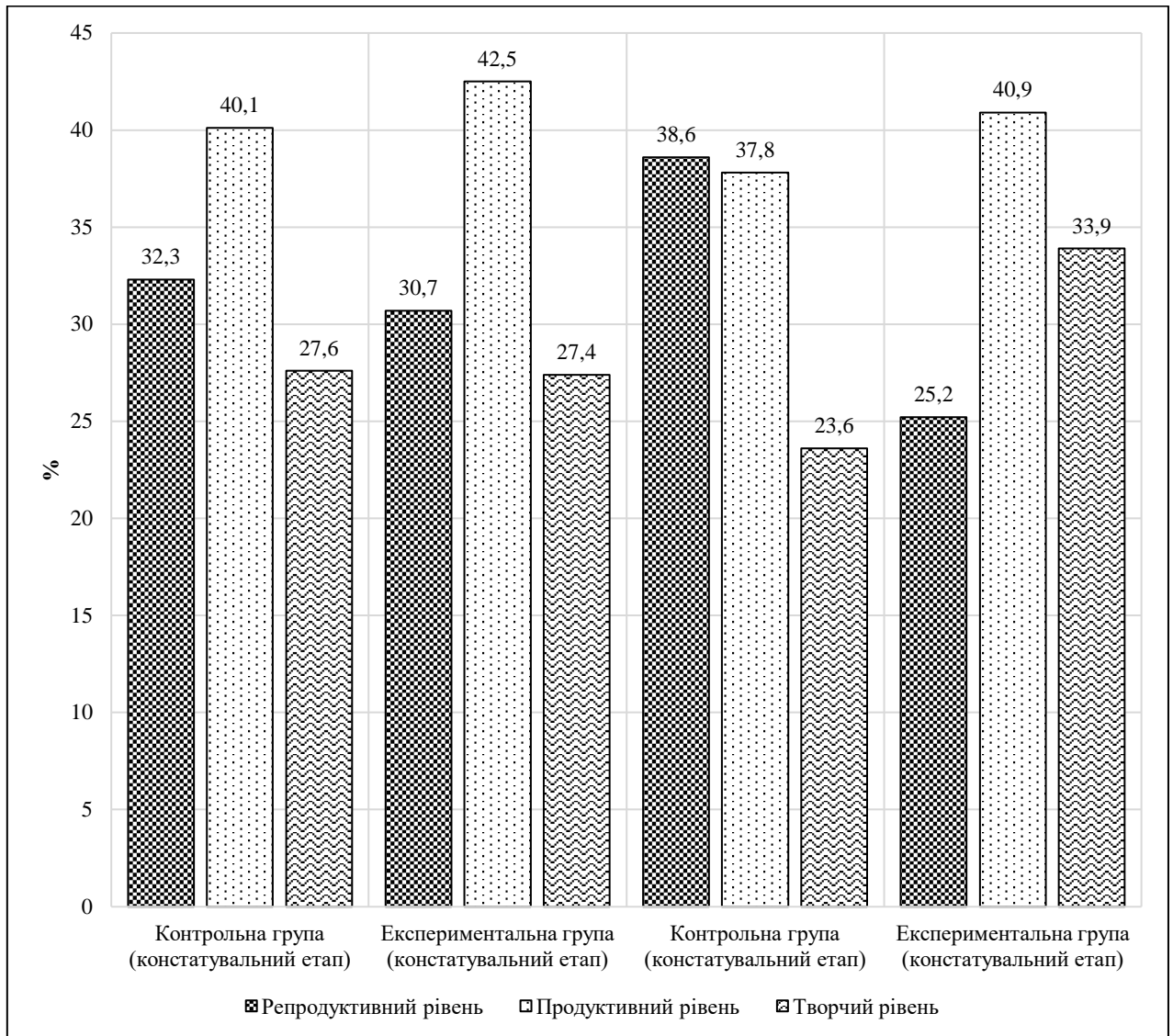

Рис. 3.6. Динаміка рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах за діяльнісним компонентом

Отримані результати засвідчили, що рівень інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» в експериментальній групі мав суттєвий вплив на формування професійних знань слухачів.

Завершальний етап передбачав дослідження динаміки рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах за результативним компонентом (див. Таблицю 3.11 та рис. 3.7). Експериментальне значення критерію χ^2_E становить 6.936. Критичне значення $\chi^2_{кр}$ при рівні значущості $p=0.05$ становить 5.991.

Таблиця 3.11

Порівняльний аналіз рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» за результативним компонентом

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап			
	Група КГ (127)		Група ЕГ (127)		Група КГ (127)		Група ЕГ (127)	
	Особи	%	Особи	%	Особи	%	Особи	%
Репродуктивний	53	41,7	49	38,6	49	38,6	37	29,1
Продуктивний	55	43,3	56	44,1	54	42,5	48	37,8
Творчий	19	15,0	22	17,3	24	18,9	42	33,1

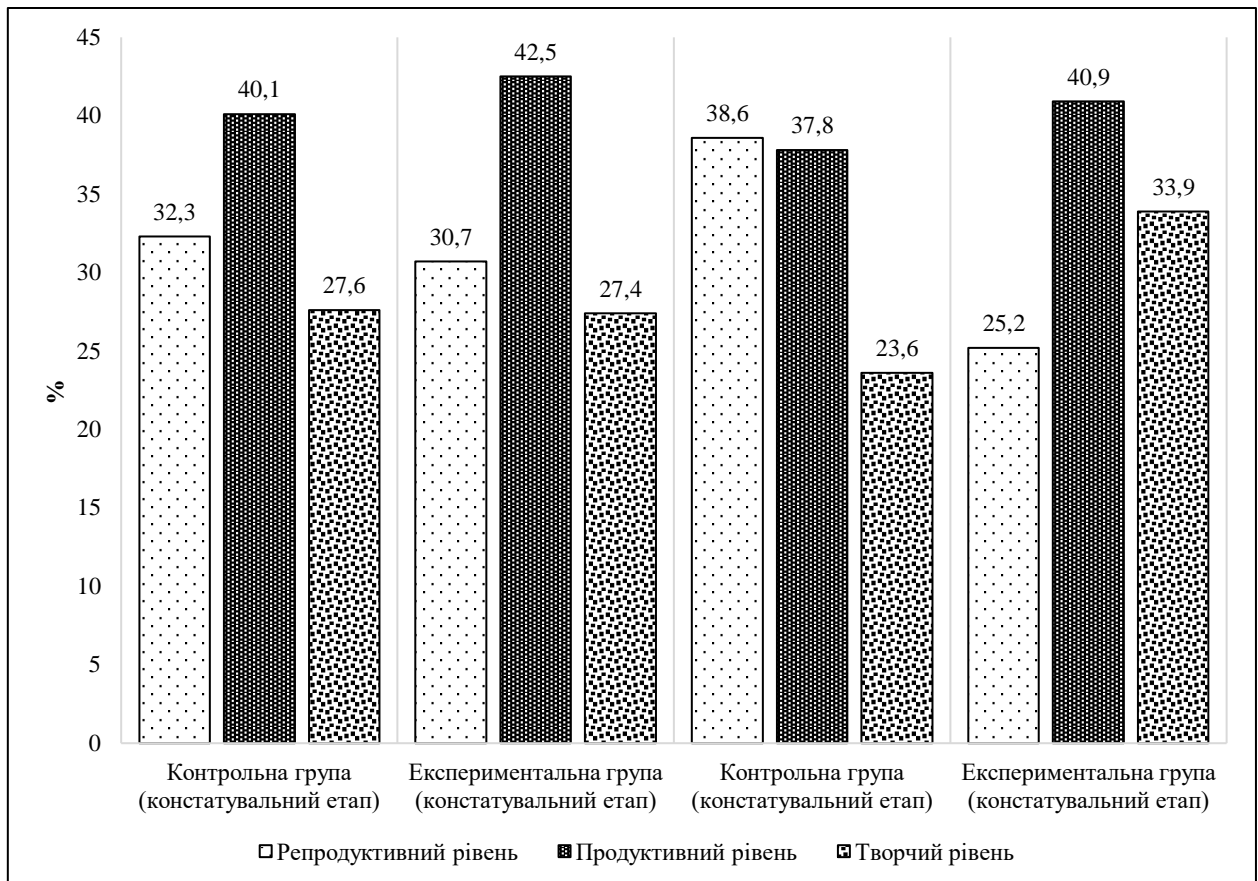

Рис. 3.7. Динаміка рівнів готовності до професійної діяльності вчителів предмету «Захист Вітчизни» у контрольній та експериментальній групах за результативним компонентом

Так як $\chi_E^2 > \chi_{кр}^2$, нульова гіпотеза відхиляється та приймається альтернативна, а отже зв'язок між результативною та факторною ознаками статистично суттєвий, що свідчить про закономірні відмінності між контрольною та експериментальною групами.

Отримані результати засвідчили, що рівень інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» в експериментальній групі мав суттєвий вплив на формування професійних знань слухачів.

Доцільно підкреслити важливість наявності плану, який ґрунтується на реальних потребах, є досяжним для ефективного розгортання технологій та вдосконалення навчального середовища. Етапами методики інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» визначено такі: орієнтовна диференціація слухачів за рівнями (стаж, базова освіта тощо), розроблення базового (інваріантного) курсу та варіативних курсів за рівнями диференціації, відбір інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання й обґрунтування їх інтеграції, створення навчальних спецкурсів і відповідного науково-методичного забезпечення.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі «Модель інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» та експериментальна перевірка її ефективності» обґрунтована розроблена модель та методика інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»; представлено результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності методики інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

1. Обґрунтована модель, яка охоплює мету формування готовності вчителя предмету «Захист Вітчизни» до його викладання, концептуальні засади інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій

навчання, принципи їх модулювання, методика інтеграції різних технологій навчання. Досліджено, що моделювання освітніх процесів супроводжується виконанням трьох основних завдань: побудова моделі, її дослідження та застосування.

2. Розроблена методика проведення курсів підвищення кваліфікації учителів предмета «Захист Вітчизни» з врахуванням інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання, яка передбачає: диференціацію слухачів за рівнями (стаж, базова освіта, володіння комп'ютерними технологіями тощо) та розроблення базових(інваріантних) і варіативних спеціальних курсів; відбір технологій навчання та обґрунтування їх інтеграції; створення навчальних спецкурсів та відповідного науково-методичного забезпечення.

3. Для дослідження результатів експерименту взято такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та результативний.

Отримані результати при рівні значущості 0,05 засвідчили, що рівень інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання у процесі підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» за усіма компонентами в експериментальній групі мав суттєвий вплив на формування професійних знань слухачів.

Підготовлено спецкурс «Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підготовці вчителя предмету «Захист Вітчизни», який сприятиме: виробленню позитивного ставлення до професійної діяльності; розвитку професійно-педагогічної компетенції вчителя предмету «Захист Вітчизни»; формуванню поглиблених знань з теорії і практики професійної діяльності; оволодінню вміннями користуватися інформаційно-комунікативними технологіями у загальноосвітній школі та оцінити її результативність; адаптації слухачів до реальних умов навчання в загальноосвітній школі.

Матеріали розділу висвітлені у таких публікаціях автора: Даналакій, & Хабюк, 2017; Хабюк, 2016b, 2017b, 2017c, 2017e.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення наукового завдання щодо теоретичного обґрунтування моделі інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» та дослідно-експериментальній перевірці її ефективності.

1. На основі теоретичного аналізу встановлено такі основні ознаки технології навчання: цільові установки, планування та організація їх виконання; пошук раціональних способів у досягненні поставлених цілей навчання; система науково обґрунтованих дій активних учасників процесу навчання; взаємодія і цілісність трьох компонентів: організаційної форми, освітнього процесу і кваліфікації вчителя; проектування освітнього процесу, його ефективність і гарантований кінцевий результат; система методів у процесі навчання і засвоєння знань через взаємодію технічних і людських ресурсів; алгоритмізація спільної діяльності вчителя та учнів.

Система підвищення кваліфікації учителів предмета «Захист Вітчизни» з урахуванням інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання передбачає: диференціацію слухачів за рівнями (стаж, базова освіта, володіння комп'ютерними технологіями тощо) та розроблення базових (інваріантних) і варіативних спеціальних курсів; відбір технологій навчання та обґрунтування їх інтеграції; створення навчальних спецкурсів та відповідного науково-методичного забезпечення.

Досліджено, що предмет «Захист Вітчизни» у середніх закладах освіти має низку особливостей, а відтак, і його викладання (орієнтація на сучасний стан і прогностичні тенденції у розвитку військової галузі в контексті реальної політичної ситуації в Україні; конкретизація цілей та змісту навчання предмету «Захист Вітчизни» у зв'язку з військовими діями; поділ предмету на військову та медичну складові; врахування специфіки військової підготовки та її взаємодію з фізичною культурою).

3. Обґрунтовано концептуальні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни», які охоплюють: виявлення стану готовності вчителя предмету «Захист Вітчизни» до інтеграції навчальних технологій та урахування особливостей його базової підготовки; встановлення вимог до інформаційно-педагогічної компетентності вчителя предмету «Захист Вітчизни» від закладів системи післядипломної освіти; підбір традиційних та інноваційних технологій навчання; укладання навчальної програми підвищення кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни» з використанням традиційних та комп'ютерних технологій навчання; розроблення моделі та спеціальних курсів для вчителя предмету «Захист Вітчизни»; розроблення методики інтегрування технологій навчання; засвоєння вчителем інтегрованих технологій навчання для використання у професійній діяльності.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни» проводиться з врахуванням таких принципів: єдності логічної структури елементів знань з предмету «Захист Вітчизни» та споріднених з ним предметів; інтеграції знань і навчальних технологій: змістової (єдність змісту знань), структурної (єдність структури знань), логіко-гносеологічної (логічний взаємозв'язок та наступність у освоєнні знань), науково-організаційної (єдність форм засвоєння знань), лінгвістико-семіотичної (єдність поняттєвого апарату науки); загально-методичної (єдність змісту освіти), окремо методичної (єдність одиниць знань: зовнішня та внутрішня).

Обґрунтовано методику інтеграції інформаційно-комунікативних і традиційних технологій навчання: проаналізувати логічну структуру і зміст навчального матеріалу, щоб коректно відібрати технології для використання; виявити рівень засвоєння навчального матеріалу здобувачами освіти; визначити умови навчання у конкретному середовищі з урахуванням особливостей навчальної дисципліни; виокремити інтегративний компонент

змісту навчального матеріалу; визначити підставу для інтеграції обраних технологій; адаптувати технології до конкретних умов навчання.

4. Скомпоновано й обґрунтовано модель підвищення кваліфікації учителів предмету «Захист Вітчизни» з використанням інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій навчання, яка охоплює мету формування готовності вчителя предмету «Захист Вітчизни» до його викладання, концептуальні засади і принципи інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання, методика інтеграції різних технологій навчання тощо.

Для дослідження результатів формувального експерименту взято такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та результативний.

Отримані результати при рівні значущості 0,05 засвідчили, що рівень інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання у процесі підвищення кваліфікації учителів предмету «Захист Вітчизни» за усіма компонентами в експериментальній групі мав суттєвий вплив на формування професійних знань слухачів.

5. Підготовлено спецкурс «Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій навчання у підвищенні кваліфікації учителів предмету «Захист Вітчизни», який дозволить поглибити комп'ютерну підготовку учителів, їхнє вміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології під час навчальних занять.

Проведене дослідження з проблем інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій навчання у підвищенні кваліфікації учителів предмету «Захист Вітчизни» створює можливості для подальших науково-педагогічних досліджень. Це стосується і використання комп'ютерних програм для організації дистанційної курсової перепідготовки учителів, і дослідження ефективності конкретних інформаційно-комунікаційних технологій навчання, і пошук надійних методів перевірки знань у слухачів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андрущенко, В. П. (2009). Пріоритети для освіти ХХІ століття. *Вища освіта України, 3 (дод. 1): Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»*, 7–8.
- Аніщенко, О. В., & Падалка, О. С. (2009). *Інформаційна культура педагога*. Взято з: http://www.rusnauka.com/12.APSN_2007/Pedagogica/20930.doc.htm
- Бабанський, Ю. К. (1978). *Как оптимизировать процесс обучения*. Москва, СССР: Знание.
- Балл, Г. О. (2000). Гуманізація загальної та професійної освіти: сучасна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири. У *Неперервна професійна освіта: проблеми пошуку, перспективи*. (с. 134–157). Київ, Україна: Віпол.
- Барбіна, Є. (2001). Роль і функції педагогічної майстерності у системі професійної підготовки педагогічних кадрів. *Педагогіка і психологія професійної освіти, 1*, 26–34.
- Беляєва, А. П. (1997). *Интегративно-модульная педагогическая система профессионального образования*. Санкт-Петербург-Радом: ИПТО РАО.
- Беспалько, В. П. (1989). *Слагаемые педагогической технологии*. Москва, СССР: Педагогика, 1989.
- Бех, І. (2002). Інтеграція як освітня перспектива. *Початкова школа, 5*, 5–6.
- Биков, В. Ю. & Мушка, І. В. (2009). Електронна педагогіка та сучасні інструменти систем відкритої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання, 5(13)*. Взято з: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
- Биков, В. Ю. (2010). Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання, 1(15)*. Взято з: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>

- Биков, В. Ю. (2011). Хмарні технології, ІКТ-аутсорсинг і нові функції ІКТ підрозділів освітніх і наукових установ. *Інформаційні технології в освіті, 10*, 8–23.
- Биков, В., & Шишкіна, М. (2016). Хмарні технології як імператив модернізації освітньо-наукового середовища вищого навчального закладу. *Теорія і практика управління соціальними системами, 4*, 55–70.
- Біда, О., Кучай, О., Кучай, Т., & Чичук, А. (2019). Формування інформаційної культури майбутніх фахівців у Франції і Великій Британії. *Педагогічний часопис Волині, 3(14)*, 10–14.
- Білик, О. С. (2009). *Педагогічні умови інтеграції методів навчання фахових дисциплін майбутніх будівельників у вищих технічних навчальних закладах*. (Дис. канд. пед. наук). Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця.
- Блощинський, І. Г., Яремчик, І. А., & Олійник, Л. В. (2012). Електронний навчальний посібник як засіб ефективного забезпечення дистанційного навчання у навчальних закладах державної прикордонної служби України. *Проблеми освіти, 71*, 122–127.
- Богдан, Г. Ю. (2003). *Новые информационные технологии как фактор повышения квалификации преподавателей колледжа*. (Дис. канд. пед. наук). Уральская государственная академия физической культуры, Челябинск.
- Богданова, І. М. (2003). *Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Інститут педагогіки АПН України, Київ.
- Бондар, В. І. (2000). *Теорія і технологія управління процесом навчання в школі*. Київ, Україна: АПН України; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова.
- Бондар, В. І., & Коханко, О. Г. (2008). *Проектування уроку як оптимальної системи. Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Початкова освіта»*. Київ, Україна: Фоліант.

- Бондар, С. П., Момот, Л. Л., Липова, Л. А., & Головка, Н. І. (2003). *Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті*; С. П. Бондар (ред.). Рівне, Україна: Редакційно-видавничий центр «Тетіс» Міжнародного університету «РЕГІ» ім. С. Дем'янчука.
- Борщук, Є. М. (2011). Системний підхід і синергетика. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України, 21.1*, 344–347.
- Брызгалова, С. И. (2004). *Формирование в вузе готовности учителя к педагогическому исследованию: теория и практика*. Калининград, Россия: КГУ.
- Булейко, О. І. (2009). *Інтеграція професійних знань майбутніх будівельників засобами інформаційних технологій у процесі фахової підготовки*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця.
- Буренко, В. М. (2005). *Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України, Київ.
- Бусел, В. Т. (2009). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ, Ірпінь, Україна: ВТФ «Перун».
- Васіна, Л. С. Інформаційні технології у навчанні математики майбутніх радіотехніків. *Проблеми освіти, 39*, 172–178.
- Вдовюк, В. И., & Фильков, С. М. (2004). *Основы педагогики высшей школы в структурно-логических схемах*. Москва, Россия: МГИМО(У) МИД России.
- Вербицкий, А. А., & Бакшаева, Н. А. (2000). *Развитие мотивации студентов в контекстном обучении*. Москва, Россия: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов.
- Вертипорох, Д. Я. (2014). Використання сучасних інформаційні технології у професійній підготовці майбутнього вчителя технологій. *Наукові*

записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки, 1, 82–86.

- Володько, В. М. (2001). Основні компоненти загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя. *Проблеми сучасної педагогічної освіти, 3. 4.1, 25–42.*
- Гинецинский, В. И. (1989). *Знание как категория педагогики: Опыт педагогической когитологии.* Ленинград, СССР: Издательство Ленинградского университета.
- Глобальные тенденции в развитии и использовании образовательных ресурсов и их роль в реформе образования.* (2010). Взято з: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files /3214676.pdf>
- Головань, М. С. (2007). Інформатична компетентність: сутність, структура та становлення. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах, 4, 62–69.*
- Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник.* Київ, Україна: Либідь.
- Гончаренко, С. У. (2000). *Методика як наука.* Хмельницький, Україна: Видавництво ХГПК.
- Гончаренко, С. У. (2008). *Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям.* Київ, Вінниця, Україна: ДОВ «Вінниця».
- Горейчук, В. (2015). Поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання іноземних мов як спосіб ефективного розвитку комунікативної компетенції учнів. *Поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання української та іноземних мов як чинник забезпечення дієвості знань: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, (с. 38–41).* Харків: РВВ ХТЕІ КНТЕУ.
- Грузін, Д. В., & Новікова, Н. В. (2017). Актуальність застосування stem-технологій в навчальному процесі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи:*

- Збірник тез за матеріалами I Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю.* (с. 30–34). Тернопіль, Україна: Осадча Ю. В.
- Гуревич, Р. С. (2012). Використання сучасних технологій навчання у ВНЗ. *Теорія і практика управління соціальними системами*, 2, 3–10.
- Гуревич, Р. С., Кадемія, М. Ю., & Шевченко, Л. С. (2012). *Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід.* Р. С. Гуревич (ред.). Вінниця, Україна: ТОВ фірма «Планер».
- Гуржій, А. М., & Доній, В. М. (1994). Наукове та методичне забезпечення професійної освіти. *Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Ч. 1*, (с. 19 – 22). Київ, Україна: ІЗМН.
- Даниленко, М. В., & Даниленко, Л. І. (1991). *Педагогічні задачі.* Київ, Україна: Вища школа.
- Данькевич, Л. Р. (2009). Ефективність застосування системи змішаного навчання у викладанні ділової англійської мови. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*, 137, 236–239.
- Денисенко, В. В. (2005). *Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів.* (Автореф. дис. канд. пед. Наук). Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, Харків.
- Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття).* (1994). Київ, Україна: Райдуга.
- Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний процес ЗНЗ інформаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року.* (2011). Законодавча база Кабінету Міністрів України. Взято з: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
- Державний стандарт вищої освіти. Загальні положення.* (2019). Взято з: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/state_standards/

- Державний стандарт освітньої галузі «Технологія». (2003). *Трудова підготовка в закладах освіти*, 4, 4–7.
- Еванс, М. *Що таке SharePoint*. (2019). Взято з: <http://office.microsoft.com/uk-ua/sharepoint-online-enterprise-help/HA010378184.aspx>
- Енциклопедія освіти*. (2008). В. Г. Кремень (ред.). Київ, Україна: Юрінком Інтер.
- Євсєєва, Г. П., & Бабенко, В. А. (2015). Інноваційні та традиційні технології навчання в умовах інформатизації освіти. *Імплементація сучасних технологій навчання навчальний процес: Матеріали статей міжнародної наукової конференції*, (с. 162–169). Київ, Україна: НУХТ.
- Єсіна, О. Г. (2012). Критерії оцінки якості підготовки сучасних фахівців. *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі*, VII, 84–90.
- Жук, Ю. О. (2002). Системні особливості навчально-виховного процесу в умовах широкого використання інформаційних технологій навчання. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*, 46, 19–21.
- Завалко, К. В. (2013). Організація та зміст процесу формування готовності майбутнього вчителя музики до інноваційної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 8(1), 43–50.
- Загвязинский, В. И. (2001). *Теория обучения: Современная интерпретация*. Москва, Россия: Издательский центр «Академия», 2001.
- Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. (2014). Взято з: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. (2017). Взято з: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». (2007). *Відомості Верховної Ради України*, 12, с. 102.

- Записки маркетолога. Маркетинговий словарь.* (2019). Взято з: http://www.marketch.ru/marketing_dictionary/
- Захар, О. Г. (2014). Використання інтернет-технологій у процесі підвищення кваліфікації вчителів. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, 5, 7–9.
- Захаревич, М. А. (2014). *Підготовка майбутнього вчителя технологій до використання мультимедіа у професійній діяльності.* (Дисертація канд. пед. наук). Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань.
- Захист Вітчизни: навчальна програма для навчальних закладів системи загальної середньої освіти (рівень стандарту), затверджено МОН України: Наказ № 1407 від 23.10.2017.* (2017). Взято з: mon.gov.ua
- Зубко, А. М. (2002). *Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України, Київ.
- Інформаційні та комунікаційні технології навчання в системі загальної середньої освіти зарубіжних країн.* (2012). Київ, Україна: Педагогічна думка.
- Інформаційні технології – значення терміну. Погляд з точки зору наукових і державних стандартів. Лабораторія SET.* (2019). Взято з: <http://www.setlab.net/?view=what-is-IT>.
- Кадемія, М. Ю. (2008). Інформаційно-комунікаційні технології як засіб самостійної роботи студентів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Серія «Педагогіка і психологія»*, 23, 188–193.
- Кайдалова, Л. Г. (2011). Теоретико-методичні аспекти використання інформаційно-комунікаційних технологій у вищих навчальних закладах. *Педагогіка та психологія*, 40(1), 50–57.

- Кінаш, І. П. (2011). Якість освіти як результат, процес та освітня система. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*, 21.5, 363–368.
- Кларин, М. В. (1989). *Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта.* – Москва, ССРСР: Знание.
- Климов, Е. А. (1974). *Путь в профессию.* Ленинград, ССРСР: Лениздат.
- Книга вчителя предмета «Захист Вітчизни»: довідково-методичне видання.* (2006). С. М. Дятленко, В. І. Ганчева, Є. Ю. Василенко, & С. І. Жевага (упоряд.). Харків, Україна: ТОРСІНГ ПЛЮС.
- Коваленко, В. (2003). Деякі методологічні питання гуманізації освіти. *Обрії освіти*, 1, 39–41.
- Коваленко, В. (2017). Використання інформаційних технологій з фахових дисциплін в системі освіти вищої школи. *Педагогіка вищої та середньої школи*, 1(50), 170–176.
- Коваленко, О., & Сапрунова, О. (2016). STEM-освіта: досвід упровадження в країнах ЄС та США. *Рідна школа*, 4(1036), квітень, 46–50.
- Козаков, В. А., & Дзвінчук Д. І. (2003). *Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: методологія та практика.* Київ, Україна: ЗАТ «НІЧЛАВА».
- Козлова, О. Г. (1991). *Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти.* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Інститут педагогіки АПН України, Київ.
- Козловська, І. (1999). *Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи (дидактичні основи).* Львів, Україна: Світ.
- Козловський, Ю. М. (2018). *Інтеграційні процеси в професійній освіті: методологія, теорія, методика.* Львів: Видавництво Львівської полтехніки.
- Козловський, Ю. М., & Козловська, І. М. (2015). *Едукаційна інтегрологія.* Львів, Україна: Сполом.

- Коменский, Я.-А. (1982). *Великая дидактика. Избранные педагогические сочинения, Т. 1.* Москва, СССР: Педагогика.
- Костюков, М. (1999). Інтеграція навчання як проблема професійної медичної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти, 1*, 114–121.
- Котко, Я. О. (2013). Сутність та можливості інтернет-підтримки професійної підготовки майбутнього вчителя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 28*, 81–85.
- Кошманова, Т. С. (1999). *Розвиток педагогічної освіти у США (1960-1998рр.).* Львів, Україна: Світ.
- Кравченко, К. В. & Хриков, Є. М. (2017). Міжнародний досвід застосування інформаційних та комунікативних технологій щодо підвищення конкурентоспроможності освіти. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки, 3*, 42–46.
- Краевский, В. В. (2001). Воспитание или образование. *Педагогіка, 3*, 16–17.
- Креденець, Н. Д. (2012). Сучасні інформаційні технологи як основа компетентнісно-орієнтованого формування професіоналізму фахівців у процесі їхньої освітньої підготовки. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методика навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 33*, 368–373.
- Кривонос, О., & Коротун, О. (2015). Змішане навчання як основа формування ікт-компетентності вчителя. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Серія: Проблеми методика фізико-математичної і технологічної освіти, 8*, 19–23.
- Кузьмина, Н. В. (1970). *Методы исследования педагогической деятельности.* Ленинград, СССР: Издательство Ленинградского университета.
- Кузьмінський, А. І., Кучай О. В., & Біда О. А. (2018). Використання польського досвіду підготовки фахівців з інформатики в системі педагогічної освіти України. *Інформаційні технології і засоби*

навчання, 68(6), 206–217. Взято з:
<https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2636>

- Кун, К. (2006). E-Leaming – електронное обучение. *Информатика и образование, 10*, 16–18.
- Курок, В. П. (2015). Міждисциплінарна інтеграція знань у педагогічних системах. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ, 1*, 82–89.
- Кухаренко, В. М. (2014). *Змішане навчання. Вебінар*. Взято з:
<http://www.wiziq.com/online-class/2190095-intel-blended>
- Лашук, Н. М. (2018). Потенціал технології сторітеллінгу як інструменту формування медіакомпетентності майбутніх маркетологів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 62*, 122–126.
- Левитес, Д. Г. (2003). *Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения*. Москва, Россия: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК».
- Лігоцький, А. О. (1997). *Система різнорівневої підготовки фахівців в Україні (теоретико-методологічний аспект)*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ.
- Ліпська, В. В. (2012). Упровадження програмного забезпечення microsoft sharepoint 2010 у вищих навчальних закладах України: переваги та недоліки. *Педагогічний альманах, 13*, 144–149.
- Лондер, О., Бликер, Т., Ковентри, П., & Иделен, Д. (2005). *Службы Microsoft Windows SharePoint. Шаг за шагом*. Москва, Россия: СП «Эком».
- Львов, М. С., Співаковський, О. В., & Щедролосьєв, Д. Є. (2012). Інформаційна система управління вищим навчальним закладом як платформа реалізації управління академічним процесом. *Вісник Харківського університету. Серія «Математичне моделювання*.

Інформаційні технології. Автоматизовані системи управління», 1, 1–21.

Мадзігон, В. М. (2001). Ключові проблеми інформатизації освіти. *Освіта України, 4, 6.*

Мазур, Л. (1997). Професіоналізм та універсалізм у підготовці кадрів освіти. *Філософські пошуки, 4, 255–260.*

Майер, В. Р. (2001). *Методическая система геометрической подготовки учителя математики на основе новых информационных технологий.* Красноярск, Россия: РИО КГПУ.

Макаренко, А. С. (1986). *Педагогические сочинения в 8 т. Л. Ю. Горюхин (сост.). Т. 1. Педагогические произведения 1922–1936 гг.* Москва. СССР: Педагогика, 1983–1986.

Макарова, Н. В. (1992). *Методология обучения новым информационным технологиям (для вузовэкономического профиля).* Санкт-Петербург: Издательство СПбУЭФ.

Максак, І. В. (2013). «Blended learning» як інноваційний підхід у формуванні професійної компетентності вчителя англійської мови. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки, (110), 247–249.*

Максимова, Л. П. (2015). Педагогічні аспекти використання хмарних технологій в освіті. Інновації у використанні інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. *Інженерні та освітні технології, 3(11), 194.*

Мамон, О. В. (2015). Переваги навчання з використанням технологій e-learning у порівнянні з традиційною освітою. *Інформаційні технології в освіті і науці, 1(1), 68–72.*

Марищук, В. А. (1982). *Психологические основы формирования профессионально значимых качеств.* (Диссертация д-ра пед. наук). Ленинградский ордена Ленина и ордена Трудового Красного Знамени

государственный университет имени А. А. Жданова. Военный дважды Краснознаменный институт физической культуры, Ленинград.

- Марусинець, М. М. (2006). Методологічні аспекти вдосконалення змісту вищої педагогічної освіти. *Педагогіка*, 9, 248–253
- Марченко, С. С. (2013). *Методика навчання майбутніх учителів технологій комп'ютерного моделювання та проектування*. (Дисертація канд. пед. наук). Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Київ.
- Мачинська, Н. (2017). Інтегрований підхід у навчанні школярів початкової школи: теоретична основа та практичний аспект. *Молодь і ринок*, 9(152), 31–37.
- Мачинська, Н.І. (2016). Міждисциплінарний дискурс підготовки майбутнього викладача в умовах магістратури. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 3–4(48–49), 35–38.
- Мищенко, А. И. (1992). *Формирование профессиональной готовности учителя к реализации целостного педагогического процесса*. (Диссертация д-ра пед. наук). Москва.
- Модернизация содержания педагогического образования с позиции компетентностного подхода*. (2008). В. В. Обухов, & С. И. Поздеева (ред.). Томск, Россия: Издательство ТГПУ.
- Морзе, Н. В., & Глазунова, О. Г. (2009). Критерії якості електронних навчальних курсів, розроблених на базі платформ дистанційного навчання. *Інформаційні технології в освіті*, 4, 63–75.
- Морзе, Н. В., & Кузьмінська, О. Г. (2011). Педагогічні аспекти використання хмарних обчислень. *ІКТ в освіті, дослідженнях та індустріальних додатках: інтеграція, гармонізація та трансфер знань*, 9, 20–29.
- Морозова, Т. Ю. (2011). *Теоретико-методологічні засади вищої інформаційно-технологічної освіти в Україні*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Інститут вищої освіти, НАПН України, Київ.

- Музиченко, В., & Повторєва, С. (1997). Філософські засади структурного методу пізнання. *Філософські пошуки*, 1–2, 51–56.
- Муқан, Н. В. (2011). *Професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США*. (Дисертація д-ра пед. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Муқан, Н. В., & Яремко, Г. В. (2017). *Професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл Австралії як науково-педагогічна проблема*. *Педагогічні науки*, 80, 56–61.
- Назаренко, М. М. (2003). Формирование информационной культуры – необходимая составляющая профессиональной подготовки педагогов-психологов. *Информационные технологии в образовании – 2003: материалы конференции*. Москва, Россия. Взято з: <http://ito.edu.ru/2003/II/3/II-3-2517.html>
- Назарова, Т. С. (1997). Педагогические технологии: новый этап эволюции? *Педагогика*, 3, 20–27.
- Назаровець, С., & Кулик, Є. (2017). Бібліотека 4.0: технології та сервіси майбутнього. *Бібліотечний вісник*, 5, 3–14.
- Некрасова, Г. Н. (2004). *Подготовка учителя технологии к использованию средств информационных технологий в профессиональной деятельности*. Москва, Россия: Издательство «Школа будущего».
- Ніколаєнко, С. (2005). Інформаційна революція в освіті. *Вища школа*, 9, 3–9.
- Нітченко, Г. М. (2008). *Зміст і методика підготовки майбутніх учителів трудового навчання з інформатики*. (Дисертація канд. пед. наук). Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, Чернігів.
- Носкова, М. В. (2015). *Підготовка керівника загальноосвітнього навчального закладу у системі післядипломної освіти до використання інтернет-технологій у професійній діяльності*. (Дисертація канд. пед. наук). Інститут педагогіки НАПН України, Київ.

- Обробка зображень та мультимедіа: навчальний курс.* (2013). Взято з:
<https://wiki.cuspu.edu.ua/index.php/>
Навчальний курс »Обробка зображень та мультимедіа»
- Олексюк, В. П. (2013). Досвід інтеграції хмарних сервісів google apps у інформаційно-освітній простір вищого навчального закладу. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 35(3), 64–73.
- Олійник, Ю. І. (2010). *Формування творчої особистості майбутніх учителів мистецьких спеціальностей засобами комп'ютерних технологій.* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Київ.
- Ортинський, В. Л. (2009). *Педагогіка вищої школи.* Київ, Україна: Центр учбової літератури.
- Ортинський, В. Л. (2017). *Педагогіка вищої школи.* Львів, Україна: Видавництво Львівської політехніки.
- Павлова, М. Б. (1993). О проектном подходе к разработке содержания предмета «Технология». *Школа и производство*, 5, 43–46.
- Паламарчук, В. Ф. (1987). *Школа учит мыслить.* Москва, Россия: Просвещение.
- Паламарчук, В. Ф. (2016). Взаимосвязь обучения и развития в современном образовании. *International Scientific Journal*, 11. Взято з:
<https://www.inter-nauka.com/issues/2016/11/1712/>
- Пастирська, І. Я. (2011). Загальнонаукові передумови інтеграції змісту гуманітарних та природничих дисциплін у вітчизняній педагогіці другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 4, 202–207.
- Педагогічні технології у неперервній професійній освіті.* (2001). С. О. Сисоєва (ред.). Київ, Україна: ВІПОЛ.
- Пехота, О. М., Кіктенко, А. З., Любарська, О. М. et al. (2001). *Освітні технології*; О. М. Пехота (ред.). – Київ, Україна: А.С.К.

- Пидкасистый, И. (2005). *Организация учебно-познавательной деятельности студентов*. Москва, Россия: Педагогическое общество России.
- Підготовка майбутнього вчителя о застосування інтерактивних технологій у професійній діяльності: методичні рекомендації*. (2016). Ю. М. Кобюк (ред.). Київ, Україна: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.
- Подласый, И. П. (2001). *Педагогика. Книга 1: Общие основы. Процесс обучения*. Москва, Россия: ВЛАДОС.
- Поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання української та іноземних мов як чинник забезпечення дієвості знань*. (2015). Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків, Україна: Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ.
- Полат, Е. С., & Бухаркина, М. Ю. (2010). *Современные педагогические и информационные технологии в системе образования*. Москва, Россия: Издательский центр «Академия».
- Пометун, О. І. (2004). Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн. У *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*; О. В. Овчарук (ред.). Київ, Україна: «К.І.С.», 16–24.
- Пономарьов, О. С. (2001). Фундаменталізація освіти в контексті моделі фахівця XXI століття. *Фундаменталізація вищої технічної освіти – необхідна умова випуску конкурентоспроможних фахівців* Ж *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, (с. 279–284). Харків, Україна.
- Попова, Г. Г. (2011). Интегративный подход к конструированию содержания образования в образовательных учреждениях системы НПО. *Наука, образование, общество. Раздел: Педагогика и методика, 01*. Взято з: <http://sakhgu.ru/journal/work139.htm>

- Про післядипломну освіту: проект (неофіційний текст) Закону України.* (2019). Взято з: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0870.html
- Проектирование педагогических систем. (1994). *Проектирование в образовании: проблемы, поиски, решения*, 28–29.
- Протасова, Н. Г. (1998). *Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку*. Київ, Україна: Державна академія керівних кадрів освіти.
- Процай, Л. П., & Гібалова, Н. В. (2017). Інтеграція хмарних і проектних технологій у підготовці майбутніх психологів. *Психологія і особистість*, 1(11), 237–248.
- Радченко, Ю. (2012). *Особливості використання сучасних інформаційних технологій в професійній підготовці майбутніх вчителів в умовах коледжу: методичні рекомендації*. Київ, Україна: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.
- Раков, С. А. (2005). *Формування математичних компетентностей учителя математики на основі дослідницького підходу у навчанні з використанням інформаційних технологій*. (Дисертація д-ра пед. наук). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків.
- Рашевська, Н. В. (2010). Змішане навчання як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*, 191, 89–96.
- Рашевська, Н. В. (2011). *Мобільні інформаційно-комунікаційні технології навчання вищої математики студентів вищих технічних навчальних закладів*. (Дисертація канд. пед. наук). Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, Київ.
- Роберт, И. В. (1994). *Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования*. Москва, Россия: «Школа-Пресс».

- Романишина, О. Я. (2016). *Теоретичні і методичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій*. (Дисертація д-ра пед. наук). Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль.
- Савчук, Н. С. (2007). Менталитет в системе ценностей и целей образования. *Педагогический дискурс, 1*, 119–127.
- Сафин, Р. С. (2002). Особенности проектирования эргономических технологий обучения в вузе. *Педагогическое образование и наука, 1*, 36–41.
- Сваровская, А. И. (2003). *Интеграция проектного метода обучения в класно-урочную систему обучения*. Взято з: <http://www.relarn.ru,8080>
- Семаньків, М., & Білусяк, Б. (2019). Використання інтернет-сервісів у навчальному процесі. *Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, (с. 97–100). Івано-Франківськ, Україна.
- Семеріков, С. О. (2009). *Теоретико-методичні основи фундаменталізації навчання інформатичних дисциплін у вищих навчальних закладах*. (Дисертація д-ра пед. наук). Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Київ.
- Семиченко, В. А. (2000). Пріоритети професійної підготовки : діяльнісний чи особистісний підхід? У *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*, (с. 176–203). Київ, Україна: Віпол.
- Семиченко, В. А. (2016). Компетентнісний підхід у контексті основних парадигм професійної підготовки фахівців у вищій школі. Створення суспільства рівних можливостей як реальна основа патріотизму. *XI Шинкаруківські читання: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, (с. 194–198). Київ, Україна.
- Семчук, С. І., Гаврилюк, С. М., & Бутенко, О. Г. (2018). Методологічні підходи формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх

фахівців дошкільної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 66(4), 24–41.

- Сергеева, Л. М. (2001). *Управлінські навички молодшого спеціаліста: теорія та методика формування*; С. О. Сисоєва (ред.). Київ, Україна:
- Сибирская, М. П. (1997). Личностно-ориентированные педагогические технологии повышения квалификации инженерно-педагогических работников профессионального образования. *Педагогический менеджмент и прогрессивные технологии обучения: Материалы II Петербургской международной научно-методической конференции, Ч II*, (с. 157–158). Санкт-Петербург, Россия.
- Сизоненко, Г. С. (2004). *Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної освіти ліцею)*. Київ, Україна: Гнозис.
- Система психолого-педагогічних вимог до засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчального призначення*. (2014). М. І. Жалдак (ред.). Київ, Україна: Атіка.
- Сігетій, І. П., Тимошенко, Ю. В., & Завгородня, Л. В. (2016). *Основи управління інформацією в освітніх системах*. Ужгород: ЗППО, Черкаси: Чабаненко Ю. А.
- Сікорський, П. І. (2019). *Теоретико-методологічні засади моделювання нових навчальних технологій у середніх закладах освіти*. Львів, Україна: Сполом.
- Сікорський, П. І. (1998). *Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання*. Львів, Україна: Каменярь.
- Сікорський, П., & Сікорська, Н. (2008). Психолого-педагогічні особливості моделювання нових технологій навчання у професійно-технічних закладах освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 1, 17-26.
- Сікорський, П. І. (2010). Методичні умови диференційованого навчання студентів у вищих навчальних закладах. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 3, 10-14.

- Смирнова, М. Є. (2010). *Підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів на засадах андрагогіки в післядипломній освіті*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Полтава.
- Смірнова, І. М. (2015). Професійна підготовка майбутніх учителів технологій до використання ІКТ на уроках технологій. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*, 4(2), 125–130.
- Смірнова, І. М. (2017). методологічне підґрунтя інформаційно-технологічної підготовки майбутніх учителів технологій до розроблення і використання електронних освітніх ресурсів. *Modern Methodology of Science and Education*, 2, September, 51–57.
- Смірнова, О. (2010). Методичні аспекти підготовки майбутніх учителів історії до інноваційної педагогічної діяльності. *Рідна школа*, 11, 50–53.
- Снігурова, І. І. (2017). Поєднання традиційних та інноваційних технологій навчання української мови як чинник ефективного формування мовленнєвої компетенції майбутніх інженерів. *Поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання української та іноземних мов як чинник забезпечення дієвості знань: Матеріали 4-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції*. (с. 149–152). Харків, Україна.
- Сорокіна, Н. Д. (2002). Инновационное обучение: сущность и содержание. *Вестник Московского университета, Серия 18: Социология и политология*, 4, 159–167.
- Стєпин, В. С., & Голдберг, Ф. И. (2018). Методы научного познания. *Гуманитарная энциклопедия*. Взято з: <http://gtmarket.ru>
- Стрельніков, В. Ю., & Брітченко, І. Г. (2013). *Сучасні технології навчання у вищій школі*. Полтава, Україна: Пуєт.
- Стрюк, А. М. (2013). Хмароорієнтовані засоби навчання інформатичних дисциплін студентів вищих навчальних закладів. Наукова молодь –

2013: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. Київ, Україна. Взято з: http://lib.iitta.gov.ua/106476/1/stryuk_14_1386390819_file.pdf

- Сухобок, О. Ю. (2010). Психолого-педагогічні аспекти застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 12, 146–149.
- Тихомірова, Ф. А. (2010). Інтеграція та диференціація: єдиний механізм розвитку наукового знання. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского, Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология»*, Т. 23(62), 1, 54–60.
- Токарева, А. В. (2014). Інтегративне навчання як один з перспективних напрямів розвитку сучасної вищої освіти. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*, 2(8), 184–187.
- Триус, Ю. В. (2005). *Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у вищих навчальних закладах*. (Дис. д-ра пед. наук). Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Черкаси.
- Триус, Ю. В., & Герасименко, І. В. (2012). Комбіноване навчання як інноваційна освітня технологія у вищій школі. *Теорія та методика електронного навчання*, III, 299–308.
- Уйсімбаєва, Н. В. (2006). *Формування професійної компетентності майбутніх економістів в процесі науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації* (Дисертація канд. пед. наук). Кіровоградський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка, Кіровоград.

- Фадеева, О. А. (2015). Сторителлинг как символическая информационно-коммуникативная технология. *Политическая лингвистика*, 4(54), 150–153.
- Федоришин, Б. А. (1979). *Психологические и методические основы профконсультационной работы с учащимися*. Киев, СССР: Киевский городской институт усовершенствования учителей.
- Федорчук, Н. А. (2002). Сучасний учитель в контексті комп'ютеризації навчального процесу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 359–364.
- Фірсова, Е. В. (2011). До питання про актуальні проблеми електронної педагогіки. *Актуальные задачи педагогики: Материалы Международной научной конференции*. (с. 251–258). Чита, Россия.
- Хуторской, А. В. (2007). *Современная дидактика*. Москва, Россия: Высшая школа.
- Цідило, І. М. (2006). *Дидактичні умови індивідуалізації трудового навчання учнів 8–9 класів засобами інформаційних технологій*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ.
- Чарнецкі, К. (2001). Теоретико-методологічні основи професійного розвитку людини. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 1, 141–157.
- Чернікова, Л. А. (2012). *Розвиток інформаційно-технологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Класичний приватний університет, Запоріжжя.
- Швидун, В. М. (2013). Аналіз поняття «післядипломна педагогічна освіта» в контексті інтеграції освітніх систем. *Теорія та практика державного управління*, 3, 98–104.
- Шишкіна, М. П., & Попель, М. В. (2013). Хмароорієнтоване освітнє середовище навчального закладу: сучасний стан і перспективи

розвитку досліджень. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 5(37). Взято з: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/903>

Якина, Л. Н. (2012). Уровневая модель интеграции содержания дисциплин гуманитарно-эстетического цикла у викладанні МХК. *Педагогическое образование в России*, 4, 106–111.

Якубовски, М. А. (2003). *Математическое моделирование профессиональной деятельности учителя*. И. М. Козловская (ред.). Львов. Украина: Евросвіт.

Янкович, О. І. (2009). *Розвиток освітніх технологій у теорії та практиці вищої педагогічної освіти України (1957–2005)*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Тернопіль.

Яшанов, С. М. (2010). Концепція розвитку системи інформатичної підготовки майбутніх учителів технологічної освіти в умовах компетентісного підходу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 13: Проблеми трудової та професійної підготовки*, 6, 172–179.

Яшанов, С. М. (2010). *Теоретико-методичні засади системи інформатичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання*. (Дисертація д-р пед. наук). Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Київ.

Яшанов, С. М. (2015). Концептуальні засади проектування системи інформативної підготовки майбутніх учителів в умовах компетенційного підходу. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*, 17, 181–190.

Яшанов, С. М. Сучасні аспекти розвитку змісту діяльності вчителя в умовах використання Інтернет-технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 16, 255–261.

- Bandhana, B. (2012). Integration of Information and Communication Technologies in Enhancing Teaching and Learning. *Contemporary educational technology*, 3(2), 130–140.
- Chen, A. Y., Mashhadi, A., Ang, D., & Harkrider, N. (1999). Cultural issues in the design of technology-enhanced learning systems. *British Journal of Educational Technology*, 30(3), 217–230.
- Driscoll, M. (2009). *Blended Learning & K-12/Definition*. Retrieved from: https://en.wikibooks.org/wiki/Blended_Learning_in_K-12/Definition
- Dziuban, C. D., Hartman, J. L., & Moskal, P. D. (2004). Blended Learning. *Center for Applied Research. Research Bulletin*, 7. Retrieved from: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ERB0407.pdf>
- Earle, R. S. (2002). The integration of instructional technology into public education: Promises and challenges. *ET Magazine*, 42(1), 5–13.
- Ginsburg, M. V., & Clift, R. T. (1998). *The Hidden Curriculum of the Pre-service Teacher*. New York, Houston: Education.
- Graham, C. R. (2005). Blended learning system: Definition, current trends and future direction. In: Bonk, C. J., Graham, C. R. (eds.). *Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*, (pp. 3–21). Pfeiffer, San Francisco.
- Graham, C. R., Allen, S., & Ure, D. (2003). *Blended learning environments: A review of the research literature*. Unpublished manuscript, Provo, UT Retrieved from: <http://www.arches.uga.edu>
- Hansen, J. D., Reich, J. (2015). Democratizing education? Examining access and usage patterns in massive open online courses. *Science*, 350(6265), 1245–1248.
- Jura, J. (1997). Animatorzy procesu kształcenia. *Pedagogika szkoły wyższej*, 8, 23–28.
- Katz, R. N. (2008). *The Tower and the Cloud: Higher Education in the Age of Cloud Computing*. USA: Educase.

- Kurczab, H. (1982). Model zawodowy nauczyciela a jego postawa twórcza. *Dydaktyka szkoły wyższej*, 3(59), 107–120.
- Legowicz, J. (1975). *O nauczycielu – Filozofia nauczania i wychowania*. Warszawa.
- Moebs, S., & Weibelzahl, S. (2006). Towards a good mix in blended learning for small and medium sized enterprises – Outline of a Delphi Study. *The Workshop on Blended Learning and SMEs held in conjunction with the 1st European Conference on Technology Enhancing Learning Crete: Proceedings*, (pp. 1–6). Greece.
- Mukan, N., Fuchyla, O., & Ihnatiuk, H. (2017). Constructivist approach in a paradigm of public school teachers' professional development in Great Britain, Canada, the USA. *Comparative Professional Pedagogy*, 7(2), 7–12.
- Mukan, N., Kravets, S., & Khamulyak, N. (2016). The Analysis of content and operational components of public school teachers' continuing professional development in Great Britain, Canada, the USA. *Comparative Professional Pedagogy*, 6(2), 26–32.
- Mukan, N., Myskiv, I., & Kravets, S. (2016). The characteristics of the systems of continuing pedagogical education in Great Britain, Canada, and the USA. *Comparative Professional Pedagogy*, 6(2), 20–25.
- Mukan, N., Yaremko, H., Kozlovskiy, Yu., Ortynskiy, V., & Isayeva, O. (2019). Teachers' continuous professional development: Australian experience. *Advanced Education*, 12, 105–113.
- National Council for Accreditation of Teacher Education (NCATE). (1995). Standards, Procedures, and Policies for the Accreditation of Professional Education Units. Washington: D.C.
- National Storytelling Network. (2018). *What is storytelling?* Retrieved from: <https://storynet.org/what-is-storytelling/>
- Newhouse, P. C., Trinidad, S., & Clarkson, B. (2002). *Quality pedagogy and effective learning with information and communications technology (ICT): A review of the literature*. Perth: Western Australia Department of

education. Retrieved from: www.eddept.wa.edu.au/cmis/eval/downloads/pd/litreview.pdf

Obuchowski, K. (1965). *Psychologia dążeń ludzkich*. Warszawa.

Słownik pedagogiki pracy. (1986). L. Koczniewska-Zagórska, T.W. Nowackij, Z. Wiatrowskij (red.). Ossolineum.

Standarts for State Approval of Teacher Education. (1989). National Association of State Directors of Teacher Education and Certification (NASDTEC). Salt Lake City: Utah State Office of Education, Curriculum Principles and Patterns Section.

Wang, Q. Y., & Woo, H. L. (2009). Systematic planning for ICT integration in topic learning. *Educational Technology and Society*, 10(1), 148–156.

ДОДАТКИ

Додаток А

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ «ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТА ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ» (пояснювальна записка)

Спецкурс «Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підготовці вчителя предмету «Захист Вітчизни» призначений для викладачів системи підвищення кваліфікації та передбачає кількість аудиторних годин від 8 до 16, оскільки охоплює три варіативні складові.

- базова містить класичні поняття: технологія, технологія навчання, традиційна технологія, інформаційно-комунікаційна технологія, поняття інтеграції, основні теоретичні засади інтеграції та особливості застосування інтеграції до технологій навчання (для усіх слухачів);
- уніфікація професійних знань, умінь і навичок слухачів курсів підвищення кваліфікації, яка передбачає освоєння певного матеріалу педагогічних технологій слухачами курсів підвищення кваліфікації, які не мають педагогічної освіти, або її рівень є у них недостатнім;
- творче освоєння певного обсягу знань, формування і розвиток умінь та навичок, необхідних для досягнення рівня, достатнього для використання комп'ютерної техніки під час викладання навчальної дисципліни «Захист Вітчизни» в умовах сучасної школи.

Доцільність впровадження спецкурсів, які дають можливість вчителю предмету «Захист Вітчизни» підготуватися до професійної діяльності на належному рівні, зумовлена двома обставинами: мінімальним обсягом педагогічної підготовки та додатковим обсягом знань та вмінь щодо професійної діяльності в загальноосвітній школі, який слухач може вибрати в межах спецкурсу, виходячи зі своїх потреб, інтересів та планів на майбутнє.

Метою спецкурсу є поглиблення знань про педагогічні можливості інформаційно-комунікативних технологій, формування вмінь організувати та оцінювати їх в загальноосвітній школі, розвиток інтересу й позитивного ставлення до професійної діяльності на засадах диференціації, соціалізації та особистісного підходу.

Особливістю спецкурсу «Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підготовці вчителя предмету «Захист Вітчизни» є можливість його застосування на кількох рівнях, у кількох масштабах (основний, поглиблений, факультативний, спеціальний), варіативна вибірковість (для усіх слухачів; для тих, хто хоче поглибити базові знання; для слухачів, які прагнуть бути вихователями; для тих, хто проявляє особливий інтерес до професійної діяльності).

Основними **завданнями** спецкурсу є:

- розкриття сутності професійної діяльності на різних рівнях глибини,

обсягу, аспектів навчального матеріалу;

- поглиблення теоретичних знань слухачів щодо інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій;
- сприяння адаптації у переході від теоретичної до практичної професійної діяльності, від педагогічної практики до професійної діяльності.

Спецкурс «Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підготовці вчителя предмету «Захист Вітчизни» сприяє:

- виробленню позитивного ставлення до професійної діяльності;
- розвитку професійно-педагогічної компетенції вчителя предмету «Захист Вітчизни»;
- формуванню поглиблених знань з теорії і практики професійної діяльності;
- оволодінню вміннями організовувати педагогічні можливості інформаційно-комунікативних технологій у загальноосвітній школі та оцінити її результативність;
- адаптації слухачів до реальних умов навчання в загальноосвітній школі.

Спецкурс охоплює взаємопов'язані компоненти:

- власне, спецкурс «Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни»;
- гурток військово-патріотичного виховання «Захист Батьківщини»;
- засоби перевірки й контролю у формі спеціалізованих тестів, опитування, контрольних робіт;
- ігрові методики тощо.
- інноваційний урок;
- інструкція до виконання практичних завдань;
- майстер-клас;
- набір завдань для одержання й пророблення досвіду роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями та комп'ютерним устаткуванням;
- навчальний проект;
- презентації;
- результати виконання творчих вправ та завдань, їх кількісні та якісні показники.
- розробки занять;
- семінар-практикум для вчителів предмету «Захист Вітчизни та військово-патріотичного виховання»;
- систему творчих завдань.

У структурі спецкурсу передбачені різні форми навчання: лекції, семінарські, практично-семінарські заняття, творчі завдання-проекти, написання рефератів, практика тощо. Передбачені також інтерактивні форми і методи навчання: диспути, дискусії, рольові ігри тощо.

Етапами методики інтеграції інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій у підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист

Вітчизни» визначено такі: орієнтовна диференціація слухачів за рівнями (стаж, базова освіта тощо), розроблення базового (інваріантного) курсу та варіативних курсів за рівнями диференціації, відбір інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій навчання з обґрунтуванням їх інтеграції, створення навчальних спецкурсів і відповідного науково-методичного забезпечення.

Додаток підготовлений автором.

Додаток Б
Додаток Б-1
А Н К Е Т А
для вчителя предмету «Захист Вітчизни»

Базова освіта _____
 (навч. заклад, спеціальність)

- Стаж роботи _____ років.
  - Дисципліни, які ви викладаєте
    1. _____
    2. _____
    3. _____
    4. _____
  - Курси підвищення кваліфікації _____
 (рік проходження, місце проходження)
  - Визначіть значущість їх впливу на підвищення Вашого фахового рівня:
    - отримана інформація на курсах дозволила значно підвищити мій фаховий та методичний рівень
    - отримана інформація на курсах дозволила підвищити мій фаховий та методичний рівень з окремих питань
    - нічого нового і цікавого не було (відвідування курсів необхідне для чергової атестації)
    - відвідування курсів принципово не потрібне, це даремне мартування часу
1. Чи скланий для вивення вашими студентами курс «Захист Вітчизни»?
    1. Так.
    2. Ні
  2. Чи можуть учні вашого навчального закладу реально засвоїти те, чого вимагає від них програма?
    - A) Так, вона відповідає їхньому рівню
    - B) У залежності від конкретного учня
    - C) Ні, ніхто не враховує специфіку контингенту учнів
    - D) Це їм явно не під силу
  3. Яким технологіям навчання Ви надаєте перевагу? (обґрунтуйте свій вибір)
    - A) традиційним (тому, що: _____)
    - B) активним (тому, що: _____)
    - C) інтерактивним (тому, що: _____)
  5. Чи брали Ви участь у розробленні навчально-методичного забезпечення з предмету?
    - A) Так
    - B) Ні
  - 5-а. Якщо “так”, що вкажіть, що саме розроблено вами:
    - авторський курс (спецкурс)
    - методичні рекомендації з дисципліни
    - наукові статті на методичну тематику

- інструкцій щодо проведення лаборат. (практ.) робіт
- навчально-методичний комплекс для проведення занять
- інше: _____

5-б. Якщо “ні”, то обґрунтуйте чому:

- немає мотивації (мала зарплата, це не враховується під час атестації тощо)
- мене влаштовує усталена система навчання, тому щось міняти немає сенсу
- інше: _____

6. Які форми співпраці з науково-дослідними інституціями Ви використовуєте у своїй діяльності?

- A) індивідуальні знайомства (я досить часто співпрацюю з _____)
- B) буваю на конференціях
- C) відвідую семінари
- D) відвідую методоб'єднання
- E) співпрацюю з обласним методкабінетом
- G) інше: _____

7. Що з нижче перерахованого Ви використовуєте з метою покращення засвоєння навчальної інформації Вашими учнями? (дайте оцінку в балах кожному із чинників)

Чинник	Бали (1-5)
• Усне пояснення	
• Пояснення з наявністю таблиць, схем	
• Пояснення з використанням муляжів	
• Пояснення з демонстрацією слайдів	
• Пояснення з демонстрацією кінофільмів	
• Пояснення з демонстрацією фільмів (комп'ютерний варіант)	
• Пояснення з мультимедійним супроводом	
• Самостійне опрацювання матеріалу за підручником (читання)	
• Самостійне складання конспектів, схем за підручниками, посібниками тощо	

•

8. Чи є у Вас можливість забезпечити усіх учнів своєї групи необхідними матеріалами під час практичних (лабораторних) занять?

- Так, кожний з учнів забезпечений усім необхідним приладдям
- Доводиться створювати групи по 4-6-ти осіб, щоб виконувалася 1 лабораторна (практична) робота
- На всю групу є лише один комплект, і тому робота проходить в режимі демонстраційного експерименту на робочому столі викладача
- За браком пристроїв і матеріалів обмежуємося малюнками з книжок чи таблиць
- Буває по-різному, в залежності від тематики лабор. (практ.) роботи

9. Які теми (розділи) курсу, на Вашу думку, варто вилучити з програми?

-
- Чому? – Заскладно   – Їм це не потрібно   – Їм це не цікаво
10. Чи вистачає навчального часу, виділеного на засвоєння програмного матеріалу?
 – Так   – Ні, це розраховано на дуже сильних учнів
11. Скільки годин відводиться на засвоєння Вашого курсу?
_____ год. Скільки б Ви на нього відвели? _____ год.

ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!

Додаток підготовлений автором.

Додаток Б-2**АНКЕТА ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ»:**

1. Вкажіть стаж Вашої роботи на посаді вчителя «Захист Вітчизни»:
  - а) до 5 років;
  - б) 5-10 років;
  - в) понад 10 років.
2. Який відсоток Ваших уроків носить нетрадиційний характер? _____ %
3. Які типи нетрадиційних уроків Ви використовуєте у роботі (можна виділити кілька):
  - а) інтегрований,
  - б) урок-змагання,
  - в) урок-КВН,
  - г) урок імітація телепрограми,
  - д) ролевий.
4. Які перешкоди стоять перед Вами, щоб мати змогу збільшити відсоток нетрадиційних уроків:
  - а) відсутність методичних рекомендацій;
  - б) відсутність часу на підготовку;
  - в) слабкий рівень учнів?
5. Запишіть середній час, який Ви витрачаєте на підготовку до уроку – _____ . Який відсоток займає розробка практичних завдань? _____ %
6. Які з перелічених методів Ви використовуєте найчастіше (можна вказати кілька):

а) пояснення;	е) метод створення ситуації новизни;
б) робота з допомогою;	ж) метод усного контролю;
в) демонстрація;	з) методу тестового контролю;
г) метод вправ;	к) метод порівняння;
д) метод пізнавальних ігор;	л) методом рецензій.

ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!

Додаток підготовлений автором.

Додаток Б-2

Анкета

для викладачів курсів підвищення кваліфікації

- Ваш педагогічний стаж роботи у навчальному закладі _____.
- Вкажіть організаційну модель навчання, яка використовується у Вашому навчальному закладі:
  - Традиційна (предметно орієнтована).
  - Інша інноваційна (вкажіть яка)_____.
- Визначіть у балах вплив кожного з нижче зазначених підходів на якість формування результату навчання курсанта. (Відповідь дайте з досвіду Вашої роботи):

		бали
1	Тематичний підхід	
2	Проблемний підхід (за проблемами пацієнта)	
3	Ситуаційний підхід	
4	Практичний підхід	
5	Ділової гри	
6	Навчання інших (тьюторські заняття)	
7	Інший (вказати, який _____)	
	Критерії для відповіді: 1 – незначний, 2 – середній 3 – вище середнього 4 – достатньо впливовий 5 – значний	

- Визначіть у балах вплив кожного фактору, який визначає Ваше уміння розробляти засоби навчання:

		1-5 балів
1	Курси ФПК (первинно)	
2	Курси ФПК (поточні)	
3	Обговорення на засіданнях циклової комісії	
4	З методичного кабінету	
5	Аналіз педагогічної літератури (самостійний)	
6	Власний досвід	
7	З інших джерел (вкажіть яких _____)	
	Критерії для відповіді: 1 – незначний, 2 – середній 3 – вище середнього 4 – достатньо впливовий 5 – значний	

- Чи відчуваєте ви труднощі при розробці вимірників знань і вмінь курсантів?

- Так.
- Ні.

- А. На чому з нижче перерахованого нормативно-дидактичного забезпечення ґрунтується розроблення засобів навчання Вами безпосередньо?

- В. Що, на Вашу думку, необхідно використовувати при розробленні засобів навчання, щоб курсанти могли успішно скласти іспити?

	А: +/-	Б: +/-
1. Зміст підручника, посібника		
2. Конспект лекцій, розроблений Вами		
3. Граф логічної структури теми		
4. Кваліфікаційна характеристика спеціаліста		

5. Навчальна програма дисципліни		
6. Стандарт вищої освіти підготовки спеціаліста		
7. Інше (вказіть, що саме)		

7. Яка шкала оцінки знань та вмінь об'єктивно відображає результат навчання курсанта?

1. 5-бальна.
2. 12-бальна.
3. 100-бальна.
4. Відносна (визначення відсотку правильно виконаних завдань від запланованих).

ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!

Додаток підготовлений автором.

Додаток В
Авторські розробки на тему:
«Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій
під час проведення уроків з предмету «Захист Вітчизни» та їх
презентація під час конкурсу «Учитель року – 2016»
(III-тій заключний етап)

1. Майстер-клас вчителя Хабюка А. Я. «Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках предмету «Захист Вітчизни».

Доступно для перегляду за адресою:

<https://www.youtube.com/watch?v=dNn2Dp9pysk&list=PLlGoA1PEos6aGcutEu2NDEomutg9sKW-n&index=25>

2. Урок учителя Хабюка А. Я. з предмету «Захист Вітчизни».

Доступно для перегляду за адресою:

https://www.youtube.com/watch?v=NEyUZ27dT0Y&list=PLlGoA1PEos6bG1CcmV_y5bj01vQgDjG3f&index=7

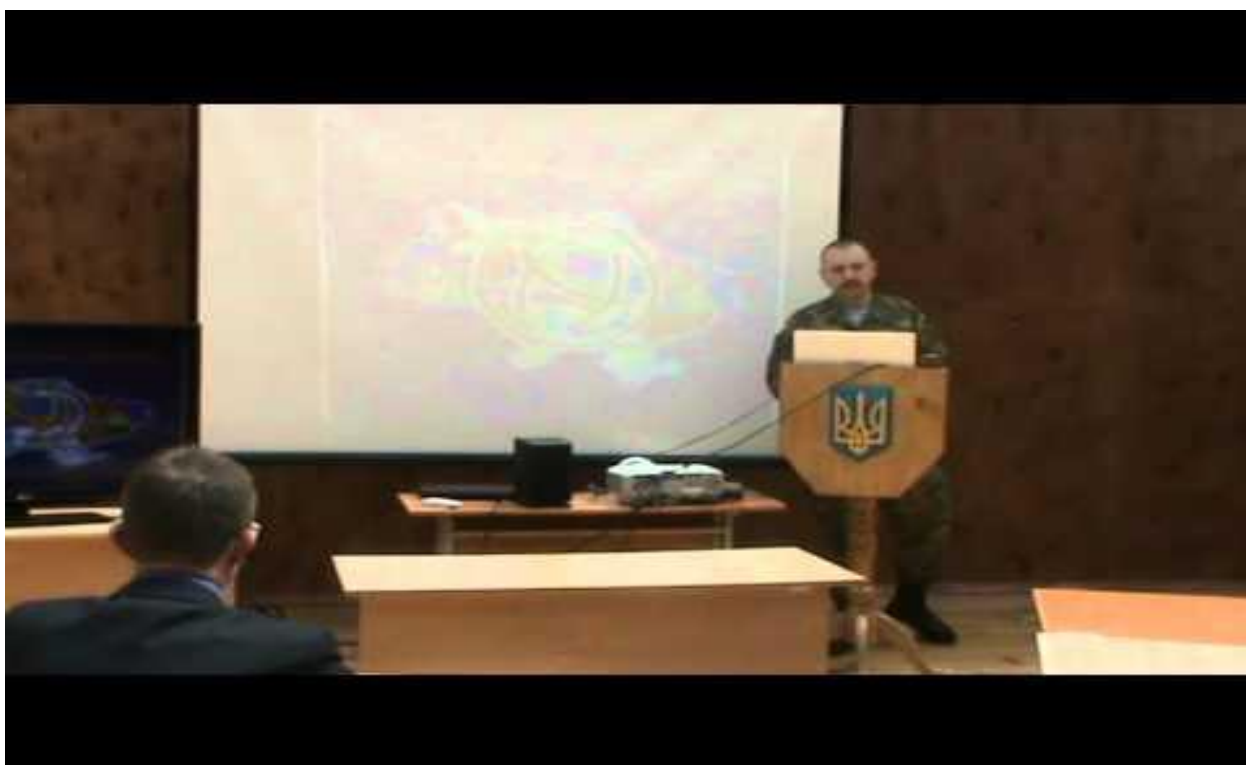

3. Навчальний проект Хабюка А. Я. «Українські національні бойові мистецтва».

Доступно для перегляду за адресою:

<https://www.youtube.com/watch?v=XBixXq4ENBM&list=PL1GoA1PEos6Y9FZ-cB3dyuNyWiz0ZnZ0C&index=12>

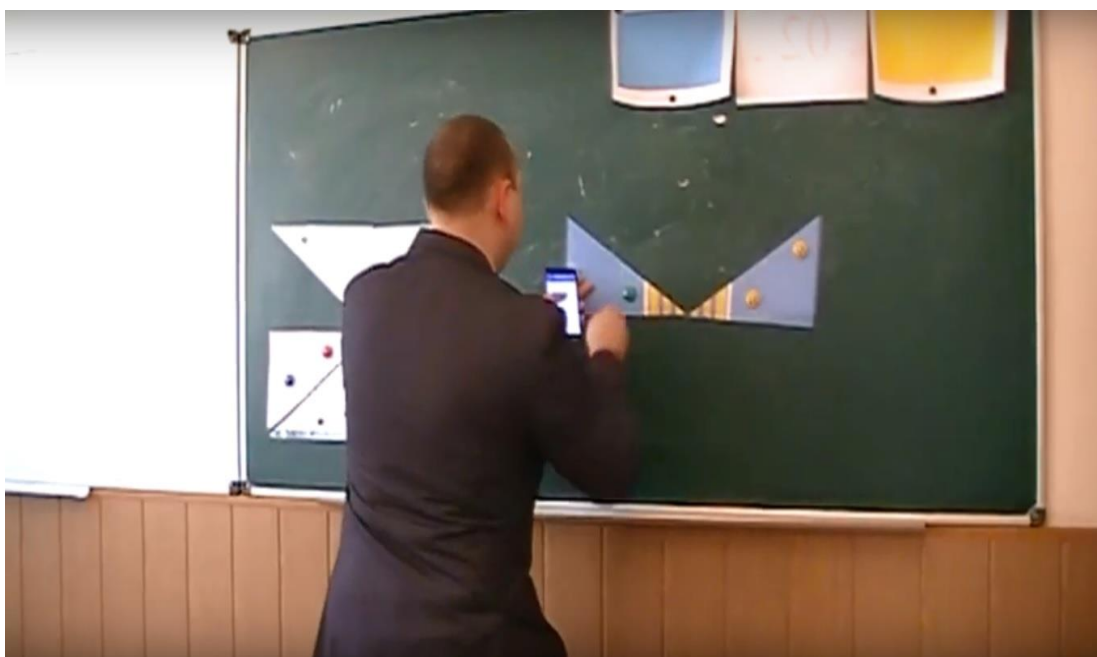
Додаток підготовлений автором.

Додаток Г
Авторські розробки на тему:
«Інтеграція інформаційно-комунікаційних та традиційних технологій
під час проведення уроків з предмету «Захист Вітчизни» та їх
презентація під час конкурсу «Учитель року – 2017»
(ІІ-ий обласний етап)

1. Майстер-клас вчителя Хабюка А. Я. «Творчість як складова національно-патріотичного виховання».

Доступно для перегляду за адресою:

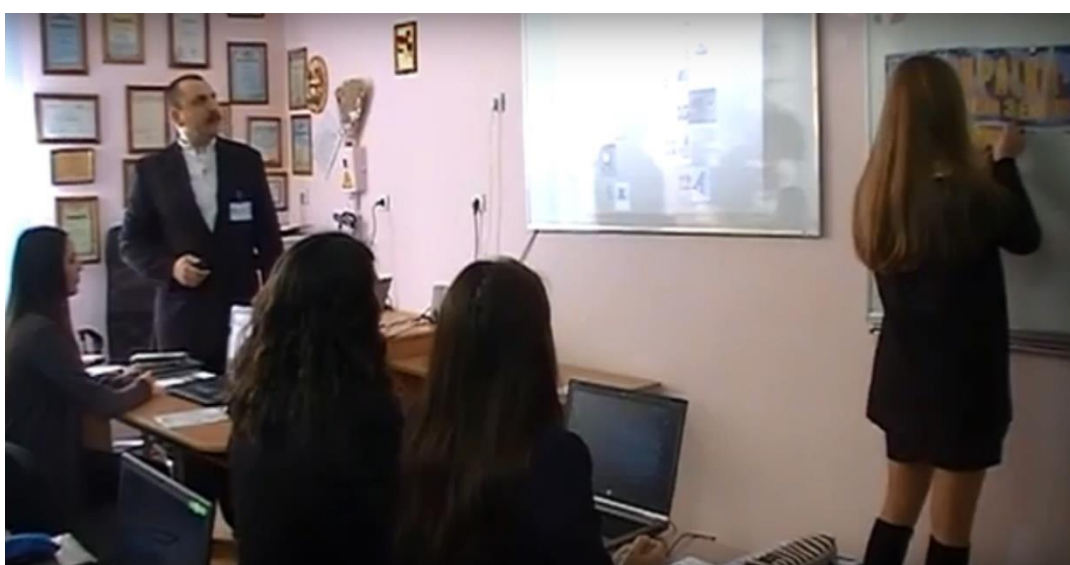
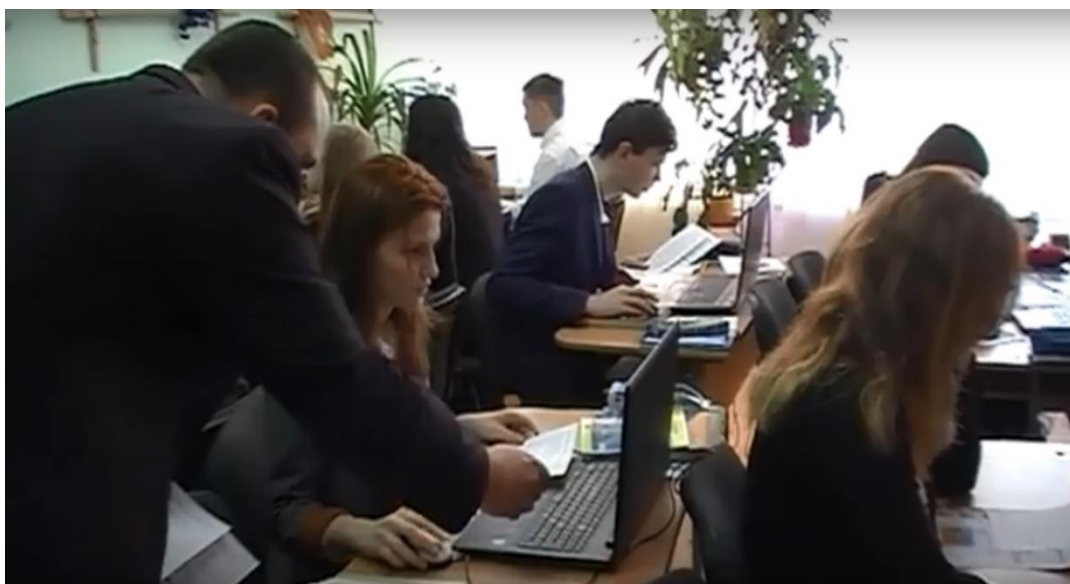
<https://www.youtube.com/watch?v=YITn8APJy1A&feature=youtu.be>

2. Урок учителя Хабюка А. Я. «Информатика».

Доступно для просмотра за адресою:

<https://www.youtube.com/watch?v=uOBVuDg9Pk&feature=youtu.be>

3. Презентація педагогічного доробку Хабюка А. Я.

Доступно для перегляду за адресою:

<https://www.youtube.com/watch?v=JLTYSMc5XAw&feature=youtu.be>

Додаток підготовлений автором.

Додаток Д-1

Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 87
Криворізької міської ради Дніпропетровської області

вул. Сормівська, 5, м. Кривий Ріг, 50048, Тел./факс (0564) 70-10-21,
e-mail: krog_shkola87@ukr.net, код ЄДРПОУ 20221447

Від 06.12.2019 № 650
На № _____ від _____

Д О В І Д К А

про впровадження результатів науково-педагогічного дослідження
ХАБЮКА Андрія Ярославовича на тему: “Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»”

Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №87 Криворізької міської ради у 2016-2019 рр. здійснювала впровадження результатів наукової діяльності А. Я. Хабюка у практику роботи.

Важливим результатом дослідження є розроблення методики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій. Ряд положень дисертаційного дослідження використано у практиці роботи закладу освіти.

Ми позитивно оцінюємо пропозиції, зроблені дисертантом стосовно особливостей інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій, зокрема виявлені специфічні методи вивчення предмета «Захист Вітчизни».

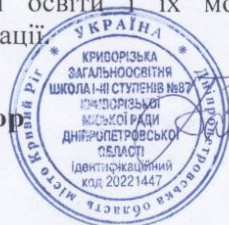
Означено, що інтеграція традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання – це зростаюча сфера з різноманітними визначеннями відповідно до різних аспектів її використання.

Стверджується, що інформаційно-комунікаційні технології, якщо вони належним чином інтегровані з традиційними, мають значний потенціал для вдосконалення процесу викладання та навчання.

Доцільно підкреслити важливість наявності плану, який ґрунтується на реальних потребах і є досяжним задля ефективного розгортання технологій та вдосконалення навчального середовища.

Результати теоретичного дослідження дисертанта мають наукове та практичне значення як для організації навчального процесу у закладах загальної середньої освіти і їх можна рекомендувати для подальшого поширення та апробації.

Директор

Т.Бабенко

Додаток Д-2

УКРАЇНА
ГЛИБОЦЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
У П Р А В Л І Н Н Я   О С В І Т И

60400, смт.Глибока, Чернівецької області, вул.Шевченка,1
тел., факс: (03734) 2-13-63, (03734) 2-12-45, e-mail:02147300@mail.gov.ua веб-сайт: glibosvit.ucoz.ua

вих. №1236 від 19 грудня 2019 р.

Д О В І Д К А

про впровадження результатів науково-педагогічного дослідження
ХАБЮКА Андрія Ярославовича на тему: “Інтеграція інформаційно-комунікаційних і
традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист
Вітчизни»”

Районний методичний центр управління освіти Глибоцької районної державної адміністрації Чернівецької області з 2016 по 2019 роки впроваджував результати наукових досліджень аспіранта кафедри педагогіки та інноваційної освіти Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», А. Я. Хабюка в рамках діяльності РМО, при атестації та підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Формувальний етап експерименту - вплив на готовність вчителів до організації НПД учнів - здійснено: 1) за допомогою спецкурсу методики навчання предмету «Захист Вітчизни», написання вчителями курсових робіт і виконання творчих завдань під час проходження курсової перепідготовки (теоретичний аспект); 2) шляхом залучення вчителів у комплексний інноваційний педагогічний проект (практичний аспект) в міжатаестаційний період.

Вчителі-члени РМО, які брали участь в експерименті, використовували навчально-методичний комплект, до складу якого входили завдання та інформаційні матеріали, розробки уроків з використанням авторської методики “зміна ролей”, методичні матеріали для слухачів курсів підвищення кваліфікації, інформаційно-аналітичні матеріали та рекомендації щодо використання комплекту з урахуванням специфіки урочної та позаурочної роботи.

Аналіз результатів формувального етапу експерименту підтвердив наявність у вчителів предмету «Захист Вітчизни» значного потенціалу для ефективного впливу на формування їхньої готовності до організації НПД учнів.

В процесі формувального етапу експерименту зросли всі показники, однак найвідчутніших змін зазнали показники змістового та діяльнісного компонентів. Обґрунтовано теоретичні засади інтеграції

інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації вчителя предмету “Захист Вітчизни”.

Педагогічними умовами інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій вчителя предмету “Захист Вітчизни” визначено такі: орієнтовна диференціація слухачів за рівнями (стаж, базова освіта тощо), розроблення базового (інваріантного) курсу та варіативних курсів за рівнями диференціації, відбір традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання та обґрунтування ефективності їх інтеграції, створення навчальних спецкурсів і відповідного науково-методичного забезпечення.

Виявлено, що однією з перешкод, що гальмують ефективну інтеграцію традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій в освіту є недостатня підготовка педагогів. Встановлено, що власне в системі підвищення кваліфікації можна забезпечити належне розуміння та базові компетенції засобами інформаційно-комунікаційних технологій та їх інтеграцію з традиційними технологіями. Це забезпечує стале навчання без відриву від роботи і тривалий результат. Означено, що інтеграція традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання – це зростаюча сфера з різноманітними визначеннями, відповідно до різних аспектів її використання. Показано, що підвищення кваліфікації вчителів предмету “Захист Вітчизни” у педагогічному аспекті проявляється в освоєнні інноваційних методик навчання. Стверджується, що інформаційно-комунікаційні технології, якщо вони належним чином інтегровані з традиційними, мають значний потенціал для вдосконалення процесу викладання та навчання. Доцільно підкреслити важливість наявності плану, який ґрунтується на реальних потребах і є досяжним задля ефективного розгортання технологій та вдосконалення навчального середовища.

Основні результати дослідження розглядались та аналізувались на засіданнях РМО, апробацію здійснено на районних методичних заходах. Відзначалося, що інтеграція ІКТ з традиційними освітніми технологіями сприяє формуванню єдиного освітнього простору, процесам особистісно орієнтованої підготовки, гуманізації, гуманітаризації слухачів предмета «Захист Вітчизни», підвищення їх загального культурного рівня. Досвід розглянуто на засіданні Ради РМЦ (протокол №3 від 30.10.2019р.) та рекомендовано до впровадження у закладах освіти Глибоцького району.

Методичний центр управління освіти Глибоцької районної державної адміністрації Чернівецької області рекомендує використовувати результати дослідження А. Я. Хабюка при складанні робочих навчальних програм та викладанні предмету «Захист Вітчизни» в навчальних закладах Глибоцького району Чернівецької області. Вважаємо, що дане дослідження має важливу практичну і методичну цінність.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду Національного університету «Львівська політехніка».

Начальник управління освіти Глибоцької РДА **В. І. Барарюк**
Завідувач РМЦ **О. С. Намака**

Додаток Д-3

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДДІЛ ОСВІТИ РАДЕХІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вузлівський опорний навчально-виховний комплекс
«Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – ліцей»
Радехівської районної ради

Розрахунковий рахунок № 35415001019395 ГУДКСУ
у Львівській області, Радехівський р-н, с.Вузлове,

МФО 825014 ЄДРПОУ 22374922

Телефон № 03255-31-2-27

від _____ № 289
На № _____ від 20.12.19р.

Д О В І Д К А

про впровадження результатів науково-педагогічного дослідження
ХАБЮКА Андрія Ярославовича на тему: «Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»»

Вузлівський опорний навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів-ліцей» у 2018-2019 рр. здійснював впровадження результатів наукової діяльності А. Я. Хабюка у практику своєї роботи.

Зокрема, під час підвищення кваліфікації вчителя «Захисту Вітчизни» Курила Я.Г. використовувалися традиційні методи (лекції, практичні та семінарські заняття, самостійна робота тощо), які поєднувалися з комп'ютерними технологіями, в тому числі дистанційне навчання на базі Національного університету «Львівська політехніка».

Оскільки предмет «Захист Вітчизни» має свої особливості, поєднує спортивну та військову підготовку, тому інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій навчання є доречними не лише під час підвищення кваліфікації вчителя, а на уроках з цього предмету.

Використання інформаційно-кваліфікаційних технологій у процесі навчання учнів дозволяє демонструвати не лише складну військову зброю і техніку, а й використання їх під час бойових дій. Тому вчитель предмета «Захист Вітчизни» має добре володіти комп'ютерними технологіями і використовувати їх у навчальній діяльності.

Результати теоретичного дослідження дисертанта мають наукове та практичне значення як для організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти і їх можна рекомендувати для подальшого поширення та апробації.

Заступник керівника ОНВК

Н.Білобран

Додаток Д-4

УКРАЇНА
КОРОВІЙСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА I-III ступенів
Коровійської сільської ради
Глибоцького району Чернівецької області

60410, с.Коровія, Чернівецької області, Глибоцького району, вул.Шкільна, 1А тел.: (03734) 3-62-98,
 тел./факс (03734) 3-63-22, ел.адреса: koroviya-school@ukr.net, сайт школи: <http://koroviya.ucoz.ua/>, код згідно з ЄДРПОУ 22849799

вих. № 432 від 20 грудня 2019 р.

Д О В І Д К А

про впровадження результатів науково-педагогічного дослідження
ХАБЮКА Андрія Ярославовича на тему: «Інтеграція інформаційно-
 комунікаційних і традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації
 вчителя предмету «Захист Вітчизни»»

Коровійська загальноосвітня школа I-III ступенів Коровійської сільської ради Глибоцького району Чернівецької області у 2016-2019 рр. здійснювала упровадження результатів наукової діяльності А. Я. Хабюка у практику роботи нашого закладу.

Важливим результатом дослідження є розроблення методики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій. Ряд положень дисертаційного дослідження використано у практиці роботи нашого закладу.

Ми позитивно оцінюємо пропозиції, зроблені дисертантом стосовно особливостей інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій, зокрема виявлені специфічні методи вивчення предмета «Захист Вітчизни».

Означено, що інтеграція традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання – це зростаюча сфера з різноманітними визначеннями відповідно до різних аспектів її використання.

Стверджується, що інформаційно-комунікаційні технології, якщо вони належним чином інтегровані з традиційними, мають значний потенціал для вдосконалення процесу викладання та навчання.

Доцільно підкреслити важливість наявності плану, який ґрунтується на реальних потребах і є досяжним задля ефективного розгортання технологій та вдосконалення навчального середовища.

Результати теоретичного дослідження дисертанта мають наукове та практичне значення як для організації навчального процесу у закладах загальної середньої освіти і їх можна рекомендувати для подальшого поширення та апробації.

Директор Коровійської ЗОШ I-III ступенів

О.Г. Лупуляк

Додаток Д-5

У К Р А Ї Н А
Управління освіти Чернівецької міської ради
Чернівецька спеціалізована школа I – III ступенів
фізико-математичного профілю № 6
Чернівецької міської ради

58013, м. Чернівці, вул. Володимира Комарова, 26-Б тел.: (03722) 4-26-38; 4-25-22
 e-mail cvznz-6@meta.ua код ЄДРПОУ № 21431046

вих. № 02-03/314 від « 20 » грудня 2019 р.

Д О В І Д К А

про впровадження результатів науково-педагогічного дослідження
ХАБЮКА Андрія Ярославовича на тему: “Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»”

Чернівецька спеціалізована школа I-III ступенів фізико-математичного профілю № 6 Управління освіти Чернівецької міської ради у 2016-2019 рр. здійснювала впровадження результатів наукової діяльності А. Я. Хабюка у практику роботи СЗОШ № 6.

Важливим результатом дослідження є розроблення методики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій. Ряд положень дисертаційного дослідження використано у практиці роботи ЗЗСО м. Чернівці, та Чернівецької області зокрема СЗОШ № 6.

Ми позитивно оцінюємо пропозиції, зроблені дисертантом стосовно особливостей інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій, зокрема виявлені специфічні методи вивчення предмета «Захист Вітчизни».

Означено, що інтеграція традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання – це зростаюча сфера з різноманітними визначеннями відповідно до різних аспектів її використання.

Стверджується, що інформаційно-комунікаційні технології, якщо вони належним чином інтегровані з традиційними, мають значний потенціал для вдосконалення процесу викладання та навчання.

Доцільно підкреслити важливість наявності плану, який ґрунтується на реальних потребах і є досяжним задля ефективного розгортання технологій та вдосконалення навчального середовища.

Результати теоретичного дослідження дисертанта мають наукове та практичне значення як для організації навчального процесу у закладах загальної середньої освіти і їх можна рекомендувати для подальшого поширення та апробації.

В.Н. Дем'янчук

Додаток Д-6

**ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20 ; тел./ факс (0372) 52-73-36 E-mail: cv_ipo@ukr.net

01-08/947 бір 20.12.2019.

Д О В І Д К А

про впровадження результатів науково-педагогічного дослідження
ХАБЮКА Андрія Ярославовича на тему: “Інтеграція інформаційно-комунікаційних і
традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації вчителя предмету
«Захист Вітчизни»”

Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області з 2016 по 2019 роки впроваджував результати наукових досліджень аспіранта кафедри педагогіки та інноваційної освіти Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», А. Я. Хабюка при підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Формувальний етап експерименту вплив на готовність учителів до організації НПД учнів здійснено: 1) за допомогою спецкурсу методики навчання предмету «Захист Вітчизни», написання вчителями курсових робіт і виконання творчих завдань під час проходження курсової перепідготовки (теоретичний аспект); 2) шляхом залучення вчителів у комплексний інноваційний педагогічний проект (практичний аспект).

Вчителі, які брали участь в експерименті, використовували навчально-методичний комплект, до складу якого входили завдання та інформаційні матеріали конкурсу, розробки уроків з використанням авторської методики “зміна ролей”, методичні матеріали для слухачів курсів підвищення кваліфікації, інформаційно-аналітичні матеріали за результатами конкурсу та рекомендації щодо використання комплекту з урахуванням специфіки урочної та позаурочної роботи.

Аналіз результатів формувального етапу експерименту підтвердив наявність у вчителів предмету «Захист Вітчизни» значного потенціалу для ефективного впливу на формування їхньої готовності до організації НПД учнів.

В процесі формувального етапу експерименту зросли всі показники, однак найвідчутніших змін зазнали показники змістового та діяльнісного компонентів. Обґрунтовано теоретичні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації вчителя предмету “Захист Вітчизни”.

Педагогічними умовами інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій вчителя предмету “Захист Вітчизни” визначено такі: орієнтовна диференціація слухачів за рівнями (стаж, базова освіта тощо), розроблення базового (інваріантного) курсу та варіативних курсів за рівнями диференціації; відбір традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання та обґрунтування їх інтеграції, створення навчальних спецкурсів і відповідного науково-методичного забезпечення.

Виявлено, що однією з перешкод, що гальмують ефективну інтеграцію традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій в освіту, – недостатня підготовка педагогів. Встановлено, що власне в системі підвищення кваліфікації можна сформувати належне розуміння та адекватні компетенції з освітнім використанням інформаційно-комунікаційних технологій та їх інтеграції з традиційними технологіями. Це забезпечує стале навчання без відриву від роботи і тривалий результат. Означено, що інтеграція традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання – це зростаюча сфера з різноманітними

визначеннями відповідно до різних аспектів її використання. Показано, що підвищення кваліфікації вчителів предмету "Захист Вітчизни" у педагогічному аспекті проявляється в освоєнні інноваційних методик навчання. Стверджується, що інформаційно-комунікаційні технології, якщо вони належним чином інтегровані з традиційними, мають значний потенціал для вдосконалення процесу викладання та навчання. Доцільно підкреслити важливість наявності плану, який ґрунтується на реальних потребах і є досяжним задля ефективного розгортання технологій та вдосконалення навчального середовища.

Основні результати дослідження заслуховувалися на засіданнях вченої ради, методичних засіданнях інституту та були схвалені. Відзначалося, що вони сприяють процесам особистісно орієнтованої підготовки, гуманізації, гуманітаризації слухачів предмета «Захист вітчизни», підвищення їх загального культурного рівня.

Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області рекомендує використовувати результати дослідження А. Я. Хабюка при складанні робочих навчальних програм та викладанні предмету «Захист Вітчизни» в навчальних закладах України. Вважаємо, що дане дослідження має важливу практичну і методичну цінність.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду Національного університету «Львівська політехніка».

Директор

Г. І. Білянin

Додаток Д-7

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЧЕРНІВЕЦЬКЕ ВИЩЕ КОМЕРЦІЙНЕ УЧИЛИЩЕ

пл. Соборна, 2, м. Чернівці, 58001, тел.(факс) (0372) 52-44-78, бух.52-37-52
e-mail:chvku_knteu@ukr.net ЄДРПОУ 05476316

до 12.10.19 № 981
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів науково-педагогічного дослідження
ХАБЮКА Андрія Ярославовича на тему: “Інтеграція інформаційно-
комунікаційних і традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації
вчителя предмету «Захист Вітчизни»”

Чернівецьке вище комерційне училище Київського національного торговельно-економічного університету (надалі ЧВКУ КНТЕУ, Училище) у 2016-2019 рр. здійснювало впровадження результатів наукової діяльності А. Я. Хабюка у практику роботи.

Важливим результатом дослідження є розроблення методики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій. Ряд положень дисертаційного дослідження використано у практиці роботи ЧВКУ КНТЕУ.

Ми позитивно оцінюємо пропозиції, зроблені дисертантом стосовно особливостей інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій, зокрема виявлені специфічні методи вивчення предмета «Захист Вітчизни».

Означено, що інтеграція традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання – це зростаюча сфера з різноманітними визначеннями відповідно до різних аспектів її використання.

Стверджується, що інформаційно-комунікаційні технології, якщо вони належним чином інтегровані з традиційними, мають значний потенціал для вдосконалення процесу викладання та навчання.

Доцільно підкреслити важливість наявності плану, який ґрунтується на реальних потребах і є досяжним задля ефективного розгортання технологій та вдосконалення навчального середовища.

Результати теоретичного дослідження дисертанта мають практичне значення як для організації навчального процесу у закладах професійно-технічної освіти з предмету «Захист Вітчизни» і їх можна рекомендувати для подальшого поширення та апробації.

Директор

М.В. Кирилюк

Додаток Д-8

**Криворізька спеціалізована школа №9
з поглибленим вивченням економіки, права та іноземних мов
Криворізької міської ради Дніпропетровської області**

вул. Дніпровське (Дніпропетровське) шосе, 32, м. Кривий Ріг, 50048,
тел. (0564) 470-10-05
e-mail: school9_KR@i.ua, код ЄДРПОУ 26458848

Від 21.12.2019 № 681
На № _____ від _____

Д О В І Д К А

про впровадження результатів науково-педагогічного дослідження
ХАБЮКА Андрія Ярославовича на тему: "Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»"

Криворізька спеціалізована школа №9 з поглибленим вивченням економіки, права та іноземних мов Криворізької міської ради у 2016-2019 рр. здійснювала впровадження результатів наукової діяльності А. Я. Хабюка у практику роботи.

Важливим результатом дослідження є розроблення методики інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій. Ряд положень дисертаційного дослідження використано у практиці роботи закладу освіти.

Ми позитивно оцінюємо пропозиції, зроблені дисертантом стосовно особливостей інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій, зокрема виявлені специфічні методи вивчення предмета «Захист Вітчизни».

Означено, що інтеграція традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання – це зростаюча сфера з різноманітними визначеннями відповідно до різних аспектів її використання.

Стверджується, що інформаційно-комунікаційні технології, якщо вони належним чином інтегровані з традиційними, мають значний потенціал для вдосконалення процесу викладання та навчання.

Доцільно підкреслити важливість наявності плану, який ґрунтується на реальних потребах і є досяжним задля ефективного розгортання технологій та вдосконалення навчального середовища.

Результати теоретичного дослідження дисертанта мають наукове та практичне значення як для організації навчального процесу у закладах загальної середньої освіти і їх можна рекомендувати для подальшого поширення та апробації.

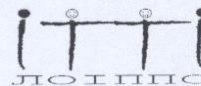
Директор

І. Лозівець

Додаток Д-9

Комунальний заклад Львівської обласної ради
**ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
 ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

79007, м. Львів, вул. Огієнка, 18а тел./факс +38 0322 553830 e-mail: loippo@ukr.net www: www.loippo.lviv.ua

Від 23.12.2019 № 603
 На № _____ від _____

Д О В І Д К А

про впровадження результатів науково-педагогічного дослідження
ХАБЮКА Андрія Ярославовича на тему: “Інтеграція інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації вчителя предмету «Захист Вітчизни»”

Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» з 2016 по 2019 роки впроваджував результати наукових досліджень аспіранта кафедри педагогіки та інноваційної освіти Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», А. Я. Хабюка при підвищенні кваліфікації вчителів предмету «Захист Вітчизни».

Формувальний етап експерименту вплив на готовність учителів до організації НПД учнів здійснено: 1) за допомогою спецкурсу методики навчання предмету «Захист Вітчизни», написання вчителями курсових робіт і виконання творчих завдань під час проходження курсової перепідготовки (теоретичний аспект); 2) шляхом залучення вчителів у комплексний інноваційний педагогічний проект (практичний аспект).

Вчителі, які брали участь в експерименті, використовували навчально-методичний комплект, до складу якого входили завдання та інформаційні матеріали конкурсу, розробки уроків з використанням авторської методики “зміна ролей”, методичні матеріали для слухачів курсів підвищення кваліфікації, інформаційно-аналітичні матеріали за результатами конкурсу та рекомендації щодо використання комплекту з урахуванням специфіки урочної та позаурочної роботи.

Аналіз результатів формувального етапу експерименту підтвердив наявність у вчителів предмету «Захист Вітчизни» значного потенціалу для ефективного впливу на формування їхньої готовності до організації НПД учнів.

В процесі формувального етапу експерименту зросли всі показники, однак найвідчутніших змін зазнали показники змістового та діяльнісного компонентів. Обґрунтовано теоретичні засади інтеграції інформаційно-комунікаційних і традиційних технологій у системі підвищення кваліфікації вчителя предмету “Захист Вітчизни”.

Педагогічними умовами інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій вчителя предмету “Захист Вітчизни” визначено такі: орієнтовна диференціація слухачів за рівнями (стаж, базова освіта тощо), розроблення базового (інваріантного) курсу та варіативних курсів за рівнями диференціації, відбір традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання та обґрунтування їх інтеграції, створення навчальних спецкурсів і відповідного науково-методичного забезпечення.

Виявлено, що однією з перешкод, що гальмують ефективну інтеграцію традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій в освіту, – недостатня підготовка педагогів. Встановлено, що власне в системі підвищення кваліфікації можна сформуванати належне розуміння та адекватні компетенції з освітнім використанням інформаційно-комунікаційних технологій та їх інтеграції з традиційними технологіями. Це забезпечує стале навчання без

відриву від роботи і тривалий результат. Означено, що інтеграція традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання – це зростаюча сфера з різноманітними визначеннями відповідно до різних аспектів її використання. Показано, що підвищення кваліфікації вчителів предмету "Захист Вітчизни" у педагогічному аспекті проявляється в освоєнні інноваційних методик навчання. Стверджується, що інформаційно-комунікаційні технології, якщо вони належним чином інтегровані з традиційними, мають значний потенціал для вдосконалення процесу викладання та навчання. Доцільно підкреслити важливість наявності плану, який ґрунтується на реальних потребах і є досяжним задля ефективного розгортання технологій та вдосконалення навчального середовища.

Основні результати дослідження заслуховувалися на засіданнях вченої ради, методичних засіданнях інституту та були схвалені. Відзначалося, що вони сприяють процесам особистісно орієнтованої підготовки, гуманізації, гуманітаризації слухачів предмета «Захист Вітчизни», підвищення їх загального культурного рівня.

Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» рекомендує використовувати результати дослідження А. Я. Хабюка при складанні робочих навчальних програм та викладанні предмету «Захист Вітчизни» в навчальних закладах України. Вважаємо, що дане дослідження має важливу практичну і методичну цінність.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду Національного університету «Львівська політехніка».

В.о. директора

Кацюба М. Р.

Виконавець:
Полулях В. І.
Тел.: 050-568-13-71

Додаток Е

Список публікацій здобувача

Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях

України, які включено до міжнародних наукометричних баз

1. Хабюк, А. Я. (2017а). Інтеграція технологій при навчанні природничо-математичних дисциплін у ВНЗ. *Молодий вчений*, 11(51), 452–456.
2. Даналакій, О. Г., & Хабюк, А. Я. (2017). Інтегроване навчання природничо-математичних дисциплін у вищих навчальних закладах. *Молодий вчений*, 2(42), 475–478.

Публікації у наукових фахових виданнях України

3. Хабюк, А. Я. (2016а). Компоненти готовності викладачів до застосування ІКТ у процесі інформатизації освітнього процесу. *Обрії*, 2(43), 96–99.
4. Хабюк, А. Я. (2019а). Особливості фахової діяльності та професійної підготовки вчителя предмета «Захист Вітчизни». *Нова педагогічна думка*, 3(99), 51–54.

Публікації у періодичних фахових виданнях інших держав

5. Klyuchkovskaya, I. M., Tyutyun, L. A., & Khabyuk, A. Ia. (2019). Integrative approach to the use of information, communicative and traditional technology of learning in the context of continuing education. *Хуманитарни Балкански изследвания*, Т. 3, 3(5), 18–22.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Хабюк, А. Я. (2016b). Дидактичні умови інформатизації професійної освіти. *Проблеми підготовки педагогів для професійної освіти: теорія і практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 237–238). Львів, Україна: ПП «Ощипок М.М.».
7. Хабюк, А. Я. (2017b). Сучасні тенденції розвитку E-LEARNING у вищих навчальних закладах. *Педагогіка: традиції та інновації: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції* (с. 126–129). Херсон, Україна: Видавничий дім «Гельветика».
8. Хабюк, А. Я. (2017c). Основні компоненти роботи з обдарованою молоддю у вищих навчальних закладах. *Сучасні тенденції розвитку науки (частина I): Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 77–79). Київ, Україна: МЦНД.
9. Хабюк, А. Я. (2017d). Особливості інтеграції технологій навчання природничо-математичних дисциплін у ВНЗ. *Формування професійно мобільного фахівця: європейський вимір: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 268–271). Львів, Україна: ПП «Ощипок М.М.».
10. Хабюк, А. Я. (2017e). Система формування інформаційно-комунікативної компетенції майбутнього фахівця. *Проблеми реформування педагогічної науки та освіти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 189–191). Херсон, Україна: Видавничий дім «Гельветика».
11. Хабюк, А. Я. (2018а). Інноваційні педагогічні технології як ознака школи

нового типу. *Сучасні наукові інновації (Частина II): Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 20–22). Київ, Україна: МЦНД.

12. Хабюк, А. Я. (2018b). Правові та соціально-етичні негативні наслідки використання ІКТ у сфері освіти. *Становлення і розвиток педагогіки: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 183–185). Херсон, Україна: Видавництво «Молодий вчений».

13. Хабюк, А. Я. (2018с). Інформаційні технології як один з пріоритетних напрямків удосконалення освітньої системи. *Актуальні питання педагогіки та психології: шляхи теоретичного і практичного вирішення проблем: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 24–25). Одеса: ГО «Інститут інноваційної освіти».

14. Хабюк, А. Я. (2019b). Інформаційні технології в освіті. *Інновації в освіті: сучасні методики та їх практичне застосування: Матеріали науково-практичної конференції* (с. 104–107). Херсон, Україна: Видавництво «Молодий вчений».

15. Хабюк, А. Я. (2019с). Сутність та особливості професійної підготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни». *Управління в освіті: Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 268–270). Львів: Видавництво «Левада».

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми підготовки педагогів для професійної освіти: теорія і практика» (Львів, 25 листопада 2016). Доповідь: Дидактичні умови інформатизації професійної освіти.

2. Міжнародна науково-практична конференція Педагогіка: традиції та інновації» (Запоріжжя, 17-18 лютого 2017). Доповідь: Сучасні тенденції розвитку E-LEARNING у вищих навчальних закладах.

3. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку науки» (Київ, 15-16 березня 2017). Доповідь: Основні компоненти роботи з обдарованою молоддю у вищих навчальних закладах.

4. Всеукраїнська науково-практична конференція «Формування професійно мобільного фахівця: європейський вимір» (Львів, 16-17 листопада 2017). Доповідь: Особливості інтеграції технологій навчання природничо-математичних дисциплін у ВНЗ.

5. Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми реформування педагогічної науки та освіти» (Хмельницький, 1-2 грудня 2017). Доповідь: Система формування інформаційно-комунікативної компетенції майбутнього фахівця.

6. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні наукові інновації» (Київ, 24-25 лютого 2018). Доповідь: Інноваційні педагогічні технології як ознака школи нового типу.

7. Міжнародна науково-практична конференція «Становлення і розвиток педагогіки» (Харків, 16-17 лютого 2018). Доповідь: Правові та соціально-

етичні негативні наслідки використання ІКТ у сфері освіти.

8. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання педагогіки та психології: шляхи теоретичного і практичного вирішення проблем» (Одеса, 17-18 березня 2018). Доповідь: Інформаційні технології як один з пріоритетних напрямків удосконалення освітньої системи.

9. Науково-практична конференція «Інновації в освіті: сучасні методики та їх практичне застосування» (Харків, 21-22 червня 2019). Доповідь: Інформаційні технології в освіті.

10. Міжнародна науково-практична конференція «Управління в освіті» (Львів, 4-5 квітня 2019). Доповідь: Сутність та особливості професійної підготовки вчителя предмету «Захист Вітчизни».

Додаток підготовлений автором.